

**Załącznik
do Uchwały Nr XIV/88/12
Rady Gminy Jemielnica
z dnia 9 lutego 2012 r.**

Urząd Gminy Jemielnica

ul. Strzelecka 67
47-133 Jemielnica

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

na lata 2012-2015

Jemielnica 2011

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

Spis treści:

1.	Wstęp.	3
2.	Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.	4
3.	Uwarunkowania formalno-prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz podział kompetencji w zakresie ochrony dóbr kultury ze szczególnym uwzględnieniem Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.	4
3.1.	Akty prawne.	4
3.2.	Organy ochrony zabytków.	10
3.3.	Zadania i kompetencje organów gminy w zakresie opieki nad zabytkami - zapisy dotyczące samorządu gminnego.	11
3.4.	Cele programów w świetle Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.	12
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.	13
4.1	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - zgodność programu z dokumentami stworzonymi na poziomie krajowym.	13
4.2	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.	18
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.	20
5.1.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).	20
6.	Ogólna charakterystyka gminy i jej zasobów dziedzictwa kulturowego	23
6.1.	Krajobraz kulturowy – czynniki decydujące o specyfice gminy. <ul style="list-style-type: none">• Struktura administracyjna.• Warunki topograficzne i społeczno-demograficzne.• Zarys historii i rozwoju wsi.	24
6.2.	Zabytki nieruchome.	32
6.2.1.	Obszary zabytkowe – układy ruralistyczne.	32
6.2.2.	Architektura sakralna – klasztory, kościoły, kapliczki, cmentarze	38
6.2.3.	Budownictwo wiejskie.	44
6.3	Zabytki ruchome.	51
6.4.	Zabytki archeologiczne	55
6.5.	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.	62
6.6.	Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.	63
6.7.	Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy, ocena stanu dziedzictwa kulturowego.	69
7.	Założenia programowe.	70
7.1.	Priorytety programu opieki nad zabytkami i podejmowane w ich ramach działania	70
7.2	Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	75
7.3	Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	75
8	Instrumentarium realizacji programu nad zabytkami.	77
9	Monitoring	78
10	Wykorzystane dokumenty i materiały źródłowe	79

1. WSTĘP

Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Stanowi podwalinę współpracy między samorządem gminnym, samorządem powiatowym, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta ma na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Przedmiotem programu opieki nad zabytkami jest dziedzictwo kulturowe znajdujące się w granicach administracyjnych gminy Jemielnica, natomiast celem jest stworzenie systemowej metody jego ochrony środkami dostępnymi przez gminę, zarówno prawnymi (zapisy dotyczące ochrony zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego) jak i finansowymi (przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków).

Kierunek podejmowanych przez gminę działań określa gminny program opieki nad zabytkami. Wskazuje on działania zmierzające do poprawy stanu zachowania materialnego dziedzictwa kulturowego w oparciu o zdefiniowane zasoby i walory gminy. Służy szeroko pojętemu rozwojowi gminy poprzez dążenie do harmonijnego i zrównoważonego rozwoju przejawiającego się w dążeniu do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowaniu walorów krajobrazu kulturowego oraz wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Procesy rozwojowe zachodzą, bowiem powinny przy zapewnieniu warunków trwania i wzbogacania materialnego dziedzictwa kulturowego.

Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa. Zabytki są, bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznych warunków życia. Zachowanie dziedzictwa kulturowego jest działaniem realizowanym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji i humanizacji społeczeństwa oraz jego kulturowej identyfikacji. Nie bez znaczenia pozostaje również wartość materialna zabytków, a w przypadku zabytków budownictwa, ich istotny wpływ na sfery ekonomii i gospodarki.

Lokalne dziedzictwo kulturowe stanowi o indywidualności krajobrazu, kształtuje świadomość i tożsamość regionalną, oraz może być czynnikiem wpływającym na atrakcyjność ekonomiczną regionu. Zabytki mogą, bowiem skupiać inicjatywy lokalne, generować rozwój ekonomiczny i społeczny oraz przyczynić się do podnoszenia walorów turystycznych.

Kultura i tradycja gminy Jemielnica, malownicze położenie geograficzne oraz jej zabytki tworzą niepowtarzalny produkt turystyczny, który jest znaczącym elementem rozwoju. Zabytki - ślady działalności ludzkiej - są niezastąpionym źródłem informacji o życiu i działaniach naszych przodków oraz o historycznym rozwoju twórczości artystycznej i technicznej. Zabytki są dobrem nie tylko ogólnonarodowym, ale przede wszystkim regionalnym i lokalnym, są znakami tożsamości społeczeństwa lokalnego, a właściwie docenione i wykorzystane mogą przyczynić się promocji miejscowości i regionu. Tak, więc stworzenie programu opieki nad zabytkami jest nie tylko koniecznością przewidzianą ustawą, ale przede wszystkim potrzebą społeczną. Jest również ważnym czynnikiem w upowszechnianiu wiedzy o zabytkach, we wspieraniu właścicieli w aktywnym dbaniu o ich dobrą kondycję oraz kreowaniu dobrego wizerunku gminy.

Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2012-2015 jest dokumentem stanowiącym podstawę do kreowania i realizowania działań podejmowanych przez gminę w celu ochrony zabytków znajdujących się na jej terenie oraz do podejmowania zadań finansowych w tym zakresie, co zgodne jest z art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy z 8 marca 1990 o samorządzie gminnym (Dz. U. Z 2001 r. Nr 142 poz. 1591 z późn. zm.) . Dbłość o spuściznę kulturową, o należyty stan i atrakcyjny wygląd zabytków jest obywatelskim obowiązkiem i potrzebą społeczną. Państwo realizuje swoje obowiązki względem zabytków między innymi za pośrednictwem organów samorządowych różnego szczebla. W tym względzie władzom gmin przypisana została istotna rola w kreowaniu ochrony dziedzictwa kulturowego na podległych im terenach.

Podstawą merytoryczną programu jest sprecyzowanie przedmiotu działania, czyli

wyspecyfikowanie najwartościowszych dla gminy obiektów o wartościach architektonicznych, stylistycznych, historycznych i kulturowych, ze szczególnym uwzględnieniem walorów regionalnych, czyli właściwa identyfikacja krajobrazu kulturowego dokonana na podstawie ewidencji wartości zabytkowych.

Podjętym i zrealizowanym przez Gminę działaniem w ramach strategii ochrony zabytków było opracowanie aktualnej i zweryfikowanej gminnej ewidencji zabytków, bowiem właściwe określenie zasobów zabytkowych, wskazanie obiektów o unikalnych cechach stylistycznych i wysokich wartościach architektonicznych a także świadczących o specyfice regionalnego budownictwa i lokalnej tożsamości kulturowej jest warunkiem koniecznym i niezbędnym w formowaniu priorytetów i programów w zakresie ochrony dóbr kultury.

Zabytki są zasobami nieodwracalnymi decydującymi o tożsamości miejsca. Chcąc zachować łączność pomiędzy przeszłymi i przyszłymi pokoleniami, musimy dążyć do ich zachowania. Złożoność i interdyscyplinarność działań w tej sferze w warunkach gospodarki rynkowej wymaga strategicznego zarządzania zabytkami opartego na długookresowej wizji rozwoju. Narzędziem realizacji strategii opieki nad zabytkami mają być programy opieki nad zabytkami.

Formułując Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Jemielnica na lata 2012-2015 przyjęto zadania należące z mocy ustawy do obowiązków gminy, m.in. opieki nad zabytkami, do których gmina Jemielnica posiada tytuł prawny oraz zarysowano ogólną politykę gminy w dziedzinie opieki nad zabytkami, nie naruszając przy tym kompetencji i praw właścicieli.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), mówiący, że:

- 1 Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 cyt. wyżej ustawy)
- 2 Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (ust. 3 cyt. wyżej ustawy)
- 3 Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym (ust. 4 cyt. wyżej ustawy)

Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie (ust. 5 cyt. wyżej ustawy)

3. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI ORAZ PODZIAŁ KOMPETENCJI W ZAKRESIE OCHRONY DÓBR KULTURY ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM USTAWY Z DNIA 23 LIPCA 2003 O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI.

3.1. Akty prawne

I Na dziedzictwo kulturowe składają się dobra kultury, dobra natury a także dorobek duchowy poprzednich pokoleń. Zabytki - dobra kultury materialnej, będące świadectwem działalności człowieka w minionych epokach - stanowią integralną część tego dziedzictwa i ich ochrona została zadeklarowana, jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP).

II Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) . Określa ona zasady i warunki ochrony zabytków, m.in. kompetencje organów ochrony zabytków, prawa i obowiązki właścicieli zabytków, formy finansowania opieki nad zabytkami, sposób ich ewidencjonowania itp. 5 czerwca 2010 roku weszła w życie **ustawa z dnia 18 marca 2010r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**

oraz o zmianie niektórych innych ustaw. Przedmiotowa nowelizacja dotyczy kilku grup zagadnień, aczkolwiek dotyka jedynie drobnego fragmentu ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim rozszerza katalog form ochrony zabytków, określony w art. 7 ust.4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami o ustalenia ochrony także w decyzji o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Ponadto, do art. 19 ustawy dodany został ust.1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach, o których wyżej mowa. Są to zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i ich otoczenie oraz inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury” (art. 5).

Ponadto *Ustawa* definiuje podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. Artykuł 3 ustawy podaje definicję zabytku rozumianego jako nieruchomości lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

W myśl tejże ustawy, ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

- *zabytki nieruchome będące w szczególności:*
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- *zabytki ruchome będące w szczególności:*
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych

- form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668 z 2001 r., Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - *zabytki archeologiczne będące w szczególności:*
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej” (art. 6.1.).

Ponadto ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6.2.).

Ustawa określa także formy i sposób ochrony zabytków.

Formami ochrony zabytków są:

1. Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.
 - Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także jego nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna.
 - Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Sprawy te reguluje w/w ustawa oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14.05.2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2004 r., Nr 124, poz. 1305)
2. Uznanie za pomnik historii zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego (po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków).
3. Utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej; park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez Radę Gminy.
4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględniające w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych (ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu

przestrzennym /Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm./). W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wykonuje się obligatoryjnie dla całej gminy, ale nie jest ono powszechnie obowiązującym przepisem gminnym (art. 6 ust. 7 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym - Dz.U. Nr 80, poz. 717) a jedynie wewnętrznym zobowiązaniem władz gminy, czyli tzw. aktem kierownictwa wewnętrznego. W myśl przepisów ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym głównym zadaniem studium jest określenie polityki przestrzennej gminy (art. 6 ust. 1) z uwzględnieniem, m.in. uwarunkowań wynikających z przepisów szczegółowych dotyczących występowania obiektów i terenów chronionych.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków
- innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków
- parków kulturowych

Na podstawie *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* każda gmina prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków, która stanowi podstawę do sporządzenia Programu Opieki nad Zabytkami. Ewidencja ta jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych Wojewódzką ewidencją zabytków (art. 21 i 22 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568) oraz Ustawy z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zmianie niektórych ustaw (Dziennik Ustaw nr 75. poz. 474) . Ujęcie zabytku nieruchomego w Gminnej Ewidencji zabytków samo w sobie nie stanowi formy jego ochrony, jednakże – obok zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz parków kulturowych – stanowi podstawę do objęcia tych zabytków ochroną w formie zapisu w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz w decyzji o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Ponadto, w myśl art. 19 ust.1a ustawy ochroną w w/w/ decyzjach obejmuje się zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Do obowiązków wójta, burmistrza lub prezydenta miasta należy w szczególności:

- Sporządzanie (na okres 4 lat) programu opieki nad zabytkami (Art. 87);
- Uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego województwa (Art. 18 i 19).
- Program służy celom określonym w *Ustawie* (wymienionym w kolejnym rozdziale niniejszego opracowania),
- Program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- Z realizacji programu zarząd miasta sporządza, co 2 lata sprawozdanie, które następnie przedstawia radzie gminy.

W polskim ustawodawstwie zagadnienia związane z zabytkami regulują następujące akty prawne:

Ustawy:

1. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.) , - ustawa nakłada na wójtów obowiązek zawiadomienia m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studiów, planów zagospodarowania przestrzennego i występowania o opinie i wnioski, jak również opiniowania (studia) lub uzgadniania. Studium oraz plany zagospodarowania przestrzennego winny określać „obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk, obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”. Wyznaczenie obszarów chronionych odbywa się poprzez określenie w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, granic stref ochrony konserwatorskiej, oznaczonych literami: A, B, E, K, OW, W.
2. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.), - Ustawa mówi, że obiekt budowlany należy projektować i budować zapewniając „ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską”.
Dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub zlokalizowanych na obszarze wpisanym do rejestru zabytków Ustawa nakazuje wymóg uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę.
W stosunku do obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków pozwolenie na budowę lub rozbiórkę wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Natomiast pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków po skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.
Budynki „podlegające ochronie na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”, nie wymagają świadectwa charakterystyki energetycznej.
3. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150). W ustawie zapisano, iż prognoza oddziaływania na środowisko powinna „określać, analizować i oceniać przewidywane znaczące oddziaływania, [...] na środowisko, a w szczególności na [...] zabytki. Dla przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko wymagane jest sporządzenie „raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko”, rozumiane tu, jako obszar o szczególnych właściwościach naturalnych lub posiadających znaczenie dla dziedzictwa kulturowego. Przepis ten jest istotny w kontekście budowy wież telefonii komórkowej oraz farm wiatrowych i ich wpływu na krajobraz kulturowy.
4. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 92, poz. 880), - zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.
5. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.), - określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa (za wyjątkiem nieruchomości rolnych będących we władaniu Agencji Skarbu Państwa) lub jednostki samorządu terytorialnego oraz wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych do spółek, podział nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.
6. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz.U. z 2001 Nr 13, poz. 123), - sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury, szczególnie tych wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami, (których celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami). Zatem szeroko pojęta opieka nad zabytkami polega także na gromadzeniu wiedzy o zabytkach, jej udostępnianiu, np. poprzez organizację wystaw, edukację społeczeństwa w zakresie ochrony zabytków itp.
7. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1. Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),
2. Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

1. Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.)

Rozporządzenia:

1. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 czerwca 2004 r. sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, (Dz. U. z 2004 r. Nr 150, poz. 1579).
- 2) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940).
- 3) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).
- 4) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304)
- 5) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz. U. z 2004 r. Nr 84, poz. 789).
- 6) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1305).
- 7) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259).
- 8) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Inne:

- 1) Europejska Konwencja Kulturalna przyjęta w Paryżu 19 grudnia 1954 r.
- 2) Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego podpisana w Hadze 14 maja 1954 r.
- 3) Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych (Karta Wenecka) przyjęta w Wenecji w dniach 25-31 maja 1964 r.
- 4) Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego podpisana w Paryżu w 1972 r.
- 5) Międzynarodowa Karta Ogródów IFLA-ICOMOS (Karta Florencka przyjęta 15 grudnia 1981 r.)
- 6) Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564).
- 7) Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 i 191).
- 8) Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r.
- 9) Europejska Konwencja Krajobrazowa podpisana 21 grudnia 2001 r.

3.2. Organy ochrony zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) w art. 89 wymienia organy ochrony zabytków, tj. ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków oraz wojewodę, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Zgodnie z art. 90. ustawy Generalny Konserwator Zabytków jest sekretarzem lub podsekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Do zadań wykonywanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków należy w szczególności:

- 1) opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 3) podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami;
- 4) prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
- 5) wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- 7) sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków;
- 8) promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków;
- 9) organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich;
- 10) organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych lub rzeczowych;
- 11) opiniowanie wniosków o nadanie odznaki "Za opiekę nad zabytkami"
- 12) współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków;
- 13) organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- 14) podejmowanie działań dotyczących troski o zabytki związane z historią Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków należy w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) sporządzanie, w ramach przyznanego środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- 3) prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- 4) wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych zadań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach
- 9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków;

Przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego działa Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniotawczo-doradczy w sprawach realizacji polityki Rady Ministrów w zakresie

ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do zadań Rady Ochrony Zabytków należy wydawanie opinii w sprawach dotyczących w szczególności:

- 1) Założeń do projektu krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i projektu tego programu;
- 2) Oceny realizacji zadań wynikających z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w odniesieniu do zabytków;
- 3) Ochrony pomników historii;
- 4) Projektów aktów prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Przy Generalnym Konserwatorze Zabytków działa Główna Komisja Konserwatorska, jako organ opiniodawczy do spraw działań konserwatorskich podejmowanych przy zabytkach. Główna Komisja Konserwatorska wydaje, w szczególności, opinie w sprawach:

- 1) stosowania metod, technologii i materiałów niezbędnych dla ratowania zabytków;
- 2) prawidłowości i zasadności planowanych oraz przeprowadzonych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- 3) sposobu i zasad postępowania w przypadku wystąpienia zagrożeń dla poszczególnych zabytków.

Istotną rolę w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami odgrywa również Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, posiadający ośrodki regionalne w poszczególnych województwach. Ośrodki zajmują się problematyką rozpoznawania, dokumentacji i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3.3. Zadania i kompetencje organów gminy w zakresie opieki nad zabytkami.

Regulacje w zakresie zadań i kompetencji organów samorządu gminnego w dziedzinie ochrony dóbr kultury zawarte są w dwóch ustawach:

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.)
 2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
- ad. 1. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) zostały określone zadania własne gminy: *„zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”*.
- ad. 2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 81 dopuszcza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zgodnie z art. 77 może obejmować nakłady konieczne na:
- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
 - 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych;
 - 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
 - 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
 - 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
 - 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
 - 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
 - 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;

- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Łączna kwota dotacji udzielonych przez organ stanowiący powiatu nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Organy uprawnione do udzielania dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach.

3.4. Cele programów w świetle ustawy z dnia 21 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa zasadnicze cele programów opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust 2 cyt. wyżej ustawy celem sporządzanych programów jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Stanowi podwalinę współpracy między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta rozwijana w kolejnych latach powinna przynieść lokalnej społeczności wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

4 UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Jemielnica musi uwzględniać wcześniejsze zapisy dokumentów strategicznych szczebla krajowego, wojewódzkiego i powiatowego.

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - zgodność programu z dokumentami stworzonymi na poziomie krajowym.

⇒ NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004-2013 I UZUPEŁNIENIE NARODOWEJ STRATEGII ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004-2020 (DOKUMENT WDROŻENIOWY: *NARODOWY PROGRAM KULTURY „OCHRONA ZABYTKÓW I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA LATA 2004–2013”*).

Narodowa strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 są rządowymi dokumentami tworzącymi ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturowej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce.

Jej priorytetami są:

- Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe celem poprawy stanu zachowania zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym
- Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”*. Program ten jest zgodny z Narodowym Planem Rozwoju (Ustawa z dnia 20.04.2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju Dz. U. Nr 116, poz. 1206) oraz założeniami do krajowego programu ochrony zabytków.

Podstawą do sformułowania Narodowego Programu Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

W Narodowym programie Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” wytyczone zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- Przygotowanie skutecznego systemu prawnego-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami.
- Podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa
- Poszukiwania instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej.
- Ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowania.
- Intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Cele programu realizowane są w ramach 2 priorytetów i 5 działań.

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Realizowane działania mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków. Głównym celem działania jest dostosowanie sfery ochrony zabytków do rzeczywistości gospodarczej.

Celami częściowymi są:

- Poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków.
- Wzmocnienie roli ośrodków dokumentacji zabytków.
- Zrównoważone „urynkowanie zabytków”.
- Wykształcenie zachęt dla przedsiębiorców i osób fizycznych do inwestowania w zabytki

W ramach działania zostaną zaproponowane zmiany instytucjonalne, prawne i funkcjonalne w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku. Określenie przedmiotu działania uzasadnia konieczność przeprowadzenia szerokich konsultacji ze środowiskami konserwatorskimi, właścicielami zabytków, a także z ewentualnymi partnerami Ministra Kultury wdrażającymi zaproponowany system, a następnie wystąpienie z inicjatywami ustawodawczymi przez Ministra Kultury

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

- Program „*Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej*”.

Minister Kultury zaangażował się w proces tworzenia i realizacji projektów z funduszy strukturalnych poprzez stworzony przez siebie program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, zainicjowany i realizowany przez Narodowe Centrum Kultury. Program został uruchomiony już na początku 2003 r., jednakże istotny dla realizacji działania 1.2. moduł wspierania projektów strukturalnych pojawił się dopiero we wrześniu 2003 r. Program jest realizowany w ramach istniejących sektorowych programów operacyjnych na lata 2004–2006, na podstawie których rozdysponowane zostaną fundusze strukturalne przyznane Polsce przez Unię Europejską. Głównym celem programu jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów do współfinansowania ze środków funduszy strukturalnych. Aby zapewnić spełnienie powyższych kryteriów przez projektodawców, w ramach programu organizowane są specjalistyczne szkolenia, podczas których przygotowują oni konkretne projekty, które mają zamiar realizować w swoich regionach.

- Program „*Promesa Ministra Kultury*”.

Beneficjenci mogą ubiegać się o dofinansowanie wkładu własnego do projektów realizowanych w ramach funduszy strukturalnych i innych funduszy europejskich w ramach programu „Promesa Ministra Kultury”. Minister Kultury, widząc wielką szansę dla rozwoju kultury w skutecznym wykorzystaniu środków z funduszy strukturalnych, podjął decyzję o udziale w montażu finansowym wkładu krajowego wybranych projektów kulturalnych, realizowanych w ramach programów operacyjnych i inicjatyw wspólnotowych. W ramach programu dofinansowane będą inwestycje służące promowaniu i wspieraniu przedsięwzięć artystycznych, rozwojowi czytelnictwa, ochronie polskiego dziedzictwa narodowego, promocji młodych twórców i artystów oraz sztuki zgodnie z Narodowym Planem Rozwoju na lata 2004–2006. Wniosek może być złożony przez instytucje i osoby prawne, które mogą być beneficjentami zgodnie z opisem poszczególnych priorytetów i działań zawartych w programach operacyjnych i uzupełnieniach programów operacyjnych

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Program Narodowy Produkt Turystyczny Miasta Stołecznego.

- Program „Trakt Królewski” ma charakter pilotażowy w ramach budowania zintegrowanych narodowych produktów turystyki kulturowej w odniesieniu do 5 polskich miast Warszawy, Krakowa, Gdańska, Poznania i Wrocławia. Program „Trakt Królewski” planowany jest do przedłożenia Radzie Ministrów, jako wieloletni program inwestycyjny w rozumieniu ustawy o finansach publicznych na lata 2007-2013. Koncepcja programu zakłada objęcie jego realizacją obszaru określonego w § 3 Zarządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 września 1994 r. uznającego za pomnik historii „Warszawę – historyczny zespół miasta z traktem królewskim i Wilanowem”.

- Program „*Fryderyk Chopin 2010*”. Przypadająca w 2010 r. dwusetna rocznica urodzin wielkiego kompozytora będzie z pewnością ważnym wydarzeniem dla całego kulturalnego świata. Centrum tych obchodów z powodów naturalnych powinna być Polska. Program „Dziedzictwo Fryderyka Chopina 2010” jest planowany, jako wieloletni program inwestycyjny w rozumieniu ustawy o finansach publicznych. Cele programu „Fryderyk Chopin 2010”:
 - Podniesienie poziomu i zakresu wykonawstwa muzyki Fryderyka Chopina, w tym zwłaszcza udostępnienie polskiej i międzynarodowej publiczności najwybitniejszych kreacji koncertowych; otoczenie opieką utalentowanej młodzieży pianistycznej i pomoc najzdolniejszym w rozwijaniu międzynarodowej kariery; podniesienie rangi międzynarodowych konkursów pianistycznych im. Fryderyka Chopina.
 - Stymulowanie rozwoju oryginalnych badań naukowych i rozbudzenie zainteresowań młodych naukowców problematyką chopinologiczną; stworzenie programu publikacji płytowych, nutowych i książkowych, gwarantujących utrwalenie i udostępnienie twórczości Fryderyka Chopina, jej najwybitniejszych wykonawstw, opracowań naukowych, popularyzatorskich i zastosowań edukacyjnych.
 - Integracja i wzmocnienie środowisk zajmujących się ochroną dziedzictwa Fryderyka Chopina, w tym stworzenie wspólnego zaplecza lokalowego, dostępu do archiwaliów i centrum aktualnych informacji, stabilizację źródeł finansowania wyspecjalizowanych instytucji i organizacji społecznych.
 - Zorganizowanie nowoczesnego Muzeum Fryderyka Chopina, jako placówki odpowiadającej światowym standardom muzealnictwa, o rozbudowanym programie edukacyjnym i oddziaływaniu promocyjnym w skali międzynarodowej.
 - Rewitalizacja zabytkowych obiektów związanych z Fryderykiem Chopinem na terenie całego kraju.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Działanie będzie realizowane dzięki podnoszeniu wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez:

- Nawiązanie współpracy z instytutami badawczymi w Europie – wspólna realizacja programów w ramach „Programu Kultura 2000”;
- Szkolenia i kursy z zakresu aktywnych technik zarządzania dziedzictwem oraz nowoczesnych metod dokumentacji i rewaloryzacji zabytków.

Ponadto będą podejmowane działania mające na celu podnoszenie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków poprzez:

- Pobudzanie inicjatywy szkół wyższych na rzecz wprowadzania do programów studiów przedmiotów z zakresu ochrony zabytków i zarządzania dziedzictwem.
- Akademię Dziedzictwa – studia podyplomowe prowadzone przez Akademię Ekonomiczną w Krakowie.
- Organizowanie letniej szkoły dziedzictwa dla uczniów i studentów z Polski i zagranicy
- Ochronę, dokumentację, popularyzację dziedzictwa kultury ludowej oraz aktywizację społeczności wiejskich, np. poprzez „Program ginące zawody”.

Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice. *Podprogram „Absent Patrimonium”.*

- Program przewiduje budowę sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych.

Sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich (SPO ROL) opracowany zgodnie z art. 11 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju (w latach 2007 – 2013 obowiązuje nowy okres programowania pod nazwą Program Rozwoju Obszarów Wiejskich).

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

Program realizuje cele Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004-2006 w zakresie polityki rozwoju obszarów wiejskich. Zgodnie z zawartymi tam celami, przekształcenia w rolnictwie oraz rozwój obszarów wiejskich są jedną z osi rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Celami programu są:

- poprawa konkurencyjności oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju sektora rolnego
- wsparcie przemysłu przetwórczego w celu poprawy jego pozycji konkurencyjnej,
- wsparcie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich

cele będą realizowane ramach trzech priorytetów:

- Priorytet 1. wspieranie zmian i dostosowań w sektorze rolno-żywnościowym;
Priorytet 2. zrównoważony rozwój obszarów wiejskich;
Priorytet 3. Pomoc techniczna

W ramach priorytetu nr 2 realizowane jest Działanie 2.3: Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego. Aplikować o środki mogą gminy wiejskie i wiejsko-miejskie, oraz instytucje kultury, dla których organizatorem są jednostki samorządu terytorialnego.

⇒ **STRATEGIA ROZWOJU KRAJU 2007-2015** (dokument z 2006 r. opracowany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego)

Jest „dokumentem strategicznym określającym cele i priorytety rozwoju społeczno-gospodarczego Polski oraz warunki, które powinny ten rozwój zapewnić oraz nadrzędnym, wieloletnim dokumentem strategicznym rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, stanowiącym odniesienie dla innych strategii i programów rządowych, jak i opracowywanych przez jednostki samorządu terytorialnego”. Zasada zrównoważonego rozwoju oraz pielęgnowanie i zachowanie dziedzictwa kulturowego są jednym z czynników podniesienia poziomu i jakości życia mieszkańców Polski. Wśród priorytetów Strategii ważnych dla dziedzictwa kulturowego znajdujemy: wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, poprawę stanu infrastruktury technicznej i społecznej (kultura, sport, turystyka), rozwój obszarów wiejskich (rozwój agroturystyki) rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej.

⇒ **KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI - TEZY**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami znajduje się w fazie opracowania. Program określi cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Celem programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami. Jego ramy wyznaczają przywołane wyżej tezy, opracowane przez zespół powołany przez Ministra Kultury.

Wśród nich na szczególną uwagę zasługują punkty 3, 5 i 6.2, odnoszące się odpowiednio do:

1. Działań o charakterze systemowym,
2. Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania,
3. Kształcenia i edukacji.

Część zawartych tam celów i kierunków działań winna być uwzględniona w lokalnych programach opieki nad zabytkami, co dotyczy w szczególności:

1. Integracji ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego, krajobrazu oraz stosownych zasad zagospodarowania przestrzennego,
2. Promocji wartości materialnych oraz wartości niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zabytków w warunkach gospodarki rynkowej,
3. Wzmocnienia roli dziedzictwa, zwłaszcza zabytków, w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
4. Ustalenia czytelnych kryteriów priorytetów oraz usprawnienie systemu rozdziału środków z adresowaniem ich w pierwszej kolejności na:
 - Przygotowanie profesjonalnych, kompleksowych badań, programów i autorskich projektów konserwatorskich,

- Konserwację profilaktyczną i zachowawczą, prace ratownicze i zabezpieczające, restaurację obiektów szczególnie cennych,
- 5. Zorganizowania w skali kraju systemu i służb (również na poziomie jednostek samorządu terytorialnego) dla monitorowania stanu dziedzictwa kulturowego,
- 6. Kształcenia społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa,
- 7. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych, jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków, poprzez m.in.:
 - Prowadzenie i doskonalenie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa na wszystkich poziomach szkół, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych,
 - Prowadzenie edukacji kadr nauczycielskich i kadr samorządowych.

W założeniach program ma również uporządkowanie działań w sferze ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

1. zasada *primum non nocere*
2. zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych)
3. zasada minimalnej, niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych)
4. zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco
5. zasada czytelności i odróżnialności ingerencji
6. zasada odwracalności metod i materiałów
7. zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

⇒ KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU (aktualizacja koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, opracowanej przez Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, przyjętej w dniu 17.11.2000 r. przez Sejm RP (M.P. Nr 26, poz. 432).

Dokument określa „uwarunkowania, cele i kierunki zrównoważonego rozwoju kraju oraz działania niezbędne do jego osiągnięcia, a w szczególności: [...] wymagania z zakresu ochrony środowiska i zabytków, z uwzględnieniem obszarów podlegających ochronie”.

W *Koncepcji* określono, że „głównym celem przestrzennego zagospodarowania Polski jest osiągnięcie trwałego, wysokiego tempa wzrostu polskiej gospodarki, przy zapewnieniu poprawy stanu środowiska przyrodniczego i umożliwieniu obecnym i przyszłym mieszkańcom kraju równoprawnego dostępu do zasobów przyrody i dóbr kultury.”

Przedstawiono „zasady wynikające z założeń zrównoważonego rozwoju”, wśród których najważniejsze dla szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego są:

- przestrzeń, ze względu na jej wysoką wartość przyrodniczą i kulturową, winna być użytkowana bardzo oszczędnie,
- uwarunkowania przyrodnicze i kulturowe terenu powinny stanowić podstawę do kształtowania funkcji rozwojowych struktur przestrzennych,
- zajmowanie wartościowej z punktu widzenia ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego przestrzeni winno odbywać się jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach. Dotyczy to przede wszystkim rozwoju infrastruktury transportowej i rozbudowy miast.

W *Koncepcji* podkreślono występowanie złej tendencji, jaką jest suburbanizacja polegająca na przenoszeniu cech zabudowy miejskiej na wsie zlokalizowane w pobliżu miast, co prowadzi do zatracania stylowych cech oraz pomieszanie form zabudowy a co za tym idzie utratę cennego komponentu ładu przestrzennego. Sformułowano zasadę, iż „rozwój systemu [osadniczego] powinien zmierzać w kierunku [...] dążenia do komasacji osadnictwa na terenach wiejskich, ponieważ jego rozproszenie poważnie utrudnia racjonalną obsługę siedlisk przez sieci infrastruktury wodociągowej i kanalizacyjnej.”

W przygotowaniu znajduje się koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2008-2033.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

Program opieki nad zabytkami gminy Jemielnica zgodny jest z kierunkami wyznaczonymi w **Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego na lata 2000-2015**, (uchwała XXXIX/350/2005 Sejmiku Województwa Opolskiego z 11.10.2005 r.), w której dla prawidłowego rozwoju regionu przyjęto zasady:

1. Dbałości o instytucje kultury na terenie województwa opolskiego oraz konieczność stworzenia systemu ochrony dóbr kultury.
2. Ochrony dziedzictwa kulturowego, wielu obiektów zabytkowych przed zniszczeniem i dewaluacją, jako obowiązek społeczności regionu i powinność wobec przyszłych pokoleń.
3. W sferze kultury przyjęto zasadę kreowanie dobrego wizerunku regionu.
4. Kultura, jako czynnik integracji społecznej, musi znaleźć miejsce w planach rozwojowych.
5. Tworzenie warunków trwałego zrównoważonego rozwoju poprzez rewitalizację i ochronę środowiska

oraz celami zawartymi w **Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Opolskiego 2007-2013 przyjętym** uchwałą Zarządu Województwa Opolskiego nr 57/2006 z dnia 20 grudnia 2006 r. Głównym celem programu jest zwiększenie konkurencyjności oraz zapewnienie spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej dla podniesienia atrakcyjności województwa opolskiego, jako miejsca do inwestowania, pracy i zamieszkania.

Z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego przyjęto następujące cele:

- Infrastruktura społeczna i szkolnictwo wyższe – z rozwinięciem na rozwój kultury oraz ochrony dziedzictwa kulturowego
- Aktywizacja obszarów miejskich i zdegradowanych – rewitalizacja obszarów miejskich oraz zagospodarowanych terenów zdegradowanych.

a także **Założeniami wynikającymi z Programu Opieki nad zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2007-2010**

Program Opieki nad zabytkami woj. opolskiego na lata 2007-2010 został przyjęty uchwałą Nr XIV/158/2007 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 20 grudnia 2007 r. Program zakłada trzy główne cele strategiczne z przyjęciem priorytetów:

Cel strategiczny nr I – Utrzymanie i zarządzanie zasobem regionalnego dziedzictwa.

Priorytet 1	Realizacja zadań własnych samorządu woj. w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
Priorytet 2	Rewaloryzacja miast.
Priorytet 3	Poprawa stanu zachowania krajobrazu i dziedzictwa regionalnego oraz odnowa wsi.
Priorytet 4	Ochrona dziedzictwa archeologicznego.
Priorytet 5	Rozwój muzealnictwa i wystawiennictwa.
Priorytet 6	Rozwój instytucji opieki nad zabytkami.

Cel strategiczny nr II – Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytet 1	Uznanie dziedzictwa kulturowego za bogactwo stymulujące rozwój gospodarczy.
Priorytet 2	Wstrzymanie procesu degradacji obiektów parkowo-pałacowych.
Priorytet 3	Wspieranie inicjatyw mających na celu podniesienie rangi obiektów i zespołów zabytkowych.
Priorytet 4	Wspieranie działań istniejących szlaków oraz inicjatyw na rzecz tworzenia nowych, obejmujących charakterystyczne dla województwa, cenne zespoły i

obiekty zabytkowe.

Cel strategiczny nr III – Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego i rozwój tożsamości regionalnej.

Priorytet 1.	Podniesienie poziomu edukacji społeczeństwa dot. regionalnego dziedzictwa kulturowego
Priorytet 2	Powołanie nowych instytucji do spraw dziedzictwa i współpracy z już istniejącymi.
Priorytet 3	Współpraca między regionami.

oraz **Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego** przyjętego uchwałą Sejmiku Województwa Opolskiego nr XLX/357/2002 z dnia 24.09.2002 r. (Dz. Urz. Woj. Opolskiego Nr 112, poz. 1448). Plan tematykę związaną z ochroną zabytków opisuje w rozdziale „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego”.

W planie przyjęto zasadę kompleksowości działań ochronnych i rewaloryzacyjnych łączenia ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego oraz promowania regionalnych walorów dziedzictwa kulturowego. Wykorzystanie obiektów dziedzictwa kulturowego stanowi jeden z ważniejszych elementów strategii rozwoju województwa opolskiego.

Głównymi celami polityki przestrzennej określonymi w *Planie* są:

- ochrona europejskiego dziedzictwa archeologicznego
- ochrona i rewaloryzacja obiektów i obszarów zabytkowych
- ochrona krajobrazu kulturowego
- możliwość wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju społecznego i gospodarczego rozwoju turystyki krajowej i zagranicznej oraz działalności kulturowej.

Plan zwraca także uwagę na ochronę staromiejskich i wiejskich historycznych zespołów urbanistycznych wskazując, że wiejskie układy ruralistyczne tworzą system krajobrazu kulturowego-wiejskiego. Niektóre z opolskich wsi zachowały podstawowy układ urbanistyczny, pomimo wielowiekowych przekształceń, w szczególności w okresie powojennym. Ze względu na unikalny, dobrze zachowany układ ruralistyczny, pięć wsi wpisanych jest do rejestru zabytków. Są to: Biskupice (gm. Radłów), Grobniki (gm. Głubczyce), Jemielnica (gm. Jemielnica), Pilszcz (gm. Kietrz) i Ścinawa Nyska (gm. Korfantów). Podstawowe zadanie w obszarze ochrony zespołów urbanistycznych i ruralistycznych to docelowa kompleksowa rewaloryzacja i utrzymanie historycznego rozplanowania, opracowanie planów szczegółowych zabytkowych układów przestrzennych oraz wykonanie prac dokumentacyjnych archiwizujących rozwój przestrzenny miejscowości. Drugie, niemniej ważne zadanie to objęcie szczególną ochroną panoram miast poprzez wyznaczenie stref ekspozycji oraz chronionych osi widokowych, eksponowanie i odtwarzanie w sylwetach miejscowości dominant architektonicznych.

Plan określa kierunki działań w obszarze ochrony zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, wskazując na konieczność opracowania szczegółowych planów rewaloryzacji zabytkowych układów przestrzennych. Zapisy planu podkreślają, że w przypadku wszelkich obiektów i miejsc zabytkowych oraz stanowisk archeologicznych podstawową formą ochrony prawnej jest wpis do rejestru zabytków, nad którym nadzór sprawuje Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków i wpis do ewidencji zabytków, którego dokonuje urząd gminy.

Zachowanie ładu przestrzennego i krajobrazowego, ochrona i konserwacja ukształtowanych układów ruralistycznych i historycznej zabudowy na terenach wiejskich i w miastach jest celem nadrzędnym.

W celu skutecznej ochrony krajobrazu kulturowego, wielkoobszarowego przewiduje się następujące kierunki działań:

- ograniczenie rozpraszania zabudowy poprzez rozwój budownictwa na zasadzie dogęszczania istniejących jednostek osadniczych,
- niewprowadzanie obiektów agresywnych krajobrazowo tzn. o dużych kubaturach, wysokich kominach itp.,
- preferowanie zabudowy nawiązującej do cech regionalnych (układ kalenicy, pokrycie dachu, kształt bryły budynku, zagospodarowanie działki) i krajobrazu,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

- utrzymanie regionalno-historycznej skali i struktury jednostek osadniczych,
- stosowanie szczegółowych wytycznych architektonicznych dla nowopowstającego budownictwa zagrodowego, mieszkaniowego oraz usługowego i ich egzekwowanie,
- izolowanie zielenią obiektów dysharmonijnych,
- łączenie ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego poprzez ochronę krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z historycznym założeniem architektonicznym.

Plan wskazuje, iż wśród licznie występujących w województwie zabytkowych obiektów sakralnych najcenniejszymi są m.in. zespół klasztorny w Jemielnicy.

Program Opieki nad Zabytkami gminy Jemielnica jest także spójny z zapisami w Strategii Rozwoju Powiatu Strzeleckiego do 2015 r. (uchwała Rady Powiatu z dnia 30 czerwca 2004 r.). W dokumencie tym przedstawiono „wizję stanowiącą życzeniowy scenariusz rozwoju powiatu zawierający stany i procesy, które powinny cechować powiat w roku 2015”.

Sformułowano podstawową zasadę działania, którą jest partnerstwo powiatu i gmin powiatu w podejmowaniu kluczowych działań strategicznych. W niniejszej strategii dąży się do stworzenia podstaw dla współpracy w rozwiązywaniu kluczowych problemów powiatu w kontekście problemów gmin i regionu.

Wśród głównych wartości wizji rozwoju powiatu znajdujemy m.in.:

- ⇒ „rozwinętą turystykę wykorzystującą tradycje, folklor, historię, zabytki, wartości religijne i walory środowiskowe powiatu oraz sąsiedztwo dużych aglomeracji”
- ⇒ Szacunek dla materialnego dziedzictwa kulturowego i historycznego wyrażający się w utrzymywaniu obiektów zabytkowych i charakterystycznych walorów zabudowy.
- ⇒ Ochrona i odnowa zabytkowych obiektów na terenie powiatu.

Ponadto wizja rozwoju powiatu strzeleckiego składa się z następujących wartości:

1. Mieszkańcy powiatu o kwalifikacjach odpowiednich do wymagań współczesnej gospodarki i społeczeństwa, aktywni społecznie i gospodarczo, otwarci na zmiany, a równocześnie świadomi wartości tradycji i kultury lokalnej.
2. Wysoka jakość walorów naturalnych stanowiących podstawę rozwoju powiatu, umiejętnie pielęgnowanych i zachowywanych dla przyszłych pokoleń.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.

Program opieki nad zabytkami zgodny jest z dokumentami gminnymi o charakterze strategicznym wyznaczającymi długofalowe kierunki społeczno-gospodarczego rozwoju gminy i sposoby ich realizacji:

- Strategia Rozwoju Gminy Jemielnica uchwalona uchwałą nr XXX/202/01 z dnia 28.12.2001 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jemielnica przyjęte uchwałą nr VIII/51/07 Rady Gminy Jemielnica z dnia 22 czerwca 2007 roku
- Program ochrony środowiska – Gmina Jemielnica
- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla gminy Jemielnica.

Strategia Rozwoju Gminy Jemielnica stanowi całościową koncepcję rozwoju gminy, gwarantującą wpisanie w wojewódzkie czy powiatowe plany rozwoju, priorytetowych dla gminy projektów o charakterze ponadlokalnym oraz zapewniającą współuczestnictwo gminy w przemianach strukturalnych regionu opolskiego. W opracowaniu przedstawiono diagnozę społeczno-gospodarczą gminy, określono jej słabe i mocne strony, sformułowano priorytety i kierunki jej rozwoju. Strategia

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

Rozwoju za główny cel stawia sobie wzmocnienie potencjału rozwojowego. Przyjęto następującą wizję rozwoju: *Jemielnica - Europejską gminą ze śląską duszą, gminą ludzi dobrze wykształconych, przestrzenią dobrze rozwiniętej infrastruktury technicznej i rekreacyjno – turystycznej, alternatywą dla znudzonego miastem*”

Celami strategicznymi gminy jest m.in.

- ⇒ Wysoki poziom życia mieszkańców osiągnięty m.in. poprzez kultywowanie tradycji regionalnych.
- ⇒ Wykorzystanie nadwyżki rękodzieła do pracy w sferze usług, rzemiośle i rękodziele poprzez kształcenie w zakresie rękodzieła oraz dawnych tradycji
- ⇒ Rozwój aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców oraz wykorzystanie szansy, jaką stwarza rozwój agroturystyki i jej obsługa.

Jednym z celów pośrednich w tym obszarze jest także ochrona dziedzictwa kulturowego. Należy nadmienić przy tym, że Strategia spójna jest także z Narodowym Planem Rozwoju w odniesieniu do tzw. osi rozwoju, która zakłada „wzmocnienie potencjału rozwojowego regionów i przeciwdziałanie marginalizacji niektórych obszarów”.

Słabymi stronami jest mała atrakcyjność gminy, jako ośrodka turystyczno-rekreacyjnego (słabo rozbudowana baza noclegowo-gastronomiczna), brak lokalnego rynku pracy (rynek pracy zależny od gmin sąsiednich), emigracja zarobkowa, brak gminnych terenów pod skoncentrowane budownictwo mieszkaniowe,

Mocnymi stronami czyste środowisko, wysokiej klasy zabytki architektury (zespół klasztoru pocysterskiego, liczne kościoły i kapliczki, zabudowa zagród wiejskich, historyczne układy ruralistyczne), naturalne walory krajobrazowe (duża ilość zbiorników wodnych – system stawów, sieć rzeczna), położenie stwarzające rozwój agroturystyki (lokalizacja blisko aglomeracji Śląska i blisko autostrady), dobrze rozwinięty sektor handlu i usług.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jemielnica

zawiera n/w ustalenia w zakresie ochrony dóbr kultury będące jednocześnie wytycznymi do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

1) ochronę stanowisk archeologicznych polegająca na dopuszczeniu prowadzenia wszelkich prac ziemnych na terenie udokumentowanego stanowiska lub w jego rejonie, pod nadzorem archeologicznym oraz w przypadku odkrycia relikwii zabytkowych przeprowadzeniu badań specjalistycznych;

2) ochrona konserwatorska oraz rewaloryzacja obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz ochrona cech zabytkowych obiektów wpisanych do ewidencji zabytków, w uzgodnieniu z WKZ w Opolu;

3) parków kulturowych (nie występują na terenie gminy Jemielnica).

3 Na podstawie przeprowadzonych analiz, wniosków oraz dokonanych opinii i uzgodnień w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego ustala się w zależności od potrzeb strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

4 W stosunku do zlokalizowanych na terenie gminy obiektów zabytkowych, zarówno wpisanych do rejestru zabytków jak i ujętych w gminnej ewidencji zabytków należy dążyć do ich rekonstrukcji (np. w odniesieniu do obiektów gminnych poprzez ich adaptację na cele publiczne).

Ustalono, że dla obiektów wypisanych do gminnej ewidencji zabytków należy wprowadzić przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustalenia ochrony tych obiektów. Zakres ochrony konserwatorskiej dla tych obiektów wymaga zachowania w szczególności:

- a) bryły obiektu i dachu, co do kształtu i materiału,
- b) podziałów elewacji,
- c) stolarki okiennej i drzwiowej,
- d) wystroju architektonicznego.

3) Wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami należy uzgadniać z Opolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Wprowadzono także zapisy dotyczące stref ochrony konserwatorskiej „A”, „B” „E”

Działania konserwatorskie w strefie „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej powinny respektować:

- 1) zachowanie lub odtworzenie (rekonstrukcja) historycznego układu przestrzennego, to jest rozplanowania dróg, ulic, placów, linii zabudowy, przekroju linii rozgraniczających, wysokości zabudowy, kompozycji wewnątrz urbanistycznych i kompozycji zieleni (szczególnie rejonu skweru i pomnika Św. Jana Nepomucena przy ul. Wiejskiej w Jemielnicy),
- 2) usunięcie elementów dysharmonizujących w tym także napowietrznych linii energetycznych,
- 3) dążenie do rekonstrukcji elementów zniszczonych w sferze architektury i założeń urbanistycznych lub ewentualne zaznaczenie ich śladów,
- 4) dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali, bryły, architektonicznych proporcji i podziałów oraz użytych materiałów,
- 5) w przypadku nowych inwestycji należy preferować te z nich, które stanowią rozszerzenie lub uzupełnienie już istniejących form zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrwalenia istniejących już relacji oraz pod warunkiem, iż nie kolidują one z historycznym charakterem obiektu,
- 6) podziały nieruchomości, nowe inwestycje na terenie strefy „A” oraz remonty, przebudowy, nadbudowy, zmiany funkcji obiektów objętych ochroną konserwatorską należy uzgodnić ze służbami ochrony zabytków,

Strefa „A” ochrony konserwatorskiej obejmuje swym zasięgiem, część wsi Jemielnica w rejonie ul. Wiejskiej w Jemielnicy.

Działania konserwatorskie w strefie „B”:

- 1) zmierzają do zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania oraz dostosowania nowej zabudowy do zabudowy historycznej oraz historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali, bryły, zastosowanych materiałów, podziałów architektonicznych oraz nawiązaniu formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej,
- 2) nowe inwestycje lokalizowane w granicach strefy „B” należy dostosować do sąsiedniej zabudowy historycznej (obiektów objętych gminną ewidencją zabytków) w zakresie:
 - a) układu kalenicy w stosunku do ulicy,
 - b) formy dachu,
 - c) wysokości budynku,
 - d) podziałów poziomych i pionowych elewacji,

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej obejmuje swym zasięgiem tereny w miejscowościach Jemielnica, Piotrówka, Wierchlesie, Barut, Łaziska, Centawa i Gąsiorowice.

Strefa „E” – ochrony ekspozycji:

- 1) ochronie należy poddać ekspozycję historycznej zabudowy wsi Jemielnica z górującym nad nią bryłą kościoła parafialnego (dawny kościół przyklasztorny),
- 2) w oznaczonej na rysunku studium strefie „E” ochrony ekspozycji należy:
 - a) dążyć do eliminacji elementów dysharmonizujących (np. napowietrzne linie elektroenergetyczne),
 - b) ograniczyć wysokość nowej zabudowy do 12 m,
 - c) wprowadzić zakaz nasadzeń zieleni wysokiej oraz zakaz lokalizacji wszelkiej zabudowy na terenach rolnych znajdujących się w strefie „E”.

Program ochrony środowiska – Gmina Jemielnica wskazuje, że gmina może stać się obszarem cennym i atrakcyjnym turystycznie, ze względu na:

- atrakcyjne położenie w Obszarze Chronionego Krajobrazu Lasów Stobrawsko – Turawskich,
- liczne zabytki,
- zachowane założenia architektoniczne wsi,
- obecność wód powierzchniowych (rzeka Jemielnica z szeregiem stawów, potoki Centawka, Piotrówka)

- ciekawą rzeźbę terenu wynikającą z niziny – wyżynnego charakteru środowiska,
- zróżnicowaną i bogatą roślinność,
- bliskość terenów o wyjątkowych walorach krajobrazowo – kulturowych (Góra Św. Anny)
- dostępność komunikacyjną.

Zasadniczy wpływ na możliwość rozwoju turystyki i wypoczynku obszaru gminy mają m.in.:

- o walory przyrodnicze, w tym szczególnie atrakcyjność przyrodnicza kompleksów leśnych, obszary chronionego krajobrazu, klimatu, rzeźby terenu, ilość występujących cieków, urozmaicona szata roślinna, w tym szczególnie roślinność naturalna,
- o walory kulturowe – występowanie terenów o utrwalonej strukturze przestrzennej, wartościowej pod względem architektonicznym, liczba unikalnych obiektów tj. pałace, kościoły itp. oraz założenia zabytkowe.
- o walory krajobrazowe – liczba naturalnych punktów otwarcia widokowych, udział powierzchni wód otwartych, liczba dominant architektonicznych, występowanie ciągów komunikacyjnych ze szpalerami drzew lub inną zielenią towarzyszącą
- o istniejące zagospodarowanie terenu.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla gminy Jemielnica:

Są aktami prawa miejscowego i stanowią podstawę planowania przestrzennego oraz ustalania warunków zabudowy i zagospodarowania terenu w gminie. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia w mpzp dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego mają na celu ochronę zabytków i ich otoczenia przed inwestycjami mogącymi negatywnie wpłynąć na zabytek oraz zubożyć krajobraz kulturowy.

W gminie Jemielnica wszystkie sołectwa posiadają miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego z ustaleniami dla obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, objętych gminną ewidencją zabytków i dla stref ochrony konserwatorskiej.

Jemielnica	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Jemielnica nr XVII/126/08 z dnia 22 lipca 2008 r.	przyjęty	uchwałą	Rady	Gminy
Barut	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Jemielnica nr XXVIII/188/01 z dnia 24 listopada 2001 r.	przyjęty	uchwałą	Rady	Gminy
Centawa	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Jemielnica nr XVIII/189/01 z dnia 24 grudnia 2001 r.	przyjęty	uchwałą	Rady	Gminy
Gąsiorowice	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Jemielnica nr XXXVI/237/10 z dnia 24 kwietnia 2010 r.	przyjęty	uchwałą	Rady	Gminy
Łaziska	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Jemielnica nr XXXVI/238/10 z dnia 24 kwietnia 2010 r.	przyjęty	uchwałą	Rady	Gminy
Piotrówka	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Jemielnica nr XXXVI/248/10 z dnia 23 czerwca 2010 r.	przyjęty	uchwałą	Rady	Gminy
Wierchlesie	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Jemielnica nr XXXVI/237/10 z dnia 26 kwietnia 2010 r.	przyjęty	uchwałą	Rady	Gminy

6. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY I ZASOBÓW ZABYTKOWYCH

6.1 Krajobraz kulturowy – czynniki decydujące o specyfice gminy.

- o Struktura administracyjna

Gmina Jemielnica położona jest we wschodniej części województwa opolskiego, wchodzi w skład Powiatu Strzeleckiego. Graniczy: od północy z gminą Kolonowskie, od południowo-zachodu z gminą Strzelce Opolskie, od wschodu z gminą Zawadzkie, natomiast od południowo-wschodu z gminą Wielowieś (województwo śląskie).

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

Gmina o charakterze rolniczym z racji swojego położenia znajduje się w strefie oddziaływania gospodarczego, społecznego i kulturowego siedziby powiatu Strzelec Opolskich i stolicy województwa Opola.

Gmina Jemielnica stanowi wspólnotę samorządową, w skład, której wchodzi 16 miejscowości wiejskich – w tym 7 sołectw i 9 przysiółków.

Podział administracyjny gminy przedstawia się następująco:

Sołectwo Barut,
Sołectwo Centawa,
Sołectwo Gąsiorowice,
Sołectwo Jemielnica,
Sołectwo Łaziska,
Sołectwo Piotrówka,
Sołectwo Wierchlesie

Siedzibą władz gminy jest wieś Jemielnica, będąca ośrodkiem administracyjnym a także centrum gospodarczym i kulturalnym. Tu koncentruje się działalność produkcyjna oparta głównie o rzemiosło, handlowo-usługowa oraz społeczno-socjalna, mieszka tu blisko 50% mieszkańców gminy.

Dziedzictwo kulturowe gminy posiada jednolity charakter zdeterminowany wiejskim typem tworzących ją jednostek administracyjnych: 7 wsi sołeckich.

Warunki topograficzne i społeczno-demograficzne.

Gmina Jemielnica położona jest w północno-wschodniej części województwa opolskiego, obrębem mezoregionu Równiny Opolskiej należącego do makroregionu Niziny Śląskiej, przy czym wschodnia część gminy leży w rejonie Obniżenia Małej Panwi, natomiast od południa gmina graniczy z pasmem Chełmu należącego do makroregionu Wyżyny Śląskiej. Znajduje się w zasięgu jednostki hydrogeologicznej zwanej triasem opolskim. Zajmuje powierzchnię 113,2 km², z czego około 60% zajmują lasy i łąki skoncentrowane głównie w północnej części gminy. Lasy te są pod względem florystycznym jednymi z najciekawszych w województwie opolskim.

W krajobrazie przeważają tereny lekko pofałdowane, równinno-nizinne związane z dolinami rzek i zbiorników wodnych. Wysokości bezwzględne terenu zawierają się w przedziale 234,5 – 238,5 m n.p.m.

Walorem gminy jest położenie w obszarze chronionego krajobrazu lasów turawsko-stobrawskich i Dolinie Małej Panwi. Atrakcją jest także położenie w dorzeczu rzeki Jemielnica z jej dopływami oraz występowanie zespołu stawów będących zasobem czystej wody powierzchniowej. Równinny krajobraz od południa zamykają wzniesienia pasma Chełmu rozciągające się w sąsiednich gminach na przestrzeni 130 km, od Olkusza do doliny Odry. Kulminacja pasma Chełmu – Góra św. Anny (400m n.p.m.) znajduje się w odległości ok. 20 km od Jemielnicy.

Warunki te przyczyniły się wczesnego zasiedlenia tych ziem i zdeterminowały przyszły rozwój.

Ukształtowanie terenu sprzyja działalności rolniczej. Gmina Jemielnica jest gminą wiejską o leśno-rolniczym charakterze, pozbawioną infrastruktury przemysłowej, z silnie rozwiniętym rzemiosłem i usługami. Użytki rolne zajmują 35.8 % powierzchni, natomiast lasy około 60 %.

Tereny zurbanizowane rozciągają się wzdłuż przebiegającej przez środek gminy drogi wojewódzkiej nr 426, po obu jej stronach położona jest wieś Jemielnica, po stronie północnej Piotrówka, Gąsiorowice i Łaziska, po południowej Wierchlesie, Barut i Centawa. W Jemielnicy, Piotrówce i Wierchlesiu mieszka ok. 65% wszystkich mieszkańców gminy.

Zarys historii i rozwoju wsi.

Początki osadnictwa na terenie gminy Jemielnica sięgają czasów przedhistorycznych, czego świadectwem są liczne zabytki archeologiczne pochodzące z młodszego okresu epoki kamienia. Obszar dzisiejszej gminy, co najmniej od neolitu (5000/4500 – 1800 lat p.n.e.) był zasiedlany. Również z okresów późniejszych (epoka brązu, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze) zachowało się dużo obiektów archeologicznych (osady, ślady i punkty osadnictwa). W pierwszych wiekach naszej ery tereny te były odwiedzane przez kupców rzymskich, czego dowodem są odnalezione w okolicach Wierchlesia i Jemielnicy monety z czasów cesarza Trajana (98-117 r. n.e.).

Osadnictwu sprzyjał łagodny klimat, ukształtowanie terenu o lekko pofalowanej rzeźbie oraz rozbudowany system wodny. Na początku XIII w. dotarła tu wielka fala osadnictwa zachodnioeuropejskiego, było to osadnictwo flamandzkie, walońskie i niemieckie, które w historiografii ostatecznie przybrało nazwę osadnictwa niemieckiego. Kolonizacja ta objęła swym zasięgiem całą gminę i zawdzięczamy jej lokację pięciu wsi: Jemielnica (1225 r.), Centawa (1253 r.), Wierchlesie (1282 r.), Gąsiorowice (1286 r.), Łaziska (1300 r.). Średniowieczna sieć osadnicza prawie całkowicie wykształciła się do końca XIV wieku. Dopiero w okresie kolonizacji fryderycjańskiej (poł. XVIII w.) powstają następne wsie: Barut (1832 r.), Piotrówka (1832 r.).

Sieć osadnicza gminy oparta jest na 7 wsiach: Jemielnica, Łaziska, Piotrówka, Wierchlesie, Barut, Gąsiorowice, Centawa.

Wieś Barut –

Usytuowana jest w we wschodniej części gminy przy drodze lokalnej Jemielnica-Żędowice, w otoczeniu łąk, pól i lasów. O atrakcyjności tych terenów niech świadczy fakt, że w rozległych lasach, pomiędzy Staniszciami Wielkimi a Zawadzkiem hrabia Renard ok. poł. XIX w. założył rezerwat zwierzyny leśnej *Tiergarten* o powierzchni 4850 ha. gdzie odbywały się polowania ówczesnej magnaterii. Do 1810 roku obszar Baruta był w posiadaniu Cystersów z Jemielnicy, po kasacie zakonu przejęty przez państwo pruskie.

Wieś została założona w 1832 roku przez królewskiego inspektora leśnego Libeneinera (od jego nazwiska wzięła swą nazwę) w ramach akcji kolonizacyjnej zainicjowanej przez króla Fryderyka Wielkiego w celu zagospodarowania wschodnich terenów państwa i aktywizacji gospodarczej, głównie przez rozwój przemysłu hutniczego.

Odkryte przez hrabiego Filipa Colonę pokłady rudy darniowej spowodowały gwałtowny rozwój gospodarczy tych okolic i napływ osadników. Na pocz. XIX w. okolicznych miejscowościach: Kolonowskie, Żędowice, Fosowskie, następca Colony hrabia Renard rozbudował istniejące zakłady przemysłowe i założył nowe: w 1829 r. Renardzie Huty, w 1836 hutę w Zawadzkiem. W zakładach tych znaleźli zatrudnienie m. in. mieszkańcy Baruta. Osada składała się z 20 działek o powierzchni 24 mórg, w 1840 r. liczyła 121 mieszkańców a w 1855 r. - 227. W 1861 r. obszar kolonii wynosił 142, 18 ha, obejmował pola, łąki, lasy, znajdowało się tu 36 domów mieszkalnych, 32 budynki gospodarcze i gospoda, w tym czasie kolonia liczyła 269 mieszkańców. 17 sierpnia 1893 roku kolonię przekształcono w gminę wiejską Libenhein. Trzy lata później mieszkało tu 415 katolików i 3 ewangelików. W 1910 r. mieszkały tu 483 osoby, w 1925 r. 517 a w 1933 r. 606, 1939 - 687 a 1942 r. wieś liczyła 693 mieszkańców.

Budynek zajazdu w Barucie, widokówka z pocz. XX w.

Wieś Centawa – miejscowość o średniowiecznej metryce, usytuowana w południowej części gminy. Po raz pierwszy wzmiankowana w źródłach w 1253 roku w zapisie informującym o parafii w Centawie obejmującej wsie Centawę, Błotnicę i Warmątwice. Następnie odnotowana w dokumencie z 1350 r. mówiącym, że Lassota de Czantawa był świadkiem w pewnym procesie. W XV w. dokumentach występuje pod nazwą: Czanto, Czentaw, Centhow i Centowe. Pochodzenie nazwy wsi jest niejasne. Jedni przypisują je dawnym właścicielom a głównie Jerzemu Centawskiemu, inni jemielnickim Cystersom, którzy mieli odmawiać w czasie drogi do Centawy centus ave, czyli sto Zdrowaś Mario. W 1936 r. wprowadzono nazwę Haldenau a w 1945 r. Centawa. Wśród właścicieli Centawy wymienia się m.in. Centawskich, Posadowskich, Kotulińskich i Wernerów. Najstarszą budowlą wsi jest gotycki kościół parafialny p.w. Narodzenia NMP, pochodzący zapewne z XIII w. wzmiankowany w 1420 w dokumencie wymieniającym proboszcza Marcina. W latach 1585 – 1586 założono renesansowy, polichromowany strop. Dekoracja kasetonowa stropu jest unikalnym zabytkiem sztuki renesansowej na Śląsku.

Na początku XIX wieku w Centawa liczyła 353 osoby, w połowie stulecia było ich 506 a pod koniec wieku 587. W 1830 roku hr. Posadowski założył w Centawie na bazie istniejących pokładów rudy darniowej zakład hutniczy, zamknięty około 1840 r. W 1845 r. we wsi było 60 domów i 382 mieszkańców. Uprawiano żyto, ziemniaki i łubin a w licznych stawach hodowano ryby. Na rzece działały 2 młyny i tartak. W 1861 r. obejmowała obszar 868 ha. Znajdowały się tu 64 domy, gospoda i szkoła. W 1896 r. we wsi mieszkały 477 osoby a na folwarku 35. Do szkoły chodziło wtedy 188 dzieci katolickich i 1 ewangelik. Na początku XX wieku we wsi mieszkało 506 osób, w 1925 r. 481 a przed wybuchem II wojny światowej 579.

Atrakcją Centawy są: dęby – pomniki przyrody, zabytkowy kościół parafialny, źródła rzeki Jemielnicy, łowisko w sąsiedztwie Gajdowego.

Wieś Gąsiorowice – miejscowość o średniowiecznej metryce, usytuowana w środkowo-zachodniej części gminy w pobliżu licznych stawów, nad rzeką Jemielnica. Wzmiankowana w dokumencie z 1286 roku nadającym ją klasztorowi cystersów w Jemielnicy. Najstarszą częścią wioski jest przysiółek Dambina. Następnie wzmiankowana w 1325 roku, i 1342 r. Około połowy XIV w. składała się z wsi sołeckiej i dobra rycerskiego, położonego na prawym brzegu rzeki Jemielnicy. Występowała pod nazwą Gansorowicz, w 1463 r. funkcjonowała nazwa Ganszrowicz a w 1526 r. Husarowitz. Od 1936 r. wieś przyjęła nazwę Quellental a od 1945 r. Gąsiorowice.

W XVII w. właścicielami wsi była rodzina Smeskal. Na początku XVIII wieku połowę Gąsiorowic kupił hrabia strzelecki Karol Colona, drugą połowę wraz z dobrem rycerskim klasztor w Jemielnicy. W 1725 roku we wsi były dwa młyny. W 1763 roku wieś liczyła 15 wolnych gospodarzy i młynarzy, 19 zagrodników i 1 chałupnik. Zajmowano się hodowlą owiec i bartnictwem. W 1784 roku Gąsiorowice liczyły 207 mieszkańców, na pocz. XIX w. Gąsiorowice liczyły 296 mieszkańców, ok. 1850 r. 637 a pod koniec XIX w. 585. Po kasacie zakonu dobra klasztorne zakupił Florian Langer a po nim jego syn Emanuel. W 1826 r. posiadłość gąsiorowicką kupił hr. Andrzej Renard ze Strzelec. Wieś tworzyły 63 domy, folwark i królewska strażnica leśna. W 1864 r. w skład Gąsiorowic wchodziły: wieś, dwa folwarki i Bokowe. We wsi było 101 domów mieszkalnych i 64 budynki gospodarcze. Mieszkało tu 21 gospodarzy, 18 zagrodników i 46 chałupników. Łącznie z lasami było tu 1172 ha gruntów. Uprawiano głównie zboża i kartofle. We wsi było 2 młyny, karczma, 2 szewców, 2 krawców, 2 stelmachów, kołodziej, rzeźnik, 4 kowali, bednarz.

Bokowe prawdopodobnie założone przez osadnika o nazwisku Bok. W 1905 roku Bokowe podzielono na dwie części: jedna do Gąsiorowic a druga do Łazisk. W części należącej do Gąsiorowic mieszkało 60 osób. Do wsi należał również folwark Wernerau, który założył w 1817 r. radca sądowy Werner ze Strzelec. Zajmował on obszar 49 ha gruntów między Gąsiorowicami a Szczepankiem. Hodowano w nim 200 uszlachetnionych owiec.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

Do Gąsiorowic należał także Szczepanek. Do atrakcji turystycznych Gąsiorowic należą: stawy hodowlane, dwie kaplice, kapliczki i krzyże przydrożne w tym krzyż w miejscu cmentarza francuskiego, pomnik upamiętniający ofiary I wojny światowej i budynki dwóch szkół.

Fotografie archiwalne.

Dom mieszkalny, ul. Wolności 44, obecnie przebudowany – brak szczytu w centrum dachu.

Kapliczka dzwonnica przy ul. Wolności.

Wieś Jemielnica –

Należy do największych wsi na Opolszczyźnie. Położona w dolinie rzeki Jemielnicy i tworzących ją potoków Centawki i Świbskiej Wody, nad stawem rozlewającym się w miejscu połączenia cieków, w centrum gminy. Miejscowość o średniowiecznym rodowodzie; najstarsza osada jemielnicka datowana jest nie później niż w XII w. Pierwotną osadę tworzyło kilka zagród zgrupowanych wokół placu przy drewnianym kościele p.w. Jakuba. Lokowana na prawie niemieckim po 1217 r., przed przybyciem cystersów. W źródłach wzmiankowana po raz pierwszy 1225 r. jako „nowa osada” - *Gemelnice – Villa nova*. Funkcjonowanie wsi na prawie niemieckim poświadczane jest w dokumencie z 1283 r., w którym wymieniony jest sołtys Piotr z Jemielnicy. Wieś miała swoją organizację parafialną już w XIII wieku, obejmowała ona Jemielnicę oraz Dąbrówkę, Dziekwowice, Gąsiorowice, Łaziska, Wierchlesie, Żędowice i Księży Las. W 1285 r. źródła wymieniają proboszcza Sdezlausa. Jemielnica pierwotnie była własnością książęcą, dopiero w wyniku nadań, najpierw na rzecz instytucji duchownych, a potem rycerzy, własność uległa zróżnicowaniu. Nazwa wsi ulegała w ciągu stuleci zmianom. Łacińska *Villa nova*, czyli Nowa Wieś dotyczy jej lokacji na prawie niemieckim. W 1289 r. odnotowano ją pod nazwą Jemielnica, w 1425 r. Gemylnicz, w 1608 r. Jemielnitz, w 1734 r. Chmelwitz, 745 r. 1865 r. Himmelwitz w dowolnym tłumaczeniu znaczy ona kawał nieba. W 1945 r. występowała pod nazwą Imielnica, po 1947 r. Jemielnica.

Na rozwój wsi zasadniczy wpływ miało sprowadzenie cystersów. Opactwo cystersów ufundowane zostało przed 1289 r., (jako prawdopodobną podaje się też datę 1259). r. w 1289 r. odnotowano opata Mikołaja z Jemielnicy na zjeździe opatów w Lubiążu. Pierwotny (zapewne drewniany) klasztor zorganizowano przy istniejącym kościele parafialnym św. Jakuba (kościół ten ponownie konsekrowany w 1477 r. p.w. Wszystkich Świętych). Założenie opactwa Cystersów w drugiej połowie XIII wieku było w dziejach Jemielnicy faktem o ogromnym znaczeniu - oddziaływało nie tylko religijnie, ale i gospodarczo na wspólnotę wiejską. Cystersi trafili na zasiedlony i dobrze zagospodarowany teren, tak

dalece, że otrzymali nawet funkcjonujący już młyn i stawy rybne u podnóża klasztoru, zastali również gotową strukturę parafialną. Opactwo cysterskie w Jemielnicy było drugim opactwem cysterskim w księstwie opolsko-raciborskim (po Rudach). Do Rud Cystersi przybyli z małopolskiego klasztoru w Jędrzejowie, pierwszej bezpośredniej filii burgundzkiego opactwa Morimond. Zakon posiadał zwierzchnictwo feudalne nad posiadanymi ziemiami. Według stanu z 1302 r. wioski stanowiące uposażenie klasztoru cystersów to m.in. Wierchlesie, Suchodaniec, Księży Las, Olszowa, Dolna, Płużnica, Rożniatów, Kadłubie, Tomice, Siedlec, Olszowa, Żyrowa, Rozwadza, Otmęt, Stablów, Dobra, Witosławie. W 1297 r. zakonnicy zwrócili się z prośbą o pozwolenie na budowę nowego klasztoru w innym miejscu. Książę opolski Bolko I przeznaczył na ten cel teren w płn.-zach. części wsi, nad stawami rybnymi i rozpoczął w 1307 roku budowę opactwa oraz kościoła pod wezwaniem Panny Marii, na który przeniesiono później wezwanie św. Jakuba. Budowa drewnianego klasztoru trwała do drugiej połowy XIV wieku, natomiast budowa murowanej świątyni gotyckiej zakończyła się prawdopodobnie przed końcem XIV wieku. Zabudowania klasztorne wielokrotnie ulegały zniszczeniu. Po raz pierwszy opactwo ucierpiało podczas najazdu husytów w 1428 roku. Wówczas dewastacji uległ także dawny kościół św. Jakuba, który po odbudowie został konsekrowany pod wezwaniem Wszystkich Świętych w 1447 roku. Kolejna klęska miała miejsce w 1617 roku. Zaprószonego ogień strawił kościół klasztorny oraz opactwo wraz z biblioteką, dwa młyny i pół wsi. Kolejnego podpalenia dokonały wojska Mansfelda w 1628. Przed podpaleniem splądrowano klasztor, zniszczono także zabudowania gospodarcze, jazy i groble na stawach. Zabudowania zakonne odbudowano w drugiej połowie XVII w., dzięki staraniom opata B. Bogaczyńskiego oraz burmistrza Jemielnicy M. Jankowskiego. Zabudowania klasztorne wraz z kościołem otoczono murem. W tym też okresie miały miejsce działania budowlane na terenie przyklasztornej wsi. W dokumentach znajdujemy wzmianki o przytułku dla biednych utrzymywanych przez zakonników (1636 r.), później zaś także o szkole znajdującej się w murowanym budynku przy kościele Wszystkich Świętych. W 1675 r. przy kościele klasztornym powstaje bractwo św. Józefa skupiające ludzi modlących się o dobrą śmierć. Z inicjatywy bractwa w 1714 r. nastąpiła budowa owalnej kaplicy św. Józefa z kryptą grobową, co uznaje się za pierwszą fazę barokizacji zespołu. Po kolejnym pożarze, który miał miejsce 13 kwietnia 1733 r. zniszczeniu uległy oba kościoły, klasztor, zabudowania folwarczne a także 30 gospodarstw chłopskich. Budynek klasztoru dotąd drewniany oraz gotycki kościół zakonny odbudowano i rozbudowano według projektu mistrza murarskiego Fryderyka Gansa z Karniowa. Barokowe przemiany zespołu klasztornego trwały do 1740 roku. Ich efektem była rozbudowa kościoła poprzez dobudowanie do gotyckiego korpusu trójprzęsłowej części i masywu wieżowego. Tę fazę przebudowy dokumentuje malowidło znajdujące się na sklepieniu w kaplicy św. Józefa, ukazującego zabudowania kościelno-klasztorne z roku 1756. Barokowy budynek klauzury wzniesiono zgodnie z budowlaną praktyką zakonną po południowej stronie bazyliki, z lekkim wysunięciem skrzydła zachodniego przed fasadę kościoła. Zrealizowano tu budowlę trójskrzydłową opartą na planie czworoboku, otaczającego prostokątny wirydarz. Między fasadą kościoła a zachodnią częścią budynku klauzury, umieszczono sień przejazdową wiodącą na dziedziniec klasztorny ze studnią pośrodku. Teren założenia klasztornego otoczono kamiennym murem zewnętrznym i podzielono wewnętrznymi murami z bramkami na zróżnicowane funkcją przestrzenie.

Innym przedstawieniem, na którym ukazano zabudowania klasztorne, jest rycina Friedricha B. Wernhera, z około połowy XVIII w. Na rycinie przedstawione są w całości zabudowania gospodarcze klasztoru - młyn, piekarnia, dom czeladzi ze spichlerzem oraz dwa inne budynki gospodarcze a także ogród warzywny od zachodu i sad od strony wschodniej. Dziedziniec kościelny zamknięto od północy jednokondygnacyjnym budynkiem, pełniącym najprawdopodobniej funkcję stajni, obok niej usytuowany został budynek bramny. Od strony południowej, w miejscu obecnej ozdobnej bramy, znajdowało się dodatkowe wejście do kompleksu. W tym okresie przebudowano także ogrody klasztorne widoczne na rycinach F.B. Wernhera z 1737 i 1751 roku. Były to typowe ogrody barokowe o formach geometrycznych. Jeden z nich (warzywny) znajdował się po zachodniej stronie zabudowań gospodarczych, pomiędzy budynkami młyna klasztornego i spichlerza z budynkiem mieszkalnym a murem zewnętrznym (przy dzisiejszej ul. Bema). Jego kompozycję tworzyło 16 prostokątnych kwater z dwoma przecinającymi się pod kątem prostym alejami wysadzonymi drzewami, w centralnym punkcie znajdowała się fontanna. Druga część ogrodu o charakterze sadu na rzucie zbliżonym do kwadratu zajmowała teren na wschód i płn.-wsch. od kościoła i klasztoru i otoczona była kamiennym murem.

W 1810 roku dekretem z 30 października król pruski wprowadził sekularyzację majątków kościelnych, odtąd klasztor cystersów i jego posiadłości przeszły na skarb państwa. Komisja królewska oszacowała majątek klasztorny na 137 tysięcy talarów. Świątynię klasztorną przekształcono na kościół

parafialny, natomiast w budynkach klasztornych umieszczono urząd sądowy i depozytowy, część pomieszczeń przekazano na potrzeby plebanii. W czasie wojny napoleońskiej (1813-1814), klasztor zamieniono na szpital dla rannych Francuzów, którzy masowo umierali na tyfus. Chowano ich na istniejącym już wcześniej cmentarzu dla ofiar chorób zakaźnych. Stąd wywodzi się nazwa cmentarza francuskiego - stanowiącego obecnie jeden z zabytków Jemielnicy. W 1817 roku wioska Jemielnica została zakupiona przez Floriana Langerę. Dobra jemielnicka drogą zakupów ostatecznie trafiły w ręce hrabiów ze Strzelec, którzy mieli w Jemielnicy swojego zarządcę. Siedzibą zarządcy był tzw. zamek, który mieścił się we dworze /dawny folwark cysterski/. Za sprawą inspektora leśnego Liebenbinera powstały w lasach jemielnickich dwie wioski Barut i Piotrówka. Od 1833 roku klasztor pocysterski jest własnością parafii rzymsko-katolickiej, część zabudowań klasztornych pozostała w rękach prywatnych. W 1825 roku we wsi były 103 domostwa, w 1861 roku było ich już 153. Wioska posiadała trzy karczmy, szkołę, warsztaty rzemieślnicze i sklepy.

Do atrakcji turystycznych należy zespół klasztorny ze stawami, kościół Wszystkich Świętych w gotyckimi polichromiami i manierystycznym wyposażeniem, regularna zabudowa fryderycjańska przy ulicy Wiejskiej, cmentarz francuski,

Fotografia archiwalna – karczma u Urbana.

Wieś Łaziska

- usytuowana w północnej części gminy. Miejscowość o średniowiecznym rodowodzie, po raz pierwszy wzmiankowana w 1300 roku. W 1323 r. podarowana przez księcia strzeleckiego Alberta klasztorowi cystersów w Jemielnicy. W tym czasie wieś nazywano Łasicz, Łasicze, Łazisz i Łaschicze. W 1936 r. zmieniono nazwę wsi z Łazisk na Lasen. W 1945 roku wieś przyjęła nazwę Łaziska.

W Urbarzu Strzelec z 1534 r. odnotowano: „w Łaziskach jest tartak, młyn z dwoma kołami i ubijak. Zajmują się tu pszczelarstwem” Wieś oddawała do klasztoru jemielnickiego dziesięcinę a na rzecz zamku strzeleckiego odrabiała pańszczyznę. W 1615 r. Łaziska należały do Jerzego Rederna. W 1662 r. wieś liczyła 154 mieszkańców. W 1766 r. na polecenie hr. Colony ze Strzelec sprowadzono do Łazisk bielarzy, którzy założyli tu bielarnię. Dwie bielarnie powstały jeszcze w 1830 r. W 1783 r. we wsi było 13 gospodarzy, 7 zagrodników i 4 chałupników. Na początku XIX w. Łaziska liczyły 205 mieszkańców, w połowie wieku XIX 573 a pod koniec 745. W 1830 r. wioska należała do hr. Renarda ze Strzelec. Było tam 60 domów, 2 młyny, młyn papierowy, tartak, leśnictwo i 3 smolarnie. W 1835 r. na miejscu młyna papierowego i tartaku powstała fabryka drutu, gwoździ oraz igieł. Surowiec potrzebny do produkcji przywożono z Ozimka, tam też odwożono wyprodukowany drut. Produkcja wynosiła 1196 cetnarów tj. 61531 kg różnego rodzaju drutu a zajmowali się nią kierownik i 25 robotników. Druciarnia uległa likwidacji po pożarze w 1863 r. Hrabia Renard sprzedał Łaziska w 1855 r. spółce „Minerwa”. Spółka, jako mało dochodowe przedsiębiorstwo uległa likwidacji w 1871 r. W 1861 r. gmina wiejska Łaziska liczyła 17 gospodarzy, 9 zagrodników i 39 chałupników. Było tam 70 domów mieszkalnych, 82 budynki gospodarcze i 2 bielarnie, młyn, karczma, 2 mieszkania dla leśniczych oraz torfowisko o powierzchni 72 morgi eksploatowane przez spółkę

„Minerwa”. Obszar wsi bez folwarku w 1864 r. wynosił 344 ha. W 1905 r. we wsi mieszkało 776 osób, 119 na Bokowem i 6 w młynie. Łaziska w 1912 r. majątek przejął Franciszek hr. Thiele - Winkler z Mosznej. Powierzchnia posiadłości wynosiła 4337 ha z tego na pola przypadały 39 ha, łąk było 258 ha a lasów 3985 ha. We wsi mieszkało wtedy 921 mieszkańców. W 1926 r. założono w Łaziskach straż pożarną. W 1927 r. wieś zelektryfikowano. W 1942 roku mieszkało tu 971 osób pracujących w okolicznych hutach i kopalniach.

Odwiedzając Łaziska warto zwrócić uwagę na: kaplicę, budynek dawnej szkoły i lasy ze śródleśnymi stawami.

Wieś Piotrówka

– usytuowana w środkowej części gminy. Podobnie jak pobliska wieś Barut założona w 1832 r. w wyniku akcji osiedleńczej króla Fryderyka Wielkiego, mającej przyczynić się do aktywizacji gospodarczej wschodnich terenów państwa pruskiego. Kolonia nosiła nazwę Petersgratz od imienia pierwszego pastora Piotra Schikora. Pruskie Ministerstwo Skarbu zezwoliło 60 czeskim kolonistom z Friedrichsgratz (Grodziec koło Ozimka) – w sumie 258 dorosłych i 58 dzieci – na osiedlenie się przy terenach leśnych dawnego klasztoru w Jemielnicy. Każda z rodzin osadniczych otrzymała 5 ha gruntu

leśnego z prawem własności i dziedziczenia za podatek gruntowy. W 1836 r. kolonia liczyła 42 domy i 17 prowizorycznych chałup, w 1861 r. mieszkało już 77 rodzin osadniczych i było 85 domów mieszkalnych i 65 gospodarczych. Pod koniec XIX w. nastąpił szybki rozwój osady, w 1882 r. wybudowano szkołę, w 1892 r. kościół filialny parafii husyckiej w Grodźcu. W 1891 r. Piotrówka liczyła 840 ewangelików, 302 katolików i 4 Żydów. W 1893 r. kolonia otrzymała status gminy wiejskiej. W 1896 r. mieszkało tu 991 osób a w 1905 r. 1222 osób. W 1900 r. rozpoczęto budowę drugiej szkoły, położonej nieopodal kościoła, rozbudowanej w latach 1913 i 1935 r. W latach 1900 – 1918 wieś przeżywała rozkwit życia gospodarczego i kulturalnego, od 1898 r. mieścił się tu Bank Rolny, w 1908 r. wybudowano Dom Parafialny, w którym znajdowało się przedszkole i biblioteka. Od 1929 r. wieś posiadała straż pożarną.

Przeciętne gospodarstwo posiadało 1, 5 ha gruntu. Uprawiano żyto, ziemniaki i owies. Z uwagi na liczne łąki rozwinięta była też hodowla bydła i trzody chlewnej. W 1939 r. wieś liczyła 1525 mieszkańców, z czego 1225 stanowili ewangelicy. Oprócz działalności rolnej rozwijało się też rzemiosło, handel i usługi: było 10 sklepów spożywczych, 3 piekarnie, 4 masarnie i 2 gospody.. Godne

uwagi we wsi są: kościół, szkoła i cmentarz.

Wieś Wierchlesie

– niewielka wioska usytuowana pomiędzy Piotrówką a Barutem. Miejscowość o średniowiecznym rodowodzie, po raz pierwszy wzmiankowana w 1282 roku w związku z nadaniem uposażeń przez księcia opolskiego Bolka I klasztorowi cystersów w Jemielnicy. Kolejna wzmianka z 1328 roku, w której książę strzelecki Albert zezwolił zakonnikom z Jemielnicy ścinać drewno budowlane i opałowe w lasach przyległych do Wierchlesia. W dokumencie z 17 kwietnia 1361 roku ten sam książę podarował klasztorowi w Jemielnicy wsie „Dombrowcam et Wierchles”. W 1908 r. wieś nazywano Wierchlesche a w 1933 r. Wierchlesch. Od 1934 roku w użyciu była nazwa Hohenwalde, Od 1945 r. obowiązuje nazwa Wierchlesie.

W 1430 r. w czasie wojen husyckich Wierchlesie było spustoszone i spalone. Dzięki księżtom z Opola wieś została odbudowana i ponownie przekazana klasztorowi w Jemielnicy. W Urbarzu strzeleckim z 1534 roku odnotowano, że we Wierchlesiu były pasieki. Podobnie jak inne miejscowości wieś płaciła klasztorowi dziesięcinę natomiast pańszczyznę odrabiano dla zamku w Strzelcach. W 1615 roku Wierchlesie przechodzi w posiadanie Jerzego von Redern. W 1662 roku wieś liczyła 187 mieszkańców, w 1790 r. 136 osób. Na początku XIX wieku było 159 mieszkańców, w połowie wieku 354 a pod koniec 373. W 1815 r. właścicielem Wierchlesia został hrabia Andrzej Maria Renard ze Strzelce. On to w 1855 roku sprzedał wieś spółce „Minerwa”. W 1861 roku we wsi mieszkało 5 gospodarzy, 10 zagrodników i 25 chałupników. Gospodarstwo gospodarza zajmowało obszar około 13 ha a zagrodnika około 4 ha. W sumie Wierchlesie obejmowało 122 ha gruntów. We wsi znajdowało się 47 domów mieszkalnych, 39 budynki gospodarcze, gospoda, leśnictwo z leśniczym i jego pomocnikiem.

W latach 1901 – 1945 we wsi funkcjonował urząd rejonowy, który obejmował Wierchlesie, Barut, Piotrówkę i Łaziska. Na początku XX wieku na Wierchlesiu mieszkało 343 mieszkańców a w czasie II wojny światowej 412. Posiadłość Wierchlesie w 1912 r. była w rękach hr. Franciszka von Thiele – Winklera z Mosznej i liczyła wraz z lasami 2221 ha. W latach 1925/1926 dotarła do wsi elektryfikacja, ale tylko wzdłuż szosy Strzelce – Zawadzkie.

Turystyczną atrakcją stanowią tu: okoliczne lasy i łąki, kapliczka w centrum wsi i budynek po byłej szkole.

6.2. ZABYTKI NIERUCHOME

6.2.1. Obszary zabytkowe – układy ruralistyczne

Na obszarze gminy występują, ukształtowane w średniowieczu i w okresie kolonizacji fryderycjańskiej, układy przestrzenne wsi:

1. Średniowieczne układy ruralistyczne posiadają wsie – Jemielnica, Łaziska, Centawa, Wierchlesie, Gąsiorowice.
2. Nowożytny układ ruralistyczny (tzw. fryderycjański) posiadają wsie – Barut, Piotrówka.

Wsie te prezentują n/w układy:

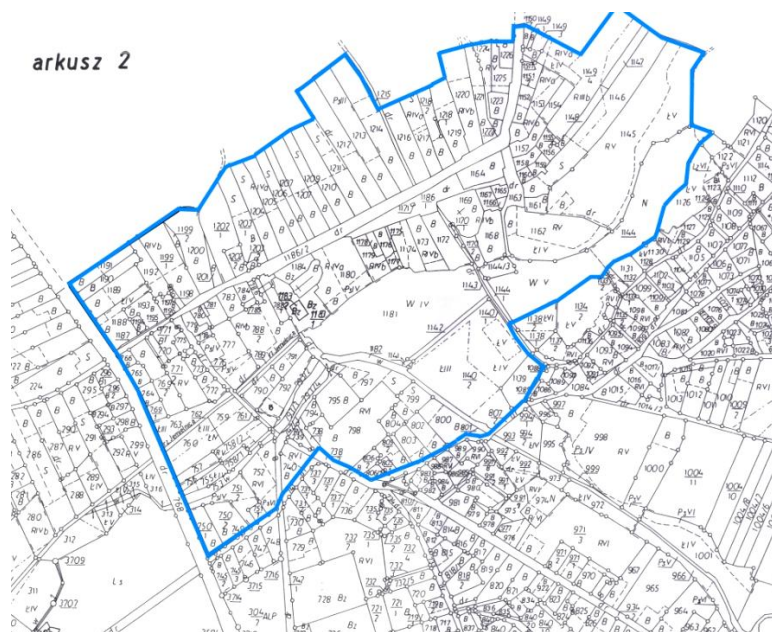
- układ owalnicowo-ulicowy: Gąsiorowice, Wierchlesie, Łaziska, Centawa
- ulicówka: Barut, Piotrówka
- układ mieszany owalnicowo-wielodrożnicowy: Jemielnica, przy czym średniowieczna owalnica, która dała początek wsi (plac przy kościele Wszystkich świętych), rozbudowana została w okresie kolonizacji fryderycjańskiej w wieś rzędowną (ul. Wiejska)

Pomimo późniejszych przekształceń typy te są czytelne i zachowały się w zasadniczej formie do dziś.

Wpisany do rejestru zabytków jest układ ruralistyczny wsi Jemielnica - jako Stare osiedle Jemielnica pod numerem 133/57 z dnia 12.09.1957 r., którego granice zostały sprecyzowane postanowieniem nr ZN-EM-58-39/10 z dnia 05.08.2010 r. i obejmują: stare osiedle we wsi Jemielnica zamknięte w ramach średniowiecznego założenia ulicami Wiejską i Św. Wojciecha oraz cysterskim założeniem klasztornym wraz ze stawami jest zespołem osadniczym pochodzącym z pocz. XIII w.

Centrum osady był podłużny plac, zbliżony kształtem do wydłużonego na linii wschód-zachód prostokąta z zabudową usytuowaną wzdłuż jego dłuższych boków, z których południowy przylega do brzegu stawu (nawsie). W płd.-wsch. narożniku placu znajduje się XIV w. kościół p.w. Wszystkich Świętych, w płd.-zach. opactwo cysterskie. Zabudowa wsi skoncentrowana była w wokół placu wiejskiego i cysterskich stawów rybnych połączonych groblą. System wodny, który tworzą Staw Klasztorny i Staw Górny, rzeka Jemielnica i Kanał Młynówka zdeterminował zarówno układ wsi jak i jej późniejszy rozwój oraz wyznaczył obszary zabudowy.

Ukształtowane w średniowieczu, rozbudowane w czasach nowożytnych osiedle wiejskie w Jemielnicy z zabudową zagrodową typu fryderycjańskiego przy ul. Wiejskiej przetrwało do czasów dzisiejszych w stanie niemal niezmienionym. Stanowi cenny zabytek ruralistyczny, posiadający szereg historycznych obiektów architektury wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków i ze względu na swoje wartości historyczne i krajobrazowe zostało wpisane do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 12.09.1957 r., pod numerem rej. 133/57. Zgodnie z art. 7 pkt. 1 i art. 6 ust. 1 p. 1 lit. b ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 ze zm.) obiekt wpisany do rejestru zabytków podlega ochronie prawnej.

Granica Starego osiedla we wsi Jemielnica wpisanej do rejestru zabytków pod numerem 133/57 w granicach sprecyzowanych postanowieniem nr ZN-EM-58-39/10 z dnia, 05.08.2010 r.,

Pozostałe układy ruralistyczne chronione są wyznaczeniem stref ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

- o Jemielnica - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Jemielnica ustala strefę „A”, która obejmuje ulicę Wiejską i strefę „B”, która obejmuje zabudowę przy ul. Szkolnej.
- o Piotrówka – strefa ochrony konserwatorskiej wyznaczona jest bez podziału na strefę „A” i „B” i obejmuje ona zabudowę wsi od skrzyżowania z drogą wojewódzką wzdłuż ulicy Kościuszki w kierunku do Łazisk

- o Łaziska – ochroną konserwatorską bez podziału na strefę „A” i „B” objęta jest cała miejscowość.
- o Gąsiorowice – ochroną konserwatorską bez podziału na strefę „A” i „B” objęty jest historyczny układ wsi
- o Barut - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Barut ustala strefę „B”, która obejmuje ulicę Wiejską, główną ulicę wsi.
- o Centawa - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Centawa ustala strefę „B”, która obejmuje historyczną zabudowę wsi (ulicę Jemielnicką i część ulicy Powstańców Śląskich).
- o Wierchlesie - ochroną konserwatorską bez podziału na strefę „A” i „B” objęty jest historyczny układ wsi

W obrębie tych obszarów wymagane jest zachowanie i konserwacja historycznych elementów zabudowy, układu przestrzennego, linii zabudowy, kompozycji wewnątrz urbanistycznych i kompozycji zieleni a także obowiązek utrzymania budynków w lokalizacji wyznaczonej tradycją miejsca. Nowa zabudowa winna być wznoszona w typie zabudowy regionalnej, wzorowana na lokalnych typach budynków mieszkalnych i gospodarczych. Postuluje się wprowadzenie zasady rekompozycji dawnego rozplanowania zagród.

Kształt przestrzenny wsi jest efektem długotrwałego procesu uwarunkowanego stosunkami społeczno-gospodarczymi oraz zmianami przyrodniczymi i kulturowymi. Krajobraz wiejski, tworzony przez wieki odzwierciedla historyczną strukturę zabudowy, symbole kultu religijnego, szatę roślinną oraz tradycje.

W okresie średniowiecza wykształciły się dwa podstawowe typy kolonizacji: na prawie polskim i na prawie niemieckim (zwanym także magdeburskim, średzkim lub chełmińskim). W X-XII wieku dominowało osadnictwo na prawie polskim prowadzone przez możnowładców i duchowieństwo. W XIII–XIV w. kolonizacja na prawie niemieckim zainicjowana przez księcia Henryka Brodatego, który na teren Śląska sprowadził rzeszę kolonistów, głównie niemieckich. Nowe prawo gwarantowało osadnikom wolność osobistą i zamianę powinności świadczonych w naturze na czynsz. Osadnictwo to upowszechniło określone wzory wsi. Na prawie niemieckim lokowano nowe wsie oraz przeorganizowano istniejące (mierzone wsie, wyznaczano granice, wprowadzano regularny układ pól, z rozproszonych osad tworząc wsie o zwartej zabudowie). Być może miało to miejsce w przypadku Jemielnicy, która w źródłach pisanych wzmiankowana jest w 1225 r., jako *Nova villa Gemelnici dicitur*, co może świadczyć o ponownej lokacji miejscowości, która wcześniej funkcjonowała na prawie polskim. Przenoszenie wsi z prawa polskiego na niemieckie polegało z jednej strony na nadaniu wsi nowego prawa, z drugiej strony na jej przeorganizowaniu.

Ukształtowana w średniowieczu struktura przestrzenna wsi uległa przemianie po połowie XVIII w. i przejściu Śląska pod panowanie Prus. Rozpoczęła się wówczas tzw. kolonizacja fryderycjańska (1763-1799). Głównym celem tej akcji było ściągnięcie niemieckich osadników na tereny wschodnie i aktywizacja gospodarcza tych ziem. Powstawały małe wsie i osady przemysłowe. Osady były budowane w oparciu o fryderycjański regulamin według sporządzonych projektów. Nowo zakładanym osadom nadawano uporządkowaną zabudowę w postaci regularnych ulicówek lub rzędówek. Działki siedliskowe były znormalizowane a zabudowa podporządkowana ściśle określonym zasadom. Pruskie przepisy budowlane określały materiał budowlany, usytuowanie budynków względem dróg oraz kształt zagród, rozmieszczenie budynków w obrębie siedliska i odległości między nimi. Proces ten wywarł znaczny wpływ na organizację przestrzeni wiejskiej gminy Jemielnica.

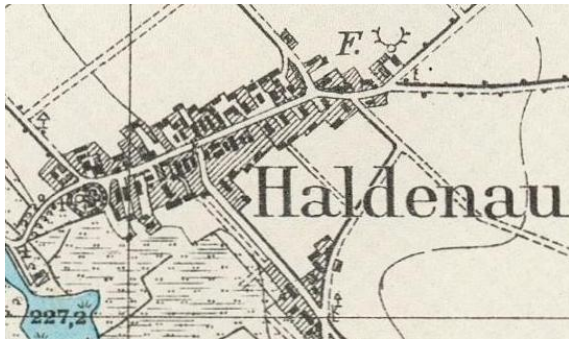
Wszystkie wsie w gminie posiadają zabudowę zagrodową ukształtowaną po połowie XIX w. w modelu fryderycjańskim. We wsiach: Gąsiorowice, Centawa, Łaziska i Wierchlesie została ona wpisana w średniowieczny układ urbanistyczny. Wsie Piotrówka i Barut założone, jako nowe osady posiadają reprezentatywny dla osiemnastowiecznej kolonizacji układ ulicowy oparty o jedną ulicę o przebiegu osiowym z regularną zabudową po obu jej stronach.

Stopień zachowania pierwotnego układu osadniczego we wsiach gminy Jemielnica jest wysoki. Zabudowa nie ulega rozproszeniu i skoncentrowana jest wokół dawnych osi zabudowy.

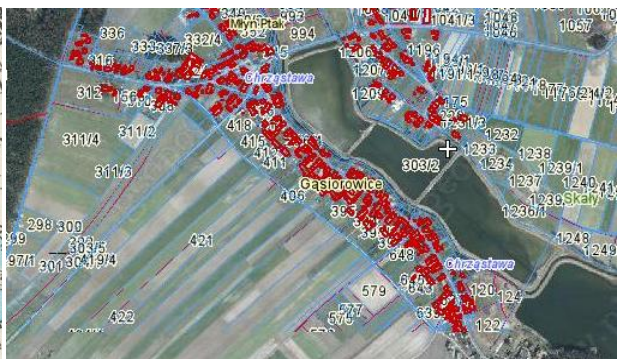
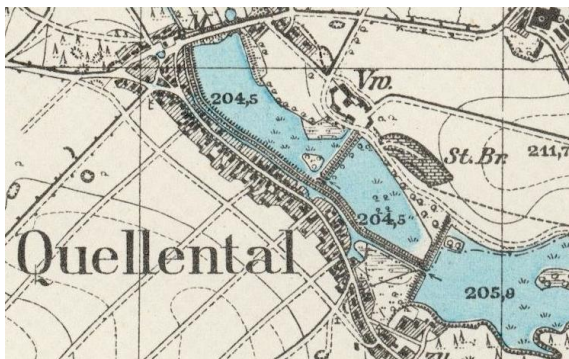
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

Dotychczasowe zagospodarowanie opiera się głównie o historyczne układy wsi, przede wszystkim w układzie ulicowym.

Dobrze prezentuje go zestawienie układów ruralistycznych wsi na mapach archiwalnych (przełom XIX i XX w.) i na mapach współczesnych.

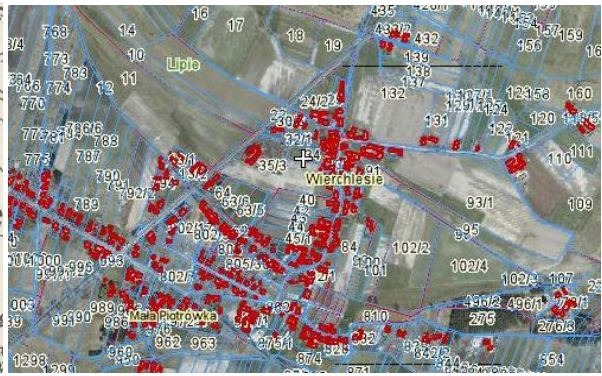
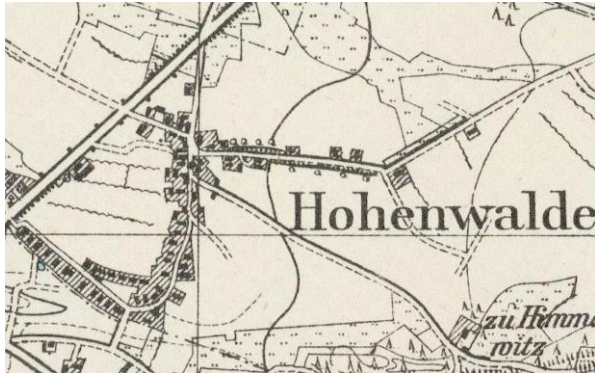
Centawa

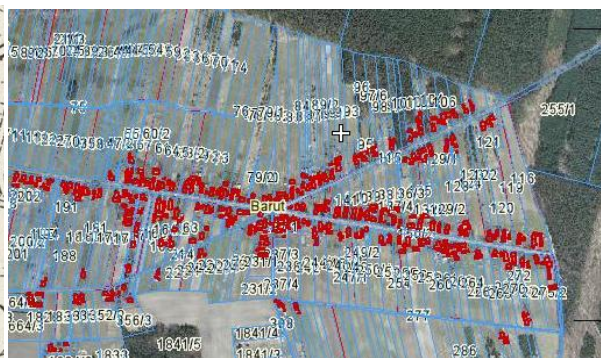
Gąsiorowice

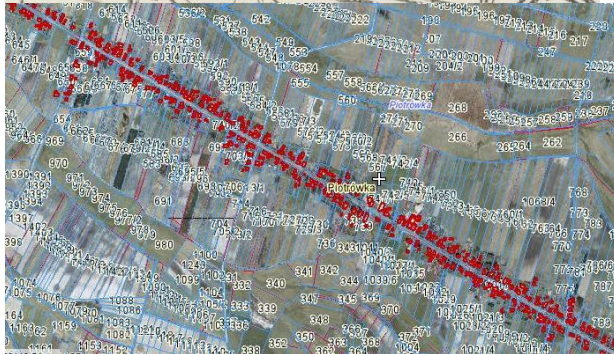
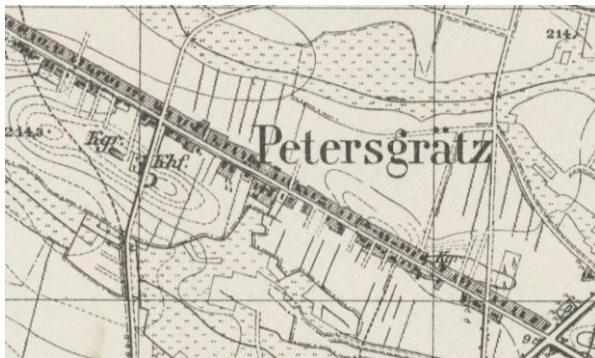
Łaziska

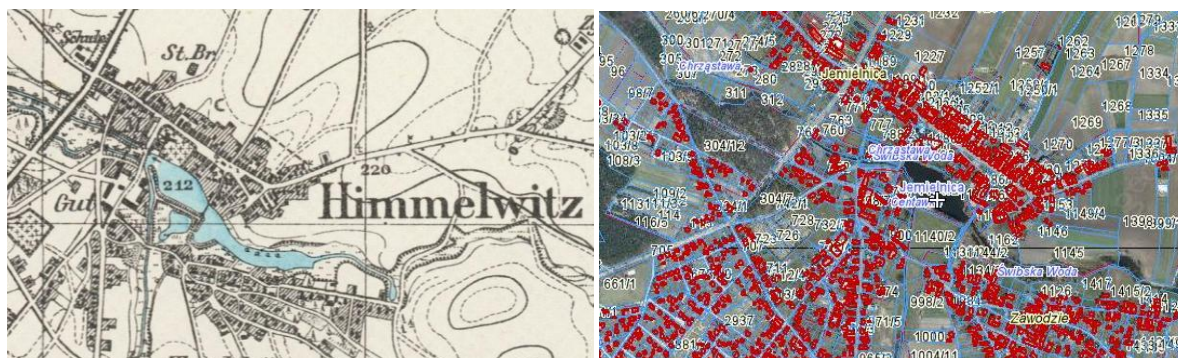
Wierchlesie

Barut

Piotrówka

Jemielnica

Wśród walorów gminy dominuje piękno krajobrazów, któremu towarzyszy wysoka estetyka obszarów wiejskich. Obszary wiejskie to przede wszystkim otwarte przestrzenie, tradycyjna zabudowa zagród i współlistniejąca z nimi zieleń. W gminie praktycznie brak jest elementów obcych krajobrazowi wiejskiemu, takich jak wysoka zabudowa wielorodzinna czy też zabudowa przemysłowa. W przestrzeni dominuje głównie zabudowa niska, urozmaicona niekiedy górującymi wieżami kościołów. Jedynym elementem obcym tradycyjnemu krajobrazowi gminy jest elektrownia wiatrowa położona przy drodze z Centawy do Jemielnicy składająca się z 3 wiatraków. Stanowi ona dysonans panoramie wsi Centawa, lecz nie zakłóca widoku na zabytkowy zespół klasztorny we wsi Jemielnica.

Panorama Jemielnicy od strony Centawy – w oddali klasztor.

Zagroda młyńska w Jemielnicy na tle zespołu elektrowni wiatrowej.

Zabudowa wsi jest niewysoka, jednokondygnacyjna, czasem z dominantą wieży kościoła, wyróżniającą się w panoramie miejscowości. Na terenie gminy występuje różnorodność budownictwa i różnorodność form zagród. Najczęściej są to prostokątne działki siedliskowe z ustawionym szczytowo budynkiem mieszkalnym usytuowanym przy drodze wiejskiej (występują też układy kalenicowe), budynki murowane z lokalnych materiałów budowlanych, o jednolitej kolorystyce dachów i skromnym detalu elewacyjnym.

Podobnie jak we wsiach całej ziemi strzeleckiej, także w gminie Jemielnica dominują budynki parterowe, kryte ceramicznym dachem dwuspadowym, przeważnie otynkowane gładko z detalem architektonicznym i dekoracją, ograniczoną do podziałów elewacji gzymsami i profilowanych lub płaskich opasek wokół otworów okiennych i drzwiowych. Tradycyjnym materiałem budowlanym jest łamana skała wapienna, której struktura widoczna jest niekiedy w elewacjach bocznych budynków mieszkalnych (ściany frontowe, jako reprezentacyjne zazwyczaj tynkowano) oraz w budynkach gospodarczych a także ogrodzeniach. W okresie późniejszym, na przełomie XIX i XX w. wznoszono także budynki z czerwonej, nietynkowanej cegły.

Zagroda jest najbardziej typowym elementem zabudowy wiejskiej, jej wielkość a także forma przestrzenna była ściśle powiązana z wielkością produkcji roślinnej i zwierzęcej prowadzonej w gospodarstwie. Rozplanowanie zagrody nadawało całym układom wiejskim specyficzny i niepowtarzalny charakter.

Na terenie gminy występują trzy typy tradycyjnych zagród:

1. zagroda jedno lub dwubudynkowa z budynkami ustawionymi szczytowo, jeden za drugim (budynek mieszkalny od frontu, za nim budynek inwentarski)
2. zagroda trzybudynkowa, półotwarta, z dodatkowym budynkiem gospodarczym (najczęściej stodołą) usytuowanym prostopadle, oddzielającym podwórze gospodarcze od pól
3. zagroda wielobudynkowa półotwarta z dwoma budynkami mieszkalnymi od frontu. Jeden z nich z reguły wyższy przeznaczony był na mieszkanie dla gospodarzy, natomiast drugi tzw. wyczuźnik zajmowany był przez rodziców. Oba budynki miały reprezentacyjną formę elewacji szczytowych, często połączone były murem z bramą i furtą.

Trzeci typ zagrody - zagroda wielobudynkowa reprezentowana jest najpełniej we wsi Jemielnica. Zabudowę przy ul. Wiejskiej wzniesiono po połowie XIX w. kierując się ściśle pruskimi przepisami budowlanymi. Parcele budowlane mają kształt wąskich prostokątów, z ciągnącymi się za zabudową długimi pasami pól. Zabudowa w kształcie litery „U” okala prostokątne podwórze, od frontu, tuż przy ulicy zlokalizowany jest, usytuowany szczytowo, główny budynek mieszkalny, za nim, pod wspólnym dachem budynki inwentarskie i gospodarcze, po przeciwnej stronie zazwyczaj mniejszy, także

szczytowy budynek mieszkalny (wycug) niekiedy spichlerz lub inny budynek gospodarczy, podwórze zamyka, ustawiona prostopadle stodoła, oddzielająca zagrodę od pól. Stodoła posiadała jeden lub dwa przejazdy, umożliwiały one bezpośredni wyjazd z zagrody na pola. Dom mieszkalny i tzw. wycug połączone były murem z bramą i furtą. Ten typ zagrody nosi nazwę zagrody „frankońskiej”. Formułę rozplanowania zagrody importowano na teren Opolszczyzny po połowie XVIII w. tutaj modyfikowano jedynie cechy stylowe poszczególnych budynków w zależności od regionu, zasobności właściciela i czasu powstania. Początkowo czerpano z tradycji baroku, później klasycyzmu, przekształcając je i dodając budowanym zagrodom elementy lokalne.

Ochrona krajobrazu kulturowego wsi skierowana jest m.in. na

- ochronę naturalnej przestrzeni–przyrodniczo-kulturowej
- adaptację dawnych budynków gospodarczych do nowych funkcji
- zachowanie kształtu i rozplanowania zagród
- zachowanie formy i bryły obiektów w obrębie zagród
- ekspozycję materiału budowlanego
- zachowanie tradycyjnego detalu na elewacjach, wymianę okien bez zmiany proporcji otworów i podziałów
- dostosowanie małej architektury (wiaty przystankowe, ławki, lampy oświetleniowe itp.) do tradycyjnej zabudowy wsi
- utrzymanie tradycyjnych nawierzchni ulic i placów
- utrzymywanie tradycyjnych gatunków drzew i krzewów na terenie wsi.

6.2.2. Architektura sakralna

Terminem architektura sakralna określa się budowle kościelne, klasztorne, kaplice i kapliczki, a do tzw. małej architektury zaliczyć można krzyże przydrożne. Wszystkie te typy obiektów są reprezentowane na terenie gminy Jemielnica.

W trzech wsiach gminy istnieją kościoły:

1. Centawa – kościół parafialny p.w. Narodzenia NMP
2. Jemielnica - kościół klasztorny ob. parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP
3. Jemielnica – kościół cmentarny p.w. Wszystkich Świętych
4. Piotrówka - kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia NMP

Wszystkie mają charakter zabytkowy. Trzy z nich: kościół w Centawie i dwa kościoły w Jemielnicy wpisane są do rejestru zabytków woj. opolskiego i podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej, kościół w Piotrówce figuruje w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków. Większość posiada wysoką wieżę, która stanowi główny akcent wertykalny układu ruralistycznego.

Centawa - Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP. Nr rejestru - 879/64 z dnia 14.05.1964 r.

Unikalny przykład gotyckiej świątyni murowanej z kamienia wapiennego. Założony na planie prostokąta z trójbocznie zamkniętym prezbiterium i wieżą od zachodu. Wnętrze nakryte drewnianym stropem renesansową polichromią kasetonową. Pierwotnie otynkowany, w 1872 r. zamknięty z powodu groźby zawaleniem. Gruntowny remont w stylu neogotyckim przeprowadzono w latach 1886 – 1888 pod kierownictwem arch. Möbiusa,

dobudowano nową zakrystię i kruchtę, przybudówki przy wieży oraz podwyższono wieżę, usunięto tynki zewnętrzne i powiększono okna z wymianą łuku półkolistego na ostry oraz wymieniono pokrycie dachu z gontu na łupek. Wokół kościoła kamienny mur ze szkarpami.

Jemielnica - kościół klasztorny ob. parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, nr rejestru – 128/54 z dnia 20.09.1954 r.

Pierwotnie pw. NMP i św. Jakuba. Zbudowany na przełomie XIII i XIV w. Murowany z kamienia wapiennego i cegły, otynkowany gładko ze skromną dekoracją architektoniczną głównie w partii fasady. Orientowany, trójnawowy, bazylikowy. Złożony z dwóch zróżnicowanych stylowo części: część gotycka z jednoprzęsłowym prezbiterium i trójprzęsłowym przedłużonym

trzema przęsłami naw barokowych z wieżą wtopioną w korpus. Po bokach, której: od pld. przedłużenie nawy, od ptn. kruchta. Prezbiterium i nawa południowa zamknięte wielobocznie, opięte szkarpami. Dach nad nawą główną i prezbiterium dwuspadowy, równej wysokości, nad nawami bocznymi pulpitowy. Wieża kryta hełmem baniastym z latarnią. W przedłużeniu nawy ptn. (przy prezbiterium) kaplica p.w. św. Józefa - założona na planie owalnym, dobudowana w 1714 r. przez opata Malachiasza Badabudę, pod nią krypta grobowa. Przy korpusie od pld. zakrystia wtopiona w korpus klasztoru. We wschodnim przęśle prezbiterium i starszej części naw bocznych sklepienia krzyżowo-żebrowe. W nawie głównej oraz barokowej części naw bocznych sklepienia kolebkowo-krzyżowe. Nawy główne otwarte do nawy bocznej ostrołuczными arkadami filarówymi w części gotyckiej i półkolistymi w części barokowej. Okna w części gotyckiej ostrołukowe, w części barokowej zamknięte łukiem pełnym. Fasada (elewacja zachodnia) trójosiowa, z wieżą o ścietych narożnikach. Kaplica św. Józefa wzniesiona na planie owalnym, nakryta sklepieniem kopulastym, otwarta do nawy bocznej półkolistą arkadą. Ściany rozczłonkowane pilastrami. Na kopule iluzjonistyczna polichromia wykonana w 1756 r. przez Wolfa. W prezbiterium ołtarz regencyjny (1734 r.) wykonany w warsztacie Michała Kösslera w Niemodlinie z obrazem Wniebowzięcia NMP pędzla Jerzego Wilhelma Neunherza. Przy filarach międzynawowych cztery pary ołtarzy rokokowych z obrazami Michała Willmanna.

Jemielnica – kościół cmentarny p.w. Wszystkich Świętych, nr rejestru – 129/54 z dnia 20.09.1954 r.

Zbudowany zapewne w 3 tercji XIII w. lub pocz. XIV w. na co wskazuje układ przestrzenny z murami wzmocnionymi przyporami, ostrołukowy otwór tęczy oraz krzyżowe sklepienie w prezbiterium oparte na wspornikach z maskami. Ponownie konsekrowany w 1477 r. pw. Wszystkich Świętych. Parafialny do 1810 r. Zniszczony w czasie wojny trzydziestoletniej, odbudowany w 1655 r. w stylu późnorenesansowym. W XVIII w. powiększony o zakrystię usytuowaną po południowej stronie prezbiterium, kruchtę zachodnią oraz pomieszczenie południowe. W tym okresie założono w nawie sklepienia oraz powiększono okna i wejście. Po kasacie zakonu cysterskiego kościół poklasztorny został kościołem parafialnym, a dotychczasowy kościół parafialny stał się kościołem cmentarnym. Gotycko-renesansowy z wyposażeniem w stylu manierystycznym.

W prezbiterium i na łuku tęczowym zachowana polichromia gotycka z 3 ćw. XV w. Na ścianie północnej cykl scen pasyjnych, w rozglifieniu okna postaci dwóch świętych. Na ścianie wschodniej MB Dobrej Opieki i Chrystus Bolesny. Na ścianie południowej inskrypcja minuskułowa. Na podłęczu tęczy dwunastu apostołów w sześciu prostokątnych polach. Ponadto na podłęczu tęczy i ścianach zacheuszki. Nad chórem muzycznym, na ścianie inskrypcja z datą odbudowy kościoła 1655.

Piotrówka - kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia NMP – ewidencja zabytków.

Zbudowany w 1892 r. w stylu neogotyckim. Pierwotnie protestancki, od 1945 r. katolicki. Murowany z czerwonej cegły ceramicznej, nietynkowany z ceglana dekoracja elewacji. Założony na planie prostokąta z trójboczne zamkniętym prezbiterium i kwadratową wieżą pośrodku fasady. Wieża nad połacią dachu kryta łupkiem. Jednonawowy, wnętrze nakryte drewnianą wieżbą typu otwartego.

Klasztor cysterski w Jemielnicy, ob. Plebania nr rejestru – 2011/74 z dnia 29.04.1974 r.

- do 1617 r. drewniany, odbudowany po pożarze w 1733 r. według projektu arch. Fryderyka Gansa. Murowany z kamienia wapiennego i cegły, otynkowany gładko, tynk cementowo-wapienny zacierany na gładko, ze skromną dekoracją architektoniczną skoncentrowaną wokół otworów okiennych w postaci uszatyh opasek. Dwukondygnacyjny, podpiwniczony pod skrzydłem zachodnim i południowym piwnice sklepione kolebkowo. Czteroskrzydłowy z zabudowaniami zgrupowanymi wokół wewnętrznego, czworobocznego dziedzińca (wirydarza). Przy narożniku pół.-zach. okrągłą basztą pełniącą niegdyś funkcję więzienia. Kryty ceramicznymi dachami dwuspadowymi, baszta zwieńczona dachem stożkowym. Skrzydło północne (przylegające do kościoła) jednotraktowe z krużgankiem w przyziemiu, kryte sklepieniami kolebkowo-krzyżowymi oraz brama wjazdowa przesklepiona łukiem segmentowym, nakryta dwoma przęsłami sklepień kolebkowo-krzyżowych. Skrzydło zachodnie dwutraktowe wnętrza kryte sklepieniami kolebkowo-krzyżowymi i kolebkowymi z lunetami. W narożniku północnym dawny refektarz. Skrzydło południowe (obecnie przekształcone w korytarz) jednotraktowe z krużgankiem wzdłuż wirydarza, nakrytym sklepieniami kolebkowo-krzyżowymi. Trakt mieszkalny kryty sklepieniami kolebkowymi z lunetami oraz klasztornym z dekoracją sztukatorską. Skrzydło wschodnie zbudowane w 2 poł. XIX w. w miejscu wyburzonego w latach 1833 – 1834 barokowego skrzydła. Pozostał po nim krużganek z zakrystią i relikty średniowiecznych, kamiennych murów. Budynek zmodernizowano w 1860 roku i na początku XX w. Powstała w tym czasie nadbudowa nad pozostałością skrzydła wschodniego, jest budynkiem parterowym z wysokim poddaszem. Na zewnętrznej ścianie skrzydła wschodniego istniała do lat końca lat 60-tych XX w. polichromia z przedstawieniem kościoła i klasztoru w Jemielnicy wraz z herbem klasztoru.

Kapliczki

Na obszarze całej gminy występują różne typy kapliczek przydrożnych. Powszechnie występującą formą jest niewielka kapliczka „domkowa”, wolnostojąca, jednokondygnacyjna, założona na planie kwadratu lub prostokąta, kryta dachem dwuspadowym, usytuowana szczytowo. Posiada ona wnętrza jednoprzestrzenne, otwarte łukiem pełnym lub ostrołucznie, w którym znajduje się figura świętego lub ołtarz. Występuje także kapliczka na planie ośmioboku oraz kapliczki przy murach ogrodzeniowych.

Kapliczki fundowane były przez osoby prywatne lub społeczności wiejskie, przeważnie jako wota dziękczynne, lub w celu upamiętnienia ważnego wydarzenia oraz jako obiekty kultu. Istniejące kapliczki powstały głównie w okresie od poł. XIX w. do pocz. XX w. Są one materialnym świadectwem dziejów społeczności wiejskiej i losów indywidualnych.

Powszechnie reprezentowanym typem realizowanym w różnych odmianach w zakresie sposobu dekoracji i artykulacji elewacji są wolnostojące kapliczki murowane, otynkowane, założone na planie prostokąta, kryte dachami dwuspadowymi.

Najprostszą formę prezentuje kapliczka we wsi Jemielnica, przy drodze do Piotrówki (ul. Strzelecka). Zbudowana około 1800 r. w stylu klasycystycznym, murowana, otynkowana, założona na planie kwadratu, kryta dachem dwuspadowym. Poszycie blachą. W elewacji frontowej zamknięte półkoliście wejście, w szczycie okulus. Wnętrze sklepione kolebką, w nim figura św. Jana Nepomucena.

Jemielnica – kaplica przy ul. Strzeleckiej.

Odmianę tego typu prezentuje kapliczka zlokalizowana w Jemielnicy (przys. Gajdowe), na skraju wsi. Kapliczka zbudowana pod koniec XIX w. murowana, otynkowana, założona na planie prostokąta, kryta ceramicznym dachem dwuspadowym. W elewacji frontowej zamknięte półkoliście wejście, naroża zaakcentowane pilastrami dźwigającymi półkolisty szczytek.

Jemielnica (przys. Gajdowe).

Na terenie gminy występują też kapliczki-dzwonnice. Prezentują one różne rozwiązania architektoniczne, od prostych form architektonicznych założonych na planie prostokąta, krytych wysokimi dachami dwuspadowymi z wysoką dzwonnica usytuowaną w kalenicy dachu nad trójkątnym szczytem, do układów centralnych. Tego typu kapliczką jest kapliczka dzwonnica w Wierchlesiu i kapliczka w Gąsiorowicach zbudowana na pocz. XX w. w stylu neogoty

Kapliczka – dzwonnica w Wierchlesiu

Kolejną wersją tego typu jest kapliczka – dzwonnica w Łaziskach. Zbudowana zapewne pod koniec XIX w. w stylu neogotyckim, murowana otynkowana, założona na planie ośmioboku. Okna zamknięte ostrołucznie, pod okapem dachu fryz arkadkowy. Całość zamknięta dachem kopulastym, w wierzchołku ośmioboczna latarnia kryta daszkiem ostrosłupowym.

Łaziska – Kaplica w Rynku

Na terenie gminy znajduje się także kaplica, (w której odprawiane są nabożeństwa) zbudowana na pocz. XX w. odnowiona. Murowana z cegły, otynkowana. Prostokątna, z dobudówkami. Elewacje wieńczą trójkątne szczyty. Dachy dwuspadowe, nad dobudówkami nieco niższe. Poszycie ceramiczne. W kalenicy dachu sygnaturka zwieńczona hełmem cebulastym. Wewnątrz rzeźby ludowe: św. Jan Chrzciciel i Jan Nepomucen.

Barut – Kaplica św. Trójcy

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

Występują też kapliczki usytuowane przy ogrodzeniach. Reprezentatywnym przykładem jest zbudowana w XIX w. kapliczka w obwodzie ogrodzenia kościoła cmentarnego p.w. Wszystkich Świętych w Jemielnicy. Murowana, otynkowana, prostopadłościenna nakryta dachem siodłowym; od frontu w niszy nad segmentowym wejściem rzeźba św. Floriana.

Uproszczoną formę kapliczki w ogrodzeniu prezentuje kapliczka Chrystusa w Gąsiorowicach przy ul. Wolności 30, wnekowa, otwarta ostrołucznie.

Jemielnica kaplica przy kościele p.w. Wszystkich Świętych.

Cmentarze

Na terenie gminy Jemielnica występują 4 zabytkowe cmentarze, jeden z nich objęty jest ochroną na podstawie wpisu do rejestru zabytków, pozostałe figurują w gminnej ewidencji zabytków. Ochroną prawną objęta jest też mogiła powstańców śląskich na cmentarzu w Jemielnicy.

l.p.	miejsowość	Adres cmentarz	Data założenia	Przynależność wyznaniowa	Nr rejestru
1.	Centawa	ul. Powstańców Śl.	1815 r.	Rzym.-Kat.	
2	Jemielnica	ul. Cicha	1856 r.	Rzym.-Kat.	
3	Jemielnica	ul. Wiejska	1841 r.	Rzym.-Kat.	A-128/54
4.	Piotrówka	ul. Polna	Poł. XIX w.	Ewang.-augsb.	

l.p.	miejsowość	obiekt	adres	Przynależność wyznaniowa	Nr rejestru
1.	Jemielnica	Mogiła powstańców śląskich	Cmentarz przy ul Cichej	Rzym.-Kat.	246/90

Centawa – cmentarz rzymsko-katolicki, przy ul. Powstańców, założony w 1815 r. Położony na niewielkim wzniesieniu, przy drodze lokalnej Centawa-Warmontowice. Zajmuje powierzchnię . 0,76 ha, rozplanowany regularnie, dzielony na prostokątne kwatery. Ogrodzony murem z bramą. Na cmentarzu kaplica, najstarszy nagrobek z 1847 r.

Jemielnica – cmentarz rzymsko-katolicki, przy ul. Cichej, założony w 1856 r. Położony przy drodze Strzelce-Opolskie-Zawadzkie, w otoczeniu zabudowy wiejskiej. Usytuowany na terenie płaskim, zajmuje powierzchnię 2,02 ha., na planie nieregularnym, kwatery w układzie regularnym, ogrodzony, z bramkami. Najstarszy istniejący nagrobek z 1910 r.

Jemielnica – cmentarz rzymsko-katolicki, przy ul. Wiejskiej, założony w 1841 r. Położony przy drodze Jemielnica-Barut, w płn.-wsch. części wsi, w otoczeniu zabudowy wiejskiej. Usytuowany na niewielkim wyniesieniu terenu, zajmuje powierzchnię 0,27 ha., na planie nieregularnym, groby wokół kościoła pw. Wszystkich Świętych, ogrodzony kamiennym murem z bramkami.

Piotrówka – pierwotnie ewangelicko-augsburski, przy ul. Polnej, założony około połowy XIX w. Usytuowany na terenie płaskim, w otoczeniu pól. Na planie regularnym, zajmuje powierzchnię 0,45 ha. Ogrodzony murem z bramką.

Budownictwo wiejskie

Do początku XIX w. w wiejskiej zabudowie mieszkalnej i gospodarczej gminy dominowało budownictwo drewniane w konstrukcji zrębowej. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, t. VII, z. 14 z 1961 r. wymienia jeszcze wiele tego typu obiektów, drewnianych lub drewniano-murowanych krytych strzechą. Istniały one w Centawie i Jemielnicy. Niestety do czasów dzisiejszych na terenie gminy nie zachowały się przykłady tego rodzaju obiektów. W krajobrazie dominuje budownictwo murowane, otynkowane, praktycznie bez dekoracji architektonicznej.

Zabudowę poszczególnych wsi tworzą w przeważającej mierze zabudowania gospodarstw rolnych – zagrody usytuowane po obu stronach drogi. Parcele najczęściej mają plan prostokąta, o układzie prostopadłym do osi ulicy. W obrębie działek, od frontu znajdują się budynki mieszkalne, przeważnie o układzie szczytowym, choć zabudowa kalenicowa jest również licznie reprezentowana. Budynki mieszkalne posiadają jedną kondygnację (rzadko dwie) oraz użytkowe poddasze. Kryte są wysokimi dachami dwuspadowymi, poszycie dachówką ceramiczną, przeważnie karpiówką układaną podwójnie w koronkę.

Zabudowa szczytowa wsi Jemielnica.

Wieś Piotrówka z zabudową wolnostojącą, w układzie kalenicowym.

Zabudowania gospodarcze realizowane są zazwyczaj w głębi posesji, w zabudowie półzwartej, ze stodołą ustawioną prostopadle do budynku mieszkalno-gospodarczego. Stodoła zamyka podwórze gospodarcze i oddziela majdan od pól, posiada duże wrota i wyjazdy z obu stron. Pozostałe budynki gospodarcze zagrody: obory, chlewy, wozownie itp. usytuowane są po bokach podwórza, prostopadle do stodoły. Budynki gospodarcze realizowano zazwyczaj, jako murowane z kamienia wapiennego, nietynkowane z ceglanyimi obramieniami wokół otworów. Budynki gospodarcze łączą się zwykle z budynkami mieszkalnym.

Istnieją też zagrody z zabudową gospodarczą wolnostojącą, usytuowaną kalenicowo. Są to

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

budynki wzniesione zazwyczaj z kamienia wapiennego, nietynkowane, o prostopadłościennym bryle krytej dachem dwuspadowym.

Centawa – stodoła przy Powstańców Śl. 10

Budynki mieszkalne łączą się zwykle z zabudowaniami gospodarczymi. W 1 ćw. XIX w. wykształcił się typ budynku wiejskiego, mocno wydłużonego, ustawionego szczytem do drogi, łączącego w sobie funkcję mieszkalną od frontu i gospodarczą w głębi parceli. Ten typ zabudowy był powszechny przez cały XIX w. aż do pocz. XX w. Najstarsze tego typu realizacje charakteryzują się stosunkowo niskimi ścianami i wysokim dachem. Później proporcje te ulegały zmianom. Pojawiały się użytkowe poddasza lub drugie kondygnacje. Rozwiązania te są szeroko stosowane w zabudowie wiejskiej gminy.

Jemielnica, zagroda nr 54

W nielicznych zagrodach zachowały się do dziś układy z budynkiem gospodarczym usytuowanym szczytowo, naprzeciw budynku mieszkalnego. Budynek mieszkalny połączony jest z budynkiem gospodarczym bramą i furtą lub murem z bramą. Bramy posiadają konstrukcje drewnianą z prostokątnymi wrotami. Tego typu rozwiązania zachowane są nielicznie i jako cechy architektoniczne o wartościach regionalnych wymagają ochrony.

Centawa
Jemielnica, zagroda nr 38

Elewacje budynków otynkowane gładko posiadają podziały profilowanymi gzymsami umieszczonymi zazwyczaj w obrębie trójkątnego szczytu. Tego typu rozwiązanie spotykamy najczęściej w domach

pochodzących z 2 poł. XIX w. i pocz. XX w. Odmianą tego wariantu jest szczyt trójkątny z krótkimi odcinkami gzymsów u nasady.

Okna zazwyczaj prostokątne ze stolarką drewnianą o podziale krzyżowym ujmują profilowane opaski. W nielicznych budynkach zachowany jest bogatszy wystrój elewacji czerpiący z repertuaru form architektury neoklasycystycznej.

Jemielnica – zagroda nr 48

Występują także wolnostojące budynki mieszkalne bez towarzyszącej mu zabudowy gospodarczej. Są to przeważnie niewielkie, jednokondygnacyjne budynki usytuowane szczytowo bez dekoracji architektonicznej.

Centawa, dom ul. Powstańców Ś. 6

Zagroda, ul. Powstańców Śl. 14

Rzadziej występują budynki o układzie kalenicowym, z sienią na osi, niekiedy podkreśloną lukarną w połaci dachu. Są to zazwyczaj obiekty jednokondygnacyjne kryte wysokimi dachami dwuspadowymi. Typ ten występował od pocz. XIX w. i kontynuowany był w różnych odmianach po pocz. XX w. W układzie tym występowały też budynki dwukondygnacyjne, kryte dachami dwuspadowymi o mniejszym kącie nachylenia połaci.

Piotrówka, dom ul. Kościuszki 94

Przez cały XIX w. w większości wznoszono budynki mieszkalne w połączeniu z budynkami gospodarczymi lub umieszczone w zagrodzie. Rzadkością były budynki wolnostojące o przeznaczeniu wyłącznie mieszkalnym. Spotykamy je owszem, ale nie są one typem powszechnym zabudowy gminy. Budynki o funkcji wyłącznie mieszkalnej zaczynają się upowszechniać dopiero w pierwszych dziesięcioleciach XX w. Zwykle

uzyskują one formę niewielkich domów jednorodzinnych, jaką możemy spotkać zarówno na obszarach wiejskich jak i na obrzeżach miast.

Gąsiorowice – dom mieszkalny, ul. Wolności 44

Opisane wyżej budynki mieszkalno-gospodarcze, jak i pełniące wyłącznie funkcję mieszkalną posiadają różnorodnie ukształtowane elewacje, zarówno otynkowane z detalem architektonicznym wykonanym w tynku jak i ceglane.

Na terenie gminy znajduje się grupa obiektów wzniesionych w tzw. stylu ceglanym, z elewacjami z uwidocznionym wątkiem muru i dekoracją z cegieł i kształtek ceramicznych lub w tynku. Obiekty te pochodzą zazwyczaj z pierwszych dekad XX w. najbardziej okazałymi są budynki publiczne, m.in. szkoły, przedszkola, biblioteki.

Szkoły i przedszkola

Budynkami, które rzutują na sylwetę wsi są także również szkoły i przedszkola. W centrum Piotrówki zlokalizowano, po obu stronach ulicy Kościuszki, gmachy szkół: murowany z czerwonej cegły (nietynkowana) oraz otynkowanej gładko, bez dekoracji.

Szkoła w Piotrówce

Szkoła w Jemielnicy

Przedszkole w Gąsiorowicach

Przedszkole w Centawie

Przedszkole w Łaziskach

Barut – świetlica wiejska i biblioteka.

Domy Ludowe, Karczmy.

Bardziej okazały charakter mają również domy ludowe, gospody, karczmy i zajazdy. Wpisane trwale w krajobraz wsi, pełnią niezmiennie swoją pierwotną funkcję świadcząc o tradycji miejsca i lokalnym kolorycie.

Wierchlesie – zajazd.

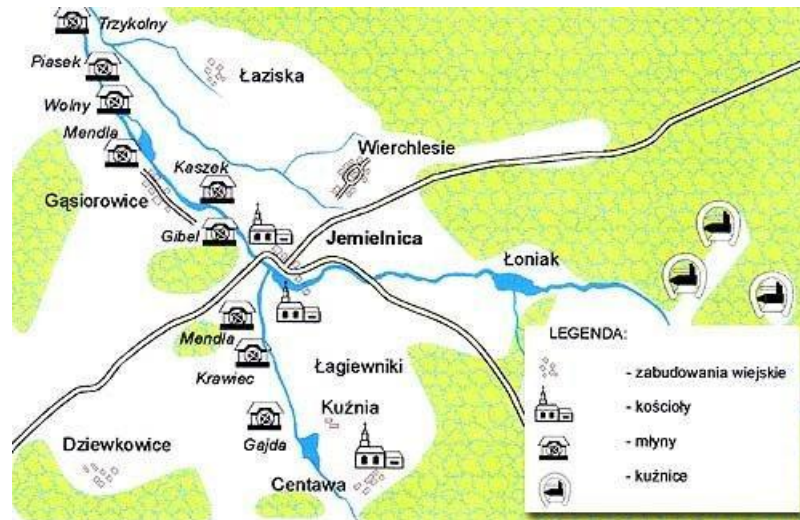
Młyny wodne

Charakterystycznym elementem wiejskiego krajobrazu gminy, posiadającym wielowiekową tradycję są młyny wodne. Rozwój młynarstwa i stopień nasycenia zagrodami młyńskimi związany jest ze specyficznymi walorami przyrodniczymi gminy, głównie dobrze rozwiniętym układem wodnym. Niewątpliwym wpływ miała także działalność gospodarcza mnichów cysterskich, aczkolwiek przekazy historyczne zanotowały istnienie stawów rybnych i kilku młynów jeszcze przed przybyciem cystersów.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

Jeden z nich położony na Młynówce przy zespole klasztornym w Jemielnicy, dawny książęcy młyn wodny przekazał pod koniec XIII w., książę Albert strzelecki właśnie cystersom.

W dobrach klasztornych uprawiano rośliny zbożowe (XVIII w. głównie proso), chmiel, winną latorośl, hodowano owce i niewielką liczbę krów. Doskonale była rozwinięta również gospodarka rybna i pszczelarstwo. Produkowano piwo sprzedawane w licznych karczmach leżących w dobrach klasztornych. Pod wpływem gospodarki cysterskiej młynarstwo rozwinęło się znakomicie tak, że pod koniec XVII w. w Jemielnicy było 8 młynów. Drugim skupiskiem młynów były Gąsiorowice.

Mapa z rozmieszczeniem młynów w XVII w.

Naturalny spadek terenu i bystry nurt wody wykorzystywano tu od wieków do napędzania młynów, tartaków i zakładów przemysłowych. Rzeka Jemielnica w dokumentach pisanych i na starych mapach występuje pod nazwą Jemielnicka Woda, Chrząstawa, Chronstauer Flössbach, Himmelwitzer Wasser. Jej źródła położone są w rejonie Kotulina, Błotnicy Strzeleckiej, Jemielnicy. W Jemielnicy były trzy młyny zbożowe. W Gąsiorowicach i na Podborzanach po dwa.

- Młyn Ptak
- Młyn Mendla
- Młyn Wolny
- Młyn Kazik

Gąsiorowice – mapa młynów

Młyn usytuowany przy drodze wiejskiej, obok mostku na Młynówce, składa się z części mieszkalnej i młyńskiej. Zbudowany na przełomie XIX/XX w. Pierwotnie z ceglanyimi elewacjami. Młyn typu przemysłowego.

Stro

Gąsiorowice - Młyn „Ptak” ul. Strzelecka 9

Młyn wodny typu gospodarczego, pierwotnie napędzany kołem młyńskim, później turbiną wodną, nieużytkowany od II wojny światowej. Jego tradycja sięga 300 lat. Pierwotnie budynki były drewniane, obecne z elementami XVIII wiecznymi, przebudowane w latach 30-tych XX w. Zagroda młyńska zachowała układ przestrzenny, elementy zabytkowego wyposażenia oraz malownicze położenie.

Gąsiorowice – Młyn „Wolny”, ul. Młyńska 5

Młyn wodny typu gospodarczego nad rzeką Centawką. Zachowany układ hydrotechniczny z kanałem młyńskim oraz wszystkie budynki zagrody.

Jemielnica – zagroda młyńska (przys. Gajdowe)

Jemielnica – młyn gospodarczy nad Centawką.

Panorama zagrody młyńskiej usytuowanej poza centrum wsi, skomponowanej z niskich, tradycyjnie ukształtowanych budynków idealnie wkomponowanych w krajobraz naturalny, zderzona ze współczesną elektrownią wiatrową.

Jemielnica-Młyn klasztorny o średniowiecznej metryce, mieścił się tu książęcy młyn, подарowany w 1361 r. zakonowi. Wówczas zapewne drewniany z kołem wodnym podsiębiernym. W tym celu spiętrzone wody na dopływających rzekach i wytworzono młynówkę. Obecna forma jest efektem przebudowy poprzedniego, zburzonego w 1834 r. młyna i browaru. Usytuowany nad kanałem młyńskim, na zach. od bramy wjazdowej, murowany z kamienia i cegły, otynkowany. Na planie

prostokąta, piętrowy, kryty dachem dwuspadowym.

Młyny wodne są ciekawymi obiektami z architektonicznego punktu widzenia. Niejednokrotnie dysponują wyważoną sylwetką i proporcjonalną konstrukcją wszystkich jego części, odpowiednim stosunkiem wysokości muru do wysokości dachu, utrzymaniem faktur i jasnej kolorystyki ścian. Niewątpliwie podnoszą one atrakcyjność miejscowości.

Są też znaczącymi zabytkami techniki, obrazującymi rozwój techniki młynarskiej poprzez wieki, oraz postęp w umiejętności wykorzystania sił natury przez człowieka. Poznajemy dzięki nim rozwój urządzeń napędowych od prostych łopatkowych kół wodnych przez bardziej skomplikowane koła korytkowe, aż po turbiny i inne rozwiązania motorowe, niczym nieprzypominające już pierwotnych kół. Do dziś można spotkać zarówno te najprostsze jak i bardziej skomplikowane konstrukcje młyńskie, które były świadkami niejednej przemiany dziejowej.

6.3. ZABYTKI RUCHOME.

Teren gminy Jemielnica obfituje w zabytkami ruchome, pochodzące z różnych epok stylowych, są to obiekty gotyckie, renesansowe, barokowe oraz neostylowe z XIX i pocz. XX wieku. W przeważającej liczbie są to zabytki stanowiące wystrój wnętrz i wyposażenie obiektów sakralnych, obejmujący dzieła sztuki i rzemiosła artystycznego, w tym niezwyklej rangi malowidła ściennie. Najcenniejsze dzieła skupione są w Jemielnicy w kościele poklasztornym p.w. Wniebowzięcia NMP i w kościele cmentarnym pw. Wszystkich Świętych oraz w kościele parafialnym w Centawie.

Do osobnej, nie mniej licznej grupy zabytków występujących na terenie omawianej gminy należą również, te funkcjonujące w otwartej przestrzeni, jako elementy krajobrazu kulturowego: kapliczki, rzeźby wolnostojące z przedstawieniami świętych, krzyże przydrożne.

Na szczególną uwagę ze względu na posiadane wartości artystyczne i historyczne zasługuje wyposażenie i wystrój kościoła cmentarnego p.w. Wszystkich Świętych w Jemielnicy. Renesansowe sklepienie nawy posiada dekorację sztukatorską podkreślającą szczyt sklepienne i tworzącą medaliony. W zachodniej części nawy znajduje się drewniana, XVII w. empora wsparta na dwóch słupach z głowicami. W południowej ścianie prezbiterium znajdują się zakryte renesansowymi stallami gotyckie sedilla. Przy łuku tęczowym, po stronie północnej barokowa ambona. Przy ścianie tęczowej barokowe ołtarze boczne. Ołtarz główny barokowy z 1738 r. Prezbiterium nakryte gotyckim sklepieniem krzyżowo-żebrowym, żebra ścięte z wklęsłymi po bokach, spływają na przyściennie maski.

W prezbiterium i na łuku tęczowym zachowana jest unikalna na tym terenie polichromia gotycka z 3 ćw. XV w. o niezwyklej wartości artystycznej i historycznej. Na ścianie północnej cykl scen pasyjnych, w rozglifieniu okna postaci dwóch świętych. Na ścianie wschodniej MB Dobrej Opieki i Chrystus Bolesny. Na ścianie południowej inskrypcja minuskułowa. Na podłuczcu tęczowy dwunastu apostołów w sześciu prostokątnych polach. Ponadto na podłuczcu tęczowy i ścianach zacheuszki. Nad chórem muzycznym, na ścianie inskrypcja z datą odbudowy kościoła 1655.

Przykładem realizacji ściennego malarstwa iluzjonistycznego z okresu baroku, rozpowszechnionego na Śląsku w XVIII wieku, są freski zachowane na sklepieniu kopuły kaplicy św. Józefa przy kościele parafialnym p.w. Wniebowzięcia NMP w Jemielnicy. Polichromia ta wykonana w 1756 r. przez malarza Wolfa przedstawia św. Józefa Orędownika, natomiast w dolnej strefie sklepienia na tle iluzjonistycznej architektury i krajobrazu ukazano przedstawicieli wszystkich stanów i narodowości m.in. cystersów na tle klasztoru w Jemielnicy.

Niezwykle cennym jest także wyposażenie tego kościoła, jednolite stylowo, regencyjne i rokokowe. Na zespół ten składa się:

- o ołtarz główny, (1734 r.) wykonany w warsztacie Michaela Koesslera z Niemodlina. W głównym polu ołtarza malowidło pędzla G. Wilhelma Neunhertza ukazujące Wniebowzięcie Matki Boskiej.
- o ołtarze boczne (12 szt.) z obrazami Michała Willmanna (?)
- o stalle drewniane ustawione po obu stronach prezbiterium, polichromowane, zdobione motywami regencyjnymi.
- o ambona wykonana w 1769 r.,
- o organy rokokowe (1777 r.) wykonane przez Jana Gotfryda Wilhelma Schefflera z Brzegu,
- o rzeźba Chrystusa „Ecce Homo”, autorstwa Jana Melchiora Oesterreicha, (1740 r.)
- o rzeźba św. Wojciecha (XVIII w.)
- o „Ukrzyżowanie” z XVII/XVIII w. w nawie pld.
- o obrazy w prezbiterium z wizerunkami św. Benedykta i Bernarda datowane na 1 połowę XVIII w.
- o na ścianach nawy głównej cykl obrazów z lat 1767-1768, ilustrujących życie Marii.
- o Na ścianach naw bocznych, czternaście stacji Męki Pańskiej, datowanych na XVIII wiek, oraz liczne obrazy i rzeźby z XVIII i XIX w.

W kaplicy św. Józefa znajdują się

- o Ołtarz św. Rodziny (2 poł. XVII w.) Michała Willmanna.
- o Dwa ołtarze boczne, późnobarokowe (pocz. XVIII w.) św. Barbary i Chrystusa Bolesnego

Wpisane do rejestru zabytków ze względu na swoją wartość artystyczną i historyczną jest także wyposażenie kościoła parafialnego pw. Narodzenia NMP w Centawie. Na uwagę zasługuje zwłaszcza polichromia renesansowa na drewnianym stropie z dekoracją kasetonową z plastycznymi rozetami, ujętymi wicią roślinną o różnorodnych motywach oraz późnobarokowe rzeźby z XVIII w. przedstawiające św. Piotra i Pawła.

Rzeźby wolnostojące

Jan Nepomucen, jeden z najbardziej popularnych świętych doby baroku, znalazł swoją realizację w formie kamiennego, wolnostojącego pomnika w ustawionego na rynku w Jemielnicy oraz przy moście w Centawie.

Centawa – Rzeźba św. Jana Nepomucena.

Jemielnica – Rzeźna św. Jana Nepomucena

Krzyże przydrożne

Krzyże przydrożne to pomniki kultury sakralnej i nieodzowny element krajobrazu wiejskiego gminy. Stawiano je w miejscach istotnych dla społeczności wiejskiej jako wyraz pobożności jej mieszkańców. Najczęściej spotykamy je w pobliżu kościoła, przy skrzyżowaniu dróg, na krańcach zabudowań wiejskich, w pobliżu pól. Stawiano je także dla upamiętnienia nagłej śmierci, często miały charakter pokutny. Wokół krzyży sadzono drzewa.

W każdej miejscowości gminy jest przynajmniej jeden krzyż, kamienny lub betonowy, w niektórych wioskach jest ich kilka. Na krzyżach przydrożnych są wyryte, wyciosane lub namalowane farbą napisy w języku polskim i niemieckim. Są to często słowa Jezusa, także cytaty z Ewangelii, słowa Ojców i Doktorów Kościoła, modlitw i pobożnych życzeń fundatorów.

Centawa – krzyż przy kościele

Jemielnica – na skraju pól -1902 r.

Gąsiorowice – krzyż przy skrzyżowaniu dróg - 1927 r. fundacji Aleksandra i Karoliny Bock

Barut – krzyż przy skrzyżowaniu dróg – 1896 r.

Wierchlesie – krzyż przy ul. Wiejskiej – 1930 r.

Łaziska - Krzyż przy skrzyżowaniu dróg – 1900 r.

Kapliczki niekubaturowe

Na terenie gminy występują kapliczki słupowe. Najstarszą jest kapliczka w ogrodzie klasztornym w Jemielnicy tzw. Latarnia umarłych. Ma ona kształt kamiennego, okrągłego słupa zwieńczonego latarnią, gdzie umieszczano olejowy kaganek. Tego typu kapliczki już od czasów średniowiecznych stawiano przy szlakach pielgrzymkowych do klasztorów. Występują też kapliczki słupowe wznoszone podobnie jak krzyże przydrożne jako wotum dziękczynne, w miejscu upamiętnienia wydarzeń historycznych lub tragicznych, lub jako przejaw religijności i pobożności mieszkańców wsi.

Centawa – kapliczka słupowa przy ul. Jemielnickiej, zbudowana w 1917 r.

Jemielnica - kapliczka św. Wojciecha w ogrodzie klasztornym. Na cokole kolumna zwieńczona latarnią z daszkiem dwuspadowym. W bokach latarni odcinkowe nisze. Pod abakusem sgrafitowy fryz.

Gąsiorowice - Kapliczka słupowa usytuowana w lesie, przy drodze z Gąsiorowic do

Stan zachowania większości zabytków ruchomych, w tym także te zgromadzone w użytkowanych obiektach sakralnych jest dobry, w obiektach tych przeprowadzono wymagane prace konserwatorskie, są one zabezpieczone i dozorowane.

Z terenu gminy Jemielnica Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Opolu prowadzi ewidencję zabytków województwa opolskiego w formie kart zabytku ruchomego. Zadanie ewidencjonowania zabytków z tej gminy nie zostało jednak ukończone, i sukcesywnie będzie uzupełniana, zwłaszcza w zakresie zabytków ruchomych typu: niekubaturowe kapliczki, rzeźby wolnostojące, krzyże, pomniki.

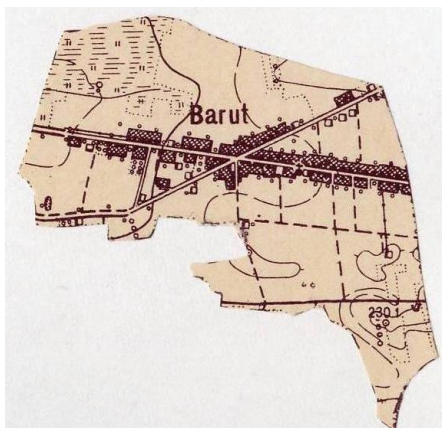
6.3. Zabytki archeologiczne

Gminę Jemielnica zaliczyć można do terenów zasobnych w zabytki archeologiczne w skali województwa opolskiego w stosunku do niewielkiej powierzchni gminy. Świadczą o tym dotychczasowe odkrycia archeologiczne oraz ich liczba - 77 stanowisk archeologicznych (20 z nich nie ma potwierdzonej lokalizacji). Rozmieszczone są one równomiernie na całym obszarze gminy z nieco większym nasyceniem w jej środkowej części (grunty wsi Jemielnica, Gąsiorowice). Pod względem archeologicznym teren gminy Jemielnica został prawie całkowicie rozpoznany stosowaną obecnie metodą powszechnej inwentaryzacji zabytków archeologicznych Polski pod nazwą „Archeologiczne Zdjęcie Polski. W trakcie tej wieloletniej akcji badawczej udokumentowano 77 stanowisk archeologicznych położonych na terenie gminy Jemielnica, wśród nich 4 wpisane są do rejestru zabytków województwa opolskiego i podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej, są to:

1. **Jemielnica - nr rej. zab. - A-1109/99** - stanowisko nr 35 zlokalizowane na działkach nr 1780, 1781, 1782, 1783. Badania powierzchniowe przeprowadzone w 1970 r. przez P.Kaczanowskiego ujawniły kilkadziesiąt fragmentów naczyń pochodzących z okresu kultury łużyckiej, z okresu rzymskiego i z wczesnego średniowiecza. Podczas badań ratowniczych przeprowadzonych w 1998 r. odkryto tu także fragment kamiennej formy odlewniczej.
2. **Łaziska – nr rej. zab. - A-1081/98** – stanowisko nr 10 zlokalizowane na działkach nr 60, 667, 692, 694. Znalezione tu 67 ułamków naczyń pochodzących z osady z okresu kultury łużyckiej (V okres epoki brązu – halsztat) oraz 5 bryłek żużla.
3. **Łaziska – nr rej. zab. - A-1078/98** – stanowisko nr 11 zlokalizowane na działce nr 789. Znalezione tu 21 fragmentów naczyń pochodzących z osady z okresu wczesnośredniowiecznego (X – 1 poł. XI w.) oraz 1 fragment naczynia datowanego na XIV – XV w. a także 8 bryłek żużla.
4. **Łaziska – nr rej. zab. - A-1080/98** – stanowisko nr 12 zlokalizowane na działce nr 732. Znalezione tu 10 fragmentów naczyń pochodzących z osady wczesnośredniowiecznej (XI – XII w.) oraz 8 fragmentów naczyń z okresu późnego średniowiecza (XIV w.).

Pozostałe 73 stanowiska figurują w ewidencji zabytków. Wiele z nich posiada znaną lokalizację. O części z nich wiemy jedynie, że znajdują się w obrębie danej miejscowości, jednak ich dokładana lokalizacja nie jest obecnie znana lub nie jest możliwa do zidentyfikowania. Niemniej jednak zostały one uwzględnione w niniejszym opracowaniu.

Wzmianki o odkrytych zabytkach archeologicznych pochodzą z okresu międzywojennego, są to zwykle znaleziska przypadkowe uzyskane np. podczas prac polowych, znane są również odkrycia miejscowych pasjonatów, zwykle nauczycieli historii. W okresie międzywojennym prowadzono na tym terenie także urzędowe badania powierzchniowe z ramienia urzędu konserwatorskiego. Po II wojnie światowej, w wyniku systematycznych badań powierzchniowych prowadzonych m.in. metodą AZP, która objęła cały teren gminy, potwierdzono istnienie wielu stanowisk archiwalnych oraz odkryto znaczną ilość nowych, dotąd nieznanych stanowisk.

W miejscowości **Barut** zewidencjonowano jedno stanowisko:

- **nr 1** o nieznannej lokalizacji, dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1927 r. miejscowy nauczyciel Jelitto pozyskał kamienny toporek pochodzący z okresu kamienia (neolit), znalezisko przekazano do Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu.

W miejscowości **Centawa** zewidencjonowano trzy stanowiska archeologiczne o ustalonej lokalizacji:

- **nr 1-** (wg niemieckich archiwaliów) położone około 200 m na wschód od młyna Greitzkiego. W 1927 r. nauczyciel Richter odnalazł na polu ornym odłupki i narzędzia krzemienne, świadczące o istnieniu tu punktu osadniczego w okresie środkowej epoki kamiennej (mezolit), materiały te przekazane zostały

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

do muzeum w Bytomiu. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. nie potwierdziła występowania zabytków.

- **nr 2-** (wg niemieckich archiwaliów) położone około 300 m na płd.-wsch. od młyna Greitzkiego. Informacje z 1929, 1935 i 1938 r. o znalezieniu tu narzędzi krzemienych z epoki kamienia. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. nie potwierdziła dalszego występowania zabytków.

- **nr 3-** zlokalizowane na działce nr 391/6, na polu ornym około 100 m na płn. od szkoły. Badania powierzchniowe przeprowadzone w 1969 r. przyniosły znaleziska fragmentów krzemienych naczyń oraz 7 fragmentów skorup wczesnośredniowiecznych z XIII w.

W miejscowości **Gąsiorowice** zewidencjonowano 12 stanowisk archeologicznych:

- **nr 1-** o nieustalonej lokalizacji. dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Znaleziono odłupki krzemienne z epoki kamienia, materiały zaginęły.
- **nr 2-** o nieustalonej lokalizacji. dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Znaleziono odłupki krzemienne z epoki kamienia, materiały zaginęły.
- **nr 3-** o nieznanej lokalizacji, dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1929 r. F. Pieronczyk z Gąsiorowic podczas wybierania piasku na swoim gruncie znalazł „urny” o nieustalonej chronologii. Materiały zaginęły. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. nie potwierdziła występowania zabytków.
- **nr 4-** położone na działce nr 427. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1969 r.

znaleziono 1 krzemień z epoki kamienia.

- **nr 5-** położone na działce nr 585. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1969 r. znaleziono odłupkę krzemienią pochodzący z epoki kamienia.
- **nr 6-** położone na działce nr 1234. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1969 r. znaleziono 1 krzemień i 1 fragment ceramiki prehistorycznej z epoki kamienia.
- **nr 7-** położone na działce nr 583/2. Znaleziono tu 4 fragmenty ceramiki z XIV –XV w.
- **nr 8-** położone na działkach nr 604 i 601. Znaleziono tu fragmenty naczyń z okresu średniowiecznego – XIV-XV w.
- **nr 9-** położone na działce nr 428. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1934 r. znaleziono tu fragmenty naczyń z okresu średniowiecznego – XIV-XV w.
- **nr 10-** położone na działkach nr 434 i 433. Znaleziono tu fragmenty naczyń z okresu średniowiecznego – XIV-XV w.
- **nr 11-** położone na działkach nr 778 i 780/2. Znaleziono tu 7 fragmentów naczyń z okresu wczesnośredniowiecznego (XI-XII w.) oraz 1 fragment naczynia z XIV-XV w.
- **nr 12-** położone na działkach nr 1308 i 1311. Znaleziono tu 16 fragmentów naczyń z okresu kultury łużyckiej (V okres epoki brązu).

W miejscowości **Jemielnica** zewidencjonowano 36 stanowisk archeologicznych:

- **nr 1-** (wg niemieckich archiwaliów) stanowisko położone w ogrodzie szkolnym. W 1928 r. nauczyciel Hoffman znalazł fragmenty naczyń z okresu epoki brązu, nauczyciel Richter liczne fragmenty naczyń średniowiecznych i z epoki kamienia oraz średniowieczny grób .

- **nr 2-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1930 r. znaleziono fragmenty naczyń z okresu średniowiecznego. Materiały zaginęły.
- **nr 3-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1930 r. na terenie wsi odnaleziono fragmenty ceramiki średniowiecznej i kości zwierzęce, gładzik kamienny, nóż żelazny i gwóźdź.
- **nr 4-** położone na działkach nr 769 i 771. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1937 r. znaleziono 22 fragmenty naczyń i przęślik pochodzące z okresu średniowiecza XIII-XIV w. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. potwierdziła występowanie zabytków.
- **nr 5-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1927 r. odnaleziono nad stawem obok Borek 3 noże i świder mikrolityczny z epoki kamienia. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. nie potwierdziła występowania zabytków.
- **nr 6-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1930 r. odnaleziono ostrza krzemienne z epoki kamienia. Materiały zaginęły.
- **nr 7-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej (łąki koło Piotrówki). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1933 r. odnaleziono siekierkę i toporek kamienny z epoki neolitu.
- **nr 8-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej (wzgórze przy drodze Jemielnica – Szczepanek, w pobliżu cmentarza kościelnego). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1933 r. odnaleziono 2 noże krzemienne z epoki kamienia. Materiały zaginęły. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. nie potwierdziła występowania zabytków.
- **nr 9-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej (na wydmach nad rzeką Jemielnicą, na płd. od młyna Krawietza). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Badania powierzchniowe przeprowadzone w 1926 r. przyniosły odkrycie 2 fragmentów naczyń obtaczanych z XIII w. oraz krzemieni z epoki kamienia. Materiały zaginęły. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. nie potwierdziła występowania zabytków.
- **nr 10-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej (zagroda nauczyciela Sikulli). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Wg informacji z 1924 r. podczas kopania studni znaleziono kości, krzemienie z epoki kamienia oraz fragmenty naczyń z okresu średniowiecza. Materiały zaginęły. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. nie potwierdziła występowania zabytków.
- **nr 11-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Wg informacji z 1926 r. podczas kopania piwnicy rolnik Mros znalazł fragmenty naczyń i kości z okresu średniowiecza. Materiały zaginęły. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. nie potwierdziła występowania zabytków.
- **nr 12-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej (na wschodnim skraju wsi). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Wg informacji z 1939 r. znaleziono odłupki krzemienne ze starszej epoki kamienia. Materiały zaginęły. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. nie potwierdziła występowania zabytków.
- **nr 13-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej (ok. 350 m na wschód od stanowiska nr 12). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Wg informacji z 1939 r. znaleziono krzemienie z epoki kamienia. Materiały zaginęły. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. nie potwierdziła występowania zabytków.
- **nr 14-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Wg informacji z 1939 r. znaleziono odłupek krzemienisty z epoki kamienia. Materiały zaginęły.
- **nr 15-** stanowisko położone w płn.-wsch. części wsi. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1926 r. znaleziono monetę Trajana (98 -117 r. Moneta zaginęła.
- **nr 16-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Odnaleziono fragmenty naczyń z okresu wpływów rzymskich. Materiały zaginęły.
- **nr 17-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Odnaleziono siekierkę kamienną z okresu neolitu. Materiały zaginęły.
- **nr 18-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Odnaleziono fragmenty naczyń z okresu średniowiecza, materiały te przekazane zostały do muzeum w Bytomiu.
- **nr 19-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Odnaleziono odłupki krzemienne, motykę i toporek kamienny z okresu neolitu. Materiały zaginęły.
- **nr 20-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Odnaleziono przęślik średniowieczny z okresu wpływów rzymskich. Wg informacji z 1930 r. został przekazany do Muzeum w Strzelcach Opolskich. Materiały zaginęły.

- **nr 21-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Odnaleziono fragmenty naczyń i 2 przęśliki średniowieczne z okresu wpływów rzymskich. Wg informacji z 1931 r. zostały przekazany do Muzeum w Strzelcach Opolskich. Materiały zaginęły.
- **nr 22 -** o lokalizacji wg mapy archiwalnej Muzeum Śląska Opolskiego (na dnie stawu jemielnickiego). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej z 1937 r. Podczas pogłębiania stawu znaleziono posążek brązowy z okresu nowożytnego. Zaginął.
- **nr 23-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej z 1934. Odnaleziono toporek kamienny z okresu neolitu. Zaginął.
- **nr 24-** położone na działkach nr 1146, 1147 i 1149/4. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1969 r. znaleziono 1 odłupek krzemienisty oraz fragmenty naczyń kultury łużyckiej.
- **nr 25-** położone na działce nr 1162. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1969 r. znaleziono 1 fragment ceramiki prehistorycznej, 6 fragmentów naczyń z XI-XII w. oraz 6 fragmentów naczyń z XIV w.
- **nr 26-** położone na działce nr 1475. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1969 r. znaleziono 2 krzemienie (odłupek i rdzeń) pochodzące z epoki kamienia. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. nie potwierdziła występowania zabytków.
- **nr 27-** - położone na działce nr 1506. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1969 r. znaleziono 2 krzemienie i 4 fragmenty ceramiki pradziejowej pochodzące z epoki kamienia. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. potwierdziła występowanie zabytków.
- **nr 28-** położone na działkach nr 1214 i 1250/1. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1969 r. znaleziono 10 fragmentów naczyń średniowiecznych i pradziejowych. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. potwierdziła występowanie zabytków.
- **nr 29-** położone na działce nr 1004/11. Znaleziono 3 fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej i 6 fragmentów naczyń z XIV.
- **nr 30-** położone na działce nr 1250/3. Znaleziono 1 fragment naczynia wczesnośredniowiecznego i 7 fragmentów naczyń z XIV-XV w.
- **nr 31-** położone na działce nr 1598. Znaleziono tu 2 fragmenty naczyń pradziejowych i 4 fragmenty naczyń z XIV-XV w.
- **nr 32-** położone na działkach nr 1557, 1558/1 i 1558/2. Znaleziono 3 fragmenty naczyń pradziejowych i 13 fragmentów naczyń z XIV-XV w.
- **nr 33-** położone na działce nr 1519. Znaleziono tu fragment wióra krzemienistego z epoki kamienia.
- **nr 34-** położone na działkach nr 1581 i 1583/4. Znaleziono tu 4 fragmenty naczyń z okresu późnego średniowiecza.
- **nr 35-** położone na działkach nr 1780, 1781, 1782 i 1783. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1969 r. znaleziono kilkadziesiąt fragmentów naczyń kultury łużyckiej, z okresu rzymskiego i wczesnego średniowiecza. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. potwierdziła występowanie zabytków. **Stanowisko wpisane jest do rejestru zabytków pod nr A-1109/99**
- **nr 36-** położone na działkach nr 1793 i 1794. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1970 r. znaleziono 20 fragmentów naczyń pradziejowych i wczesnośredniowiecznych. Weryfikacja stanowiska w 1988 r. potwierdziła występowanie zabytków.

W miejscowości **Łaziska** zewidencjonowano 13 stanowisk archeologicznych:

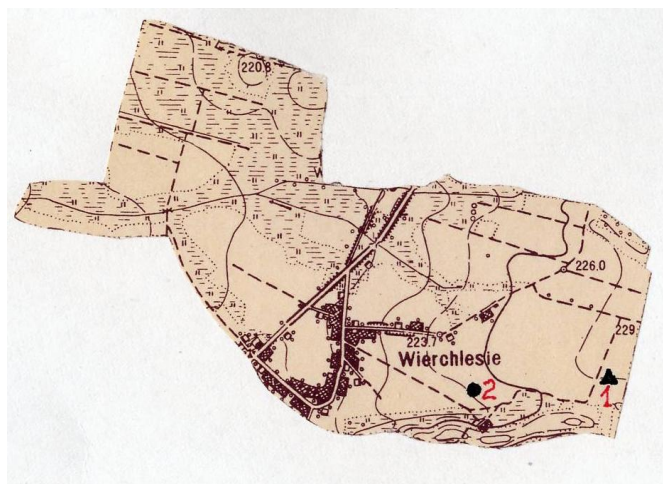
- **nr 1-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej (na terenie piaskowni położonej w obrębie wsi Łaziska). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Wg informacji z 1936 r. odnaleziono tu fragmenty naczynia z okresu wczesnego średniowiecza. Materiały zaginęły.

- **nr 2-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej (na płu-zach. od wsi). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Wg informacji z 1934 r. w 1928 r. odnaleziono tu fragmenty naczyń średniowiecznych i pradziejowych oraz odłupki kamienne z epoki kamienia. Materiały zaginęły. Weryfikacja stanowiska w 1997 r. potwierdziła występowanie zabytków.
- **nr 3-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej (na wydmie przy płu. krawędzi wsi). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Odnaleziono tu zabytek krzemienisty z epoki kamienia. Materiały zaginęły. Weryfikacja stanowiska w 1997 r. potwierdziła występowanie zabytków.
- **nr 4-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej (na wydmie przy płu. krawędzi wsi). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Miejscowi nauczyciele Lehman, Kamiński i Malonie odkryli tu zabytki krzemienne oraz fragmenty naczyń średniowiecznych. Materiały zaginęły.
- **nr 5-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Odnaleziono siekierkę kamienną, która została przekazana do muzeum w Bytomiu. Zaginęła.
- **nr 6-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Fragmenty naczyń pradziejowych odnalazł nauczyciel Adamiec. Zaginęły.
- **nr 7-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej (naprzeciw szkoły). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W latach 1895-97 znaleziono tu rzymską monetę z napisem „Hadrian”. Zaginęła. Weryfikacja stanowiska w 1997 r. nie potwierdziła występowanie zabytków.
- **nr 8-** położone na działkach nr 812 i 821. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1969 r. znaleziono 2 rdzenie i 2 odłupki krzemienne oraz fragmenty naczyń z XI-XV w. Weryfikacja stanowiska w 1997 r. nie potwierdziła istnienia punktu osadniczego z epoki kamienia, potwierdziła występowanie zabytków z okresu średniowiecznego.
- **nr 9-** położone na działkach nr 843/1 i 843/2. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1969 r. znaleziono 3 wióry krzemienne i odłupek krzemienisty oraz 13 fragmentów naczyń z XIV-XV w. Weryfikacja stanowiska w 1997 r. potwierdziła występowanie zabytków.
- **nr 10-** położone na działkach nr 650, 667, 692 i 694. Znaleziono tu 67 ułamków naczyń kultury łużyckiej i 5 bryłek żuźla. **Stanowisko wpisane jest do rejestru zabytków pod nr A-1081/98**
- **nr 11-** położone na działce nr 789. Znaleziono tu 21 fragmentów naczyń z okresu wczesnego średniowiecza i 1 fragment naczyń z XIV-XV w. oraz 8 bryłek żuźla. **Stanowisko wpisane jest do rejestru zabytków pod nr A-1078/98**
- **nr 12-** położone na działce nr 732. Znaleziono tu 10 fragmentów naczyń z okresu wczesnego średniowiecza i 8 fragmentów naczyń z XIV-XV w.. **Stanowisko wpisane jest do rejestru zabytków pod nr A-1080/98**
- **nr 13-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej (przy wyjeździe ze wsi Łaziska w kierunku Piotrówki). Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1930 r. podczas robót drogowych znaleziono cmentarzysko szkieletowe. Materiały zaginęły. Weryfikacja stanowiska w 1997 r. nie potwierdziła występowanie zabytków.

W miejscowości **Piotrówka** zewidencjonowano 7 stanowisk archeologicznych.

- **nr 1-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Wg informacji z 1927 r. nauczyciel Mücke przekazał do muzeum zabytki krzemienne. Weryfikacja stanowiska w 1997 r. nie potwierdziła występowanie zabytków.
- **nr 2-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Wg informacji z 1929 r. nauczyciel Mücke przekazał do muzeum zabytki krzemienne. Weryfikacja stanowiska w 1997 r. nie potwierdziła występowanie zabytków.
- **nr 3-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. W 1934 r. znaleziono toporek kamienny. Zaginął.
- **nr 4-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Znaleziono narzędzia krzemienne. Zaginęły.
- **nr 5-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Znaleziono fragment kamiennego toporka z epoki neolitu.
- **nr 6-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Wg informacji z 1930 na wzgórzu Duschalberg nauczyciel Kamiński znalazł odłupki krzemienne. Weryfikacja stanowiska w 1997 r. nie potwierdziła występowanie zabytków.
- **nr 7-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Wg informacji z 1930 r. nauczyciel Kamiński znalazł fragment naczynia pradziejowego. Weryfikacja stanowiska w 1997 r. nie potwierdziła występowanie zabytków.

W miejscowości **Wierchlesie** zewidencjonowano 4 stanowiska archeologiczne.

- **nr 1-** o lokalizacji wg mapy archiwalnej. Podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1970 r. znaleziono 3 odłupki krzemienne w małej piaskowni. Weryfikacja stanowiska w 1998 r. nie potwierdziła występowanie zabytków.
- **nr 2-** położone na działce nr 93/1. Znaleziono tu fragment wióra krzemienego z epoki kamienia.
- **nr 3-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Wg informacji nauczyciela Lohgasa z Wierchlesia w 1926 r. znaleziono monetę Trajana. Zaginęła.
- **nr 4-** o nieustalonej lokalizacji. Dane o nim uzyskano na podstawie literatury niemieckiej. Nauczyciele Lehman i Kamiński przekazali do muzeum w Strzelcach Opolskich zabytki krzemienne (skrobacz, drapacz, odłupki) oraz pradziejowe ułamki naczyń.

Zasobność terenu w znalaziska osadnictwa przedhistorycznego wymusza ostrożność przy prowadzeniu prac ziemnych, szczególnie przy realizacji inwestycji liniowych, a także inwestycji kubaturowych na terenach zabudowanych lub w ich sąsiedztwie. Nowe stanowiska odkrywane są przy okazji m.in. realizacji inwestycji, poprzez ratownicze badania archeologiczne i nadzór archeologiczny nad prowadzonymi robotami ziemnymi a także w trakcie prowadzenia prac rolnych.

Zabytek archeologiczny (w rozumieniu ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 3) to „zabytek nieruchomy będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Ta szeroka definicja określa jednocześnie potencjalnie duży zasób zabytków archeologicznych, na które składają się zarówno tzw. stanowiska archeologiczne (obiekty i warstwy zlokalizowane w terenie), jak i ruchome zabytki (przedmioty) z nich pochodzące. Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje je za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Tym samym mamy wskazane dwa wymiary jego ochrony – poznawczy (naukowy) i zachowawczy. Tendencje te od dawna ścierają się zarówno w teorii, jak i praktyce ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego. Są to jednocześnie dwa podstawowe kierunki w konserwatorstwie określające odpowiednio:

I – badania wykopaliskowe, dokumentacyjne i inne, prowadzące do poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów),

II – działania zmierzające do zachowania dla przyszłych pokoleń jak największej części archeologicznego dziedzictwa kulturowego w niezmienionej formie (także nienaruszonego i nieprzekształconego w wyniku badań).

W zakres ochrony zabytków archeologicznych wchodzi także zagadnienia związane z przechowywaniem i udostępnianiem materiałów ruchomych, gromadzonych jako efekt badań terenowych. Specyfika źródeł archeologicznych, wynikająca z ich masowości (w trakcie badań odkrywane są bardzo liczne zespoły ceramiki, krzemieni, kafli itp.) i różnorodności oraz permanentnego powiększania zasobów po każdym sezonie wykopaliskowym, stawia przed archeologami specjalne zadania.

We współczesnym konserwatorstwie przyjmuje się politykę tzw. zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego, a więc równoprawnego, wieloelementowego systemu, w skład którego wchodzi również stanowiska i zabytki archeologiczne. Naczelną zasadą w konserwatorstwie archeologicznym jest zachowanie w możliwie niezmienionej formie jak największej liczby stanowisk. Archeologia jest uważana za jedną z dyscyplin (elementów składowych) ochrony zabytków.

Wynika z tego, iż w działaniach konserwatorskich w zakresie archeologii powinniśmy wymieniać także:

- dążenie do maksymalnej (całościowej) bazy danych o zasobach archeologicznych,
- rejestrowanie wszelkich potencjalnych miejsc odkryć zabytków archeologicznych,
- dokumentowanie ginącego dziedzictwa przez zagrożenia współczesnej cywilizacji (np. przez inwestycje czy niesprzyjające warunki naturalne),
- poznawanie archeologicznej przeszłości.

Ustawodawca kładzie wielki nacisk na wielostronną ochronę i opiekę nad zabytkami. Oznacza to, iż zadania z tego zakresu są nie tylko obowiązkiem wyspecjalizowanych służb konserwatorskich czy nawet poszczególnych środowisk, (np. archeologów), ale także powinny być podejmowane przez inne organy administracji państwowej, a przede wszystkim samorządowej. Niejednokrotnie odwołuje się też do poczucia obywatelskiego obowiązku (np. w sytuacji przypadkowych odkryć archeologicznych). Wynika z tego kolejne ważne zadanie, jakim jest uświadomienie społeczeństwu wartości zabytków archeologicznych i wynikającej z tego konieczności ich ochrony. Popularyzacja odkryć archeologicznych, a przez to zwracanie uwagi na ich unikatowy charakter i potrzebę zapewnienia stosownej ochrony jest bardzo ważne dla całego środowiska archeologów, w tym także służb konserwatorskich.

Do niniejszego opracowania dołączono zestawienie (załączniku nr 2) stanowisk archeologicznych oraz mapki miejscowości, w których zlokalizowane są stanowiska archeologiczne. Numery na mapkach odpowiadają numerom poszczególnych stanowisk w obrębie miejscowości.

6.5. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW WOJ. OPOLSKIEGO.

I.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Numer rejestru
------	-------------	--------	-------	----------------

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

1.	Centawa	Kościół parafialny p.w. Narodzenia NMP		879/64 z dn. 14.05.1964 r.
2.	Jemielnica	Układ ruralistyczny	Wieś*	133/57 z dn. 12.09.1957 r.*
3.	Jemielnica	Zespół klasztoru cysterskiego - Klasztor - Kapliczka w ogrodzie - Ogrodzenie z dwiema bramami - Dom mieszkalny i spichlerz - Młyn - Dwa mostki na rzece	ul. Wiejska 63	2011/74 z dn. 29.04.1974 r
4.	Jemielnica	Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP	ul. Wiejska 63	128/54 z dn. 20.09.1954 r.
5.	Jemielnica	Kościół p.w. Wszystkich Świętych	ul. Wiejska	129/54 z dn. 20.09.1954 r.
6.	Jemielnica	Mogiła powstańców śląskich	cmentarz katolicki	246/90 z dn. 09.04 1990 r.

*Wpisany do rejestru zabytków jest układ ruralistyczny wsi Jemielnica - jako Stare osiedle Jemielnica pod numerem 133/57 z dnia 12.09.1957 r., którego granice zostały sprecyzowane postanowieniem nr ZN-EM-58-39/10 z dnia 05.08.2010 r.

WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW.

I.p.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru
1.	Centawa	Wyposażenie kościoła parafialnego p.w. Narodzenia NMP	Ks. B.t.II-475/70 z dn. 18.02.1970
2.	Centawa	Rzeźba św. Jana Nepomucena	Ks. B.t.III-557/72 z dn. 15.02.1972
3.	Jemielnica	Zespół zabytków ruchomych w kościele p.w. Wniebowzięcia NMP	Ks. B.t.I-340/64 z dn. 31.01.1964 Ks. B.t.II-552/1-66/71 z dn. 29.12.1971 Ks. B.t.I-29/1/14/04 z dn. 19.07.2004 Ks. B.t.I-66/1-6/04 z dn. 17.12.2004
4.	Jemielnica	Zespół zabytków ruchomych w kościele cmentarnym	Ks. B.t.II-549/1-23/71 z dn. 29.12.1971 Ks. B.t.V-736/1-2/88 z dn. 06.01.1988
5.	Jemielnica	Rzeźba św. Jan Nepomucen	Ks.B.t.I-192/60 z dn. 03.03.1960

WYKAZ ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW.

I.p.	Miejscowość	Nr stan	Typ stanowiska	Chronologia	Lokalizacja	Nr rejestru
1	Jemielnica	35	Osada, punkt osadniczy, osada produkcyjna	Kultura łużycka (Okres brązu/halsztat) okres wpływów rzymskich, pradzieje, wczesne średniowiecze	Dz. nr 1780, 1781, 1782, 1783	A-1109/99
2	Łaziska	10	Osada, punkt osadniczy	Kultura łużycka (V okres epoki brązu/halsztat)	Dz. nr 60, 667, 692, 694	A-1081/98
3	Łaziska	11	Osada, punkt osadniczy	Wczesne średniowiecze - (X-1 poł. XI w.), XIV-XV w.	Dz. nr 789	A-1078/98

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

4	Łaziska	12	osada	Wczesne średniowiecze (XI-XII w.), XIV w.	Dz. nr 732	A-1080/98
---	---------	----	-------	---	------------	-----------

Na wszelkie prace prowadzone w obiektach i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków należy uzyskać pozwolenie konserwatorskie.

6.6. ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków ustawodawca powierzył władzom samorządowym na terenie, właściwym od miejsca położenia zabytku.

Zabytki nieruchome.

Gminna ewidencja zabytków obejmuje 55 zabytków nieruchomych. Prowadzona jest w formie kart adresowych utworzonych w 2006 r. i przechowywana w Urzędzie Gminy w Jemielnicy.

O włączeniu zabytku do gminnej ewidencji zabytków decydował:

- Czas powstania obiektu
- Stopień zachowania walorów zabytkowych
- Funkcję obiektu i wpływ jego formy na ogólny charakter zabudowy miejscowości
- Wartość historyczna i artystyczna.

Ewidencja ta jest podstawą do sporządzenia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zabytki znajdujące się w ewidencji zabytków gminy, to obiekty kształtujące krajobraz kulturowy, stanowiące o odrębności regionalnej. Głównie są to budynki mieszkalne - murowane, zlokalizowane wzdłuż głównych ulic zabudowy wiejskiej. Ich stan zachowania należy ocenić, jako dobry i dostateczny. Jednak dla wielu z tych obiektów istnieje zagrożenie utraty walorów zabytkowych na skutek dążeń właścicieli do modernizacji i przekształceń. W ewidencji znajdują się także obiekty sakralne (kaplice, kapliczki i krzyże) oraz budynki użyteczności publicznej (szkoły, przedszkola).

Ewidencja zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, winna być uzupełniana, aktualizowana i weryfikowana. Obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków a posiadające szczególnie cennych wartościach historycznych, artystycznych i naukowych mogą zostać objęte ścisłą ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków.

Prace budowlane prowadzone w obiektach figurujących w ewidencji zabytków, na które należy uzyskać pozwolenie na budowę, wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Zabytki ujęte w ewidencji podlegają ochronie w zakresie:

- ograniczenia zmiany gabarytów i wykonywania rozbudowy i nadbudowy,
- zakazu ocieplania po stronie zewnętrznej budynków z elewacjami z bogatą dekoracją architektoniczną o cechach regionalnych (posiadających wystrój sztukatorski, boniowanie, gzymsy i opaski, herby, napisy i inne formy detalu architektonicznego) lub z cegły licowej,
- zakaz zamurowywania okien i wymiany stolarki okiennej na nową o innych wymiarach i bez nawiązania do dotychczasowych podziałów okien,
- zakaz zamurowywania drzwi wejściowych i wymiany stolarki drzwi na nowe bez nawiązania do formy tradycyjnej
- zakaz tynkowania i malowania części elewacji budynku w sposób wyróżniający ją z całości budynku,
- ograniczenie likwidacji wystroju, wybijania otworów bez nawiązania do kompozycji budynku i mocowania reklam zasłaniających wystrój,

Od właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych wymagana jest dbałość, o właściwy stan estetyczny zabytku oraz jego otoczenia w tym: kompletności elewacji, połąci dachowych, stolarki okiennej i drzwiowej, ogrodzenia, zieleni, zabudowy gospodarczej i małej architektury.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

Wykaz obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nieruchomości, założonej w 2006 r.

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Wiek	Karta gminnej ewidencji zabytków i data wpisu
Barut				
1.	Krzyż	centrum wsi	I. 20 XX w.	24/1286 z 5 czerwca 2006 r.
2.	Dom	ul. Wiejska 65	XIX/XX w.	25/1286 z 5 czerwca 2006 r.
3.	Kapliczka Św. Jana	ul. Wiejska	I. 20 XX w.	26/1286 z 5 czerwca 2006 r.
4.	Dom	ul. Wiejska 44	1868 r.	27/1286 z 5 czerwca 2006 r.
5.	Dom	ul. Wiejska 45	pocz. XX w.	28/1286 z 5 czerwca 2006 r.
Centawa				
6.	Ogrodzenie	wokół kościoła	XIX/XX w.	31/1286 z 5 czerwca 2006 r.
7.	Dom (Plebania)	ul. Powstańców Śląskich 15	I. 20 XX w.	32/1286 z 5 czerwca 2006 r.
8.	Dom	ul. Powstańców Śląskich 21	XIX/XX w.	33/1286 z 5 czerwca 2006 r.
9.	Dom	ul. Powstańców Śląskich 25	XIX/XX w.	34/1286 z 5 czerwca 2006 r.
10.	Dom	ul. Powstańców Śląskich 27	XIX/XX w.	35/1286 z 5 czerwca 2006 r.
11.	Dom	ul. Powstańców Śląskich 28	XIX/XX w.	36/1286 z 5 czerwca 2006 r.
12.	Dom	ul. Powstańców Śląskich 30	XIX/XX w.	37/1286 z 5 czerwca 2006 r.
13.	Dom	ul. Powstańców Śląskich 44	XIX/XX w.	38/1286 z 5 czerwca 2006 r.
Gąsiorowice				
14.	Dom	ul. Wolności 26	XIX/XX w.	105/1286 z 3 czerwca 2006 r.
15.	Kapliczka Chrystusa	ul. Wolności 39	XIX/XX w.	106/1286 z 3 czerwca 2006 r.
16.	Kapliczka dzwonnica	ul. Wolności 30	pocz. XX w.	107/1286 z 3 czerwca 2006 r.
17.	Dom	ul. Wolności 61	XIX/XX w.	108/1286 z 3 czerwca 2006 r.
Jemielnica				
18.	Brama I	ogrodzenie kościoła cmentarnego (dz.nr 1169)	XVIII/XIX w.	88/1286 z 1 czerwca 2006 r.
19.	Brama II	ogrodzenie kościoła cmentarnego (dz.nr 1169)	XVIII/XIX w.	89/1286 1 czerwca 2006 r.
20.	Dzwonnica	przy kościele cmentarnym	XIX w.	90/1286 z 1 czerwca 2006 r.
21.	Kapliczka	Ogrodzenie kościoła cmentarnego	połowa XIX w.	91/1286 z 2 czerwca 2006 r.
22.	Ogrodzenie	ogrodzenie kościoła cmentarnego	XV w.	92/1286 z 2 czerwca 2006 r.
23.	Dom	ul. Wiejska 18	pocz. XX w.	93/1286 z 2 czerwca 2006 r.
24.	Dom	ul. Wiejska 24	XIX/XX w	94/1286 z 2 czerwca 2006 r.
25.	Dom	ul. Wiejska 36	XIX/XX w	95/1286 z 2 czerwca 2006 r.
26.	Dom	ul. Wiejska 38	XIX/XX w	96/1286 z 2 czerwca 2006 r.
27.	Spichlerz	ul. Wiejska 38	XIX/XX w	97/1286 z 2 czerwca 2006 r.
28.	Budynek gospodarczy	ul. Wiejska 49	XIX/XX w	98/1286 z 2 czerwca 2006 r.
29.	Dom mieszk.-gosp.	ul. Wiejska 54	pocz. XX w.	99/1286 z 2 czerwca 2006 r.
30.	Dom	ul. Szkolna 2	XIX/XX w	100/1286 z 2 czerwca 2006 r.
31.	Dom	ul. Szkolna 5	XIX/XX w	101/1286 z 2 czerwca 2006 r.
32.	Dom	ul. Korfantego 15	XIX w	102/1286 z 2 czerwca 2006 r.
33.	Dom	ul. 1 maja 3	XIX/XX w	103/1286 z 2 czerwca 2006 r.
Łaziska				

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

34.	Dom	ul. Strzelecka 4	XIX/XX w.	17/1286 z 5 czerwca 2006 r.
35.	Dom	ul. Strzelecka 48	pocz. XX w.	18/1286 z 5 czerwca 2006 r.
36.	Szkoła	ul. Strzelecka 37	pocz. XX w.	19/1286 z 5 czerwca 2006 r.
37.	Dom	ul. Leśna 8	pocz. XX w.	20/1286 z 5 czerwca 2006 r.
38.	Dom	ul. Leśna 24	1854 r.	21/1286 z 5 czerwca 2006 r.
39.	Kapliczka Maryjna	ul. Rynek	XIX w.	22/1286 z 5 czerwca 2006 r.
40.	Dom	ul. Dzierżonia 2	1895 r.	23/1286 z 5 czerwca 2006 r.
Piotrówka				
41.	Dom	ul. Kościuszki 3	pocz. XX w.	2/1286 z 5 czerwca 2006 r.
42.	Dom	ul. Kościuszki 7	pocz. XX w.	3/1286 z 5 czerwca 2006 r.
43.	Dom	ul. Kościuszki 36	pocz. XX w.	4/1286 z 5 czerwca 2006 r.
44.	Dom	ul. Kościuszki 37	pocz. XX w.	5/1286 z 5 czerwca 2006 r.
45.	Dom	ul. Kościuszki 67	pocz. XX w.	6/1286 z 5 czerwca 2006 r.
46.	Dom	ul. Kościuszki 71	pocz. XX w.	7/1286 z 5 czerwca 2006 r.
47.	Dom	ul. Kościuszki 81	pocz. XX w.	8/1286 z 5 czerwca 2006 r.
48.	Dom	ul. Kościuszki 87	pocz. XX w.	9/1286 z 5 czerwca 2006 r.
49.	Dom	ul. Kościuszki 94	pocz. XX w.	10/1286 z 5 czerwca 2006 r.
50.	Plebania	ul. Kościuszki 96	pocz. XX w.	11/1286 z 5 czerwca 2006 r.
51.	Szkoła	ul. Kościuszki 98	ok. 1930 r.	12/1286 z 5 czerwca 2006 r.
52.	Kościół Niepokalanego Poczęcia NMP	ul. Kościuszki	1892 r.	13/1286 z 5 czerwca 2006 r.
53.	Szkoła	ul. Kościuszki 101	pocz. XX w.	14/1286 z 5 czerwca 2006 r.
54.	Dom	ul. Kościuszki 149	XIX/XX w.	15/1286 z 5 czerwca 2006 r.
55.	Dom	ul. Kościuszki 160	1913 r.	16/1286 z 5 czerwca 2006 r.

WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH FIGURUJĄCYCH W EWIDENCJI ZABYTKÓW.

I.p.	Miejscowość	Nr stan	Typ stanowiska	Chronologia	Lokalizacja	Nr rejestru
1	Barut	1	Ślad osadnictwa	neolit	brak	-
2	Centawa	1	Punkt osadniczy	Kultura tardenauska, mezolit	Ok. 200m na wsch. od młyna Greitzkiego,	-
3	Centawa	2	Punkt osadniczy	Epoka kamienia	Ok. 300 m na półd-wsch. od młyna, na wsch. od rzeki Jemielnica	-
4		3	Punkt osadniczy	Pradzieje, XIV – XV w.	Dz. nr 391/8	
5	Gąsiorowice	1	Punkt osadniczy	Epoka kamienia	Brak lokalizacji	
6	Gąsiorowice	2	Punkt osadniczy	Epoka kamienia	Brak lokalizacji	
7	Gąsiorowice	3	Punkt osadniczy	nieokreślona	Brak lokalizacji	
8	Gąsiorowice	4	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	Działka nr 427	
9	Gąsiorowice	5	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	Dz. nr 585	
10	Gąsiorowice	6	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	Dz. nr 1234	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

11	Gąsiorowice	7	Punkt osadniczy	XIV-XV w.	Dz. nr 583/2	
12	Gąsiorowice	8	Punkt osadniczy, Ślad osadnictwa	Wczesne średn. XIV-XV wiek	Dz. nr 601, 604	
13	Gąsiorowice	9	Punkt osadniczy	XIV-XV wiek	Dz. nr 428	
14	Gąsiorowice	10	Punkt osadniczy	XIV-XV wiek	Działki nr 433, 444	
15	Gąsiorowice	11	Punkt osadniczy, Ślad osadnictwa	Wczesne średn. XI-XII, XIV wiek	Działki nr 778,780/2,78 1	
16	Gąsiorowice	12	osada	V okres epoki brązu	Działki nr 1308,1311	
17	Jemielnica	1	Punkt osadniczy, cmentarzysko	Neolit, halsztat		
18	Jemielnica	2	Punkt osadniczy	średniowiecze		
19	Jemielnica	3	Osada	średniowiecze		
20	Jemielnica	4	Osada	XIII – XIV w.	Działki nr 769,771	
21	Jemielnica	5	Punkt osadniczy	mezolit	Dz. nr 221,8	
22	Jemielnica	6	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	Dz. nr 216,2	
23	Jemielnica	7	Ślad osadnictwa	neolit	Dz. nr 216,2	
24	Jemielnica	8	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	Dz. nr 210	
25	Jemielnica	9	Punkt osadniczy	Epoka kamienia, XIII w.	Dz. nr 218	
26	Jemielnica	10	Punkt osadniczy	Epoka kamienia, wczesne średniowiecze, średniowiecze	Dz. nr 216,2	
27	Jemielnica	11	Osada	XIII – XIV w.	Dz. nr 281,2	
28	Jemielnica	12	Punkt osadniczy	Starszy okres epoki kamienia	Dz. nr 220,6	
29	Jemielnica	13	Punkt osadniczy	Epoka kamienia	Dz. nr 228,10	
30	Jemielnica	14	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	Dz. nr 225	
31	Jemielnica	15	Ślad osadnictwa	I-II w n.e.	Brak lokalizacji	
32	Jemielnica	16	Punkt osadniczy	Okres wpływów rzymskich	Brak lokalizacji	
33	Jemielnica	17	Ślad osadnictwa	neolit	Brak lokalizacji	
34	Jemielnica	18	Punkt osadniczy	średniowiecze	Brak lokalizacji	
35	Jemielnica	19	Punkt osadniczy	neolit	Brak lokalizacji	
36	Jemielnica	20	Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich	Brak lokalizacji	
37	Jemielnica	21	Punkt osadniczy	średniowiecze	Brak lokalizacji	
38	Jemielnica	22	Ślad osadnictwa	Nowożytny ?	Brak lokalizacji	
39	Jemielnica	22	Ślad osadnictwa	Nowożytny ?	Brak lokalizacji	
40	Jemielnica	23	Ślad osadnictwa	Kultura ceramiki wstęgowej (neolit)	Brak lokalizacji	
41	Jemielnica	24	Punkt osadniczy	średniowiecze	Działki nr 1146,1147,1 149/4	
42	Jemielnica	25	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Pradzieje, XI –XII w., XIV w.	Dz. nr 1162	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

43	Jemielnica	26	Punkt osadniczy	Epoka kamienia	Dz. nr 1475	
44	Jemielnica	27	Ślad osadnictwa	Pradzieje, XIV-XV w.	Dz. nr 1506	
45	Jemielnica	28	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Neolit?, XIII-XIV w.	Działki nr 1214,1250/1	
46	Jemielnica	29	Punkt osadniczy	Wczesne średniowiecze, XIV w.	Dz.nr 1004/11	
47	Jemielnica	30	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Starsza faza wczesnego średniowiecza, XIV – XV w.	Dz.nr 1250/3	
48	Jemielnica	31	Punkt osadniczy	Pradzieje, XIV-XV w.	Dz. nr 1598	
49	Jemielnica	32	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Epoka kamienia, Pradzieje, XIV-XV w.	Działki nr 1557,1558/1, 1558/2	
50	Jemielnica	33	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	Dz. nr 1519	
51	Jemielnica	34	Punkt osadniczy	Późne średniowiecze	Działki nr 1581,1583/4	
52	Jemielnica	35	Osada, Punkt osadniczy, osada produkcyjna	Kultura łużycka (v okres epoki brązu/halsztat), okres wpływów rzymskich, pradzieje, wczesne średniowiecze	Działki nr 1780,1781, 1782, 1783	A-1109/99
53	Jemielnica	36	Osada, Punkt osadniczy	Okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze	Działki nr 1793,1794	
54	Łaziska	1	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	Na terenie piaskowni	
55	Łaziska	2	Punkt osadniczy	Epoka kamienia, epoka brązu, pradzieje, średniowiecze	Dz. nr 200	
56	Łaziska	3	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	Brak lokalizacji	
57	Łaziska	4	Punkt osadniczy	Epoka kamienia? średniowiecze	Brak lokalizacji	
58	Łaziska	5	Ślad osadnictwa	neolit	Brak lokalizacji	
59	Łaziska	6	Punkt osadniczy	pradzieje	Brak lokalizacji	
60	Łaziska	7	Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich	Dz. nr 215	
61	Łaziska	8	Punkt osadniczy	Epoka kamienia, XI – XII w., XIV-XV w.	Działki nr 812,821	
62	Łaziska	9	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia, mezolit, XIV-XV w.	Działki nr 843/1,843/2	
63	Łaziska	10	Osada, Punkt osadniczy	Kultura łużycka (Okres brązu/halsztat)	Działki nr 650,667,694, 692	A-1081/98
64	Łaziska	11	Osada, Punkt osadniczy	Wczesne średniowiecze (XI-XII w.), XIV-XV w.	Dz. nr 789	A-1078/98
65	Łaziska	12	Osada.	Wczesne średniowiecze (XI-XII w.), XIV w.	Dz. nr 732	A-1080/98
66	Łaziska	13	Cmentarzysko szkieletowe	nieokreślone	-	
67	Piotrówka	1	Punkt osadniczy	Epoka kamienia	Ok. 1250 m na płn. od kościółka	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

68	Piotrówka	2	Punkt osadniczy	Epoka kamienia	Ok. 1350 m na płn. od kościoła	
69	Piotrówka	3	Ślad osadnictwa	nieokreślona	Brak lokalizacji	
70	Piotrówka	4	Punkt osadniczy	Epoka kamienia	Brak lokalizacji	
71	Piotrówka	5	Ślad osadnictwa	neolit	Brak lokalizacji	
72	Piotrówka	6	Punkt osadniczy	Epoka kamienia	Ok. 1000 m na płn.-zach. od kościoła i ok. 1350 m na płn.-wsch. od cmentarza	
73	Piotrówka	7	Ślad osadnictwa	pradzieje	Ok. 1500 m na płn. od kościoła	
74	Wierchlesie	1	Punkt osadniczy	Epoka kamienia	Działka nr 229	
75	Wierchlesie	2	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	Działka nr 93/1	
76	Wierchlesie	3	Ślad osadnictwa	I-II w. n.e.	Brak lokalizacji	
77	Wierchlesie	4	Punkt osadniczy	Epoka kamienia, pradzieje	Brak lokalizacji	

6.7. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy - charakterystyka oraz ocena stanu zachowania środowiska kulturowego

Scharakteryzowany w pkt. 6.1 i 6.2 krajobraz kulturowy i stan zasobów zabytkowych gminy ma na celu określenie, co przede wszystkim należy chronić i czym należy się opiekować, a tym samym ma pomóc we właściwym rozłożeniu najważniejszych akcentów w programie opieki nad zabytkami.

Dziedzictwo kulturowe gminy posiada jednolity charakter zdeterminowany wiejskim typem tworzących ją jednostek administracyjnych: 7 wsi sołeckich. Charakter wiejski jednostek administracyjnych spowodował brak budownictwa municypalnego - nie występują ratusze, brak zabudowy o charakterze miejskim i podmiejskim. Pomimo wiejskiego charakteru gminy brak także architektury rezydencjonalnej – wiejskich siedzib ziemiańskich – dworów, pałaców i budownictwa z nim związanego, założeń folwarcznych a także towarzyszących im zespołów zabytkowej zieleni – parków podworskich. Jedyne istniejący na terenie gminy folwark klasztorny w Jemielnicy (przekształcony po kasacie zakonu w zespół dworsko-folwarczny należący do właściciela majoratu strzeleckiego hrabiego Renarda) w chwili obecnej jest całkowicie przebudowany i zmodernizowany, a oryginalna kompozycja przestrzenna zespołu folwarcznego przestała być czytelna.

Najcenniejszymi zabytkami gminy są obiekty sakralne: zespół klasztoru cysterskiego w Jemielnicy wraz z kościołem cmentarnym oraz dwa kościoły – gotycki w Centawie, i neogotycki w Piotrówce.

Wartość historyczna i artystyczna zespołu pocysterskiego jest wyjątkowa w skali powiatu i województwa a wręcz posiada znaczenie ponadregionalne. Zespół ten jest elementem Południowo-Zachodniego Szlaku Cystersów a jego rangę podkreśla fakt, że w chwili obecnej zgłoszony jest, wraz otaczającą go wsią klasztorną, do wpisu na listę Pomników Historii Rzeczypospolitej Polskiej. Obecnie trwa procedura weryfikacyjna.

Niezwykłą wartość, rzutującą także na specyfikę gminy, mają historyczne układy ruralistyczne

z zabudową mieszkalno-gospodarczą. Część wsi znajdujących się na terenie gminy posiada metrykę średniowieczną (lokowano je na prawie niemieckim), część powstała w XVIII wieku w związku z zasiedlaniem tych terenów w wyniku rozwoju przemysłu hutniczego i akcji osiedleńczej (kolonizacja fryderycjańska). Wsie reprezentują typ owalnicowy, ulicowy i wielodrożnicowy, układy te są czytelne, zachowane do dziś w niemal niezmienionej formie. Wartość historycznego układu zabudowy wsi Jemielnica została potwierdzona wpisem do rejestru zabytków już w 1957 r. jako jednej z pięciu wsi z woj. opolskiego objętych tą formą ochrony. Unikalność i integralność zabudowy wiejskiej Jemielnicy uzyskała i dziś uznanie w propozycji zgłoszenia jej wraz z zespołem klasztoru pocysterskiego na listę Pomników Historii RP. Należy bezwzględnie chronić panoramy wsi przed lokalizacją współczesnych form przestrzennych takich jak elektrownie wiatrowe, maszty telefonii komórkowej.

Dopełnieniem wiejskiego krajobrazu są liczne kapliczki, figury świętych i krzyże przydrożne. Kapliczki najczęściej mają charakter małych budyneków ustawionych w bezpośrednim sąsiedztwie budynku mieszkalnego lub przy skrzyżowaniu dróg. Są to zazwyczaj budowle jednokondygnacyjne, murowane, założone na planie prostokąta, zwieńczone daszkiem dwuspadowym, z prostokątnym lub zamkniętym łukowo otworem drzwiowym. Obiekty te świadczą o ciągłości kulturowej wsi, powiązane naturalnym krajobrazem wpływają na „klimat” miejscowości.

Opieka i pomoc gminy winna być ukierunkowana na wspieranie wszystkich działań związanych z konserwacją i promocją tych obiektów.

Na obszarze gminy Jemielnica zachowały się też pozostałości wiejskiej zabudowy przemysłowej świadczące o XVIII i XIX wiecznej (niekiedy sięgającej w głąb średniowiecza) tradycji technicznej tych ziem. Są nimi zespoły młynów gospodarczych wraz z układami wodnymi (młynówkami, stawami). Obiekty te świadczą o specyfice regionalnej i w powiązaniu z malowniczym krajobrazem należy traktować, jako atut gminy i szansę na jej promocję i rozwój poprzez wspieranie rozwoju agroturystyki w oparciu o te zasoby.

Problem ochrony zabytków w odniesieniu do Gminy, jako właściciela pewnej części obiektów zabytkowych nie należy do zbyt skomplikowanych. Gmina jest właścicielem zaledwie kilku obiektów zabytkowych, jedno z nich figuruje w rejestrze, inne tylko w gminnej ewidencji zabytków. Obiekty te nie są w większy sposób zagrożone, niemniej jednak ich różnorodny charakter wymaga indywidualnego podejścia: są wśród nich duże obiekty budowlane - szkoły i przedszkola, niewielkie kubaturowo kapliczki, rzeźby figuralne, oraz zespoły wodne (stawy) z budowlami hydrotechnicznymi (mostki, przepusty).

Stan zachowania zabytkowych obiektów na terenie gminy jest ogólnie dobry. Dotyczy to zarówno obiektów sakralnych, jak i zabudowy wiejskiej. W obiektach sakralnych prowadzone są sukcesywnie prace remontowo-rewaloryzacyjne. Wszystkie kościoły, kaplice i kapliczki znajdują się w dobrym stanie technicznym.

Budynki mieszkalne w większości znajdują się także w dobrym stanie technicznym. Ogólnie gmina należy do zadbanych rejonów województwa opolskiego. Niemal na każdym kroku widać wielki wkład mieszkańców nakierowany na podniesienie estetyki otoczenia. Niestety, powszechna tendencja do modernizacji, odbywa się bardzo często kosztem poszanowania walorów zabytkowych. Zjawisko to dotyczy prac związanych z termoizolacją, wymianą okien i drzwi na nowe z PCV oraz wymianą pokryć dachowych na dachówki nowego typu. Należy pamiętać, że zachowane na terenie gminy zabytki budownictwa wiejskiego są świadectwem kultury materialnej jej dawnych mieszkańców i ciągłości osadnictwa. Mają one duży wpływ na „klimat” i charakter poszczególnych miejscowości i przyczyniają się do atrakcyjności turystycznej regionu. Stosowanie współczesnych materiałów i form w mieszkalnych obiektach zabytkowych wpływa negatywnie na autentyczność zabytku i właściwy klimat starodawności, który winien być atrybutem gminy. Obecnie we wsiach kontrastują budynki pozbawione elementów świadczących o dawnej metryce, nieróżniące się niczym od domów współcześnie wznoszonych z budynkami o zachowanej dekoracji, których jest niestety o wiele mniej. Sytuacja ta dotknęła także wieś Jemielnicę, gdzie domy przy ul. Wiejskiej, na skutek modernizacji utraciły niemal zupełnie dawny detal.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Podstawowym założeniem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami jest **ochrona i rewaloryzacja obiektów i obszarów zabytkowych, ochrona krajobrazu kulturowego w celu wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju społecznego i gospodarczego, rozwoju turystyki oraz działalności kulturowej**. Cel ten zgodny jest z celami Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2007-2010, przyjętego uchwałą Nr XIV/158/2007 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 20 grudnia 2007 r. oraz celami zapisanymi w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego.

7.1 Priorytety

Gmina Jemielnica zgodnie z postanowieniami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przyjmuje do realizacji w kolejnych latach następujące priorytety:

Priorytet 1. Zachowanie materialnej i niematerialnej spuścizny gminy.

Opis działań:

1. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, przygotowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do absorpcji programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej. Przygotowanie aktualnych informacji o możliwościach starania się o pozabudżetowe środki finansowe na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych
2. zahamowanie procesów degradacji zabytków i poprawa stanu ich zachowania przez:
 - wspieranie działań w zakresie rewitalizacji wsi
 - wspieranie działań w zakresie rewaloryzacji historycznych układów ruralistycznych (m.in. wieś Jemielnica)
 - administracyjne egzekwowanie rygorów określonych między innymi w planach zagospodarowania przestrzennego
 - preferencyjne traktowanie wniosków o dofinansowanie dotyczące zabytków o wartościach regionalnych
 - przygotowanie projektów rewitalizacji obszarów i obiektów zabytkowych w celu pozyskania środków z funduszy strukturalnych UE
 - wspieranie inicjatyw sprzyjających pozyskiwaniu środków finansowych na opiekę nad zabytkami
 - Podjęcie działań w celu znalezienia użytkowników lub właścicieli dla zdegradowanych obiektów zabytkowych na terenie gminy i udostępnienie informacji na stronie internetowej.
 - Obiekty o wartościach zabytkowych należy poddać restauracji i modernizacji z zachowaniem obecnej i dostosowaniem projektowanej funkcji do wartości obiektu.
 - Nowa zabudowa winna być dostosowana do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie rozplanowania, skali i bryły zabudowy przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej oraz nawiązywać formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej. Nie może ona dominować nad zabudową historyczną a wszelka działalność inwestycyjna musi uwzględniać istniejące już związki przestrzenne i planistyczne.
 - W obiektach zabytkowych dopuszcza się remonty, modernizacje oraz zabudowę odtworzeniową po budynkach zlikwidowanych, pod warunkiem uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
3. Promocja regionalnej turystyki prowadzonej na bazie zabytków, szczególnie agroturystyki w oparciu o zagrody młyńskie i wiejskie.
 - Oznakowanie zabytków wraz z podaniem podstawowych informacji historycznych o obiektach.

- Utworzenie punktów informacji turystycznej.
- 4. Opracowanie systemu pomocy finansowania zabytków, poprzez odpisy podatkowe, w tym z usług turystycznych.
- 5. Wspieranie inicjatyw kulturalnych, promocja regionalnego folkloru, jako atrakcji turystycznej
- 6. Prowadzenie działań mających na celu poprawę wizerunku i estetyki przestrzeni publicznej np. poprzez promocję dobrych praktyk – organizowanie i patronowanie konkursom na najlepiej utrzymany zabytek oraz na nowe realizacje najlepiej wpisujące się w tradycyjny krajobraz
- 7. Aktualizacja i weryfikacja inwentaryzacji zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Opolu, szczególnie wykonanie weryfikacji i uzupełnienia ewidencji zabytków o inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z OWKZ (art. 22. ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).
- 8. Wydanie publikacji o wartościach zabytkowych gminy m.in. dla potrzeb promocyjnych
- 9. Monitoring stanu i sposobów wykorzystania zabytków
- 10. Uświadamianie właścicieli o korzyściach i możliwościach płynących z objęcia obiektów zabytkowych ochroną prawną.

Priorytet 2. Utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców.

Opis działań:

- 1. Publikacja materiałów (albumy, pocztówki, kalendarze, mapy), opracowanie przewodnika po zabytkach gminy Jemielnica, album fotograficzny.
- 2. Organizacja konkursów tematycznych i innych działań, również w drodze otwartych konkursów ofert
- 3. Promowanie działań związanych z ochroną zabytków w szkołach, włączanie zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego do programów nauczania.
- 4. Propagowanie idei lokalnej specyfiki budowlanej i zachowania ciągłości tradycji.
- 5. Wskazywanie i promowanie najlepszych inwestycji związanych z zabytkami.

Priorytet 3. Promocja walorów kulturowych gminy Jemielnica.

Opis działań:

- 1. Udział w zewnętrznych inicjatywach dotyczących ochrony zabytków np. Południowo-Zachodni Szlak Cystersów
- 2. Patronat nad działaniami na rzecz promocji dziedzictwa kulturowego gminy, w tym materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej. Kontynuacja działań w zmierzających do wpisania na listę Pomników Historii Rzeczypospolitej Polskiej Klasztoru Cysterskiego wraz z wsią klasztorną w Jemielnicy.
- 3. Uwzględnianie tematyki promocji zabytków podczas cyklicznych imprez.
- 4. Tworzenie i promowanie szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych przebiegających w pobliżu obiektów zabytkowych (szlak cysterski, szlak młyński, szlak kapliczek).
- 5. Opracowanie koncepcji stworzenia ścieżki edukacyjnej z włączeniem do programu turystycznego zabytkowych obiektów klasztoru pocysterskiego, stawów klasztornych z układem wodnym i mostkami, przy utrzymaniu charakteru rekreacyjnego stawów.

Priorytet 4. Ochrona dziedzictwa archeologicznego.

Opis działań:

1. Wspieranie działań mających na celu ochronę dziedzictwa archeologicznego.
2. Wspieranie badań zasobów dziedzictwa archeologicznego
3. Dofinansowanie odpowiedniego wyposażenia technicznego potrzebnego do efektywnego zarządzania archeologicznym dziedzictwem kulturowym.
4. Wspieranie dążeń do utworzenia powierzchni magazynowej dla zabytków z badanych stanowisk,

Priorytet 5. Rozwój muzealnictwa.

Opis działań:

1. Promocja tworzenia lokalnych izb o charakterze muzealnym.
2. Adaptacja budynków wiejskich (młyny, kuźnie itp.) wraz z zachowanym tam wyposażeniem na tzw. żywe muzea (np. poprzez montaż młyńskiego koła wodnego i prezentację dawnych technologii)
3. Uwzględnianie w budżecie gminy środków na dofinansowanie prac konserwatorskich przy budynkach i zbiorach muzealnych.

Ponadto

Mając na uwadze niewielką ilość zabytków, objętych wpisem do rejestru zabytków województwa opolskiego, w stosunku do liczby zabytków zewidencjonowanych oraz wartość zabytkową obiektów i układu przestrzeni wiejskiej, **proponuje się wpisanie do rejestru zabytków województwa opolskiego n/w obiektów.**

Obiekty proponowane do wpisania do rejestru zabytków:

1. Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Piotrówce
2. Kapliczka w Łaziskach ul. Rynek
3. Układ ruralistyczny wsi Piotrówka

oraz włączenie do gminnej ewidencji zabytków n/w obiektów.

Barut

1. układ ruralistyczny wsi

Centawa

1. układ ruralistyczny wsi
2. Dom, ul. Powstańców Śl. 6
3. Stodoła, ul. Powstańców Śl. 10
4. Przedszkole, Powstańców Śl. 13
5. Zagroda, Powstańców Śl. 14

Gąsiorowice

1. Układ ruralistyczny
2. Zagroda Młyńska, ul. Młyńska 5
3. Zagroda młyńska, ul. Młyńska 13
4. Młyn ul. Strzelecka 9
5. Zagroda Młyńska, ul. Wolności 62
6. Kapliczka
7. Dom, ul. Wolności 44

Jemielnica

1. Kapliczka, ul. Strzelecka
2. Kapliczka słupowa w rozwidleniu dróg polnych
3. Kapliczka, przys. Gajdowe
4. Zagroda młyńska, przys. Gajdowe
5. Zagroda młyńska, przys. Gajdowe
6. Zagroda Młyńska, ul. Krawca 27
7. Bud. gosp. ul. Korfantego 21
8. Dom z zagrodą , ul. Korfantego 31
9. Zagroda, ul. Koziółka 2
10. Dom, ul. Nowa Kolonia 8
11. Zagroda, ul. Nowa Kolonia 21
12. Dom, ul. Stara Kolonia 8
13. Dom, ul. Stara Kolonia 15
14. Dom, ul. Stara Kolonia 17
15. Dom, ul. Stara Kolonia 29
16. Dom, ul. Stara Kolonia 31
17. Zagroda, ul. Wiejska 1
18. Zagroda, u. Wiejska 19
19. Zagroda, ul. Wiejska 20
20. Zagroda, ul. Wiejska 22
21. Zagroda, ul. Wiejska 23
22. Zagroda, ul. Wiejska 25
23. Zagroda, ul. Wiejska 26
24. Zagroda, ul. Wiejska 30
25. Zagroda, ul. Wiejska 32
26. Zagroda, ul. Wiejska 34
27. Zagroda, ul. Wiejska 40
28. Zagroda, ul. Wiejska 42
29. Zagroda, ul. Wiejska 44
30. Zagroda, ul. Wiejska 46
31. Zagroda, ul. Wiejska 47
32. Zagroda, ul. Wiejska 48
33. Zagroda, ul. Wiejska 50
34. Zagroda, ul. Wiejska 51
35. Zagroda, ul. Wiejska 52
36. Dom. Ul. Wiejska 55
37. Zagroda, ul. Wiejska 56
38. Dom, ul. Wiejska 57
39. Zagroda, ul. Wiejska 58
40. Zagroda, ul. Wiejska 59
41. Zagroda, ul. Wiejska 60
42. Zagroda, ul. Wiejska 64
43. Zagroda, ul. Wiejska 66
44. Zagroda, ul. Wiejska 68
45. Zagroda, ul. Wiejska 71
46. Zagroda, ul. Wiejska 74
47. Most i przepust na Młynówce

Łaziska

1. Układ ruralistyczny

Piotrówka

1. Układ ruralistyczny

Wierchlesie

1. Układ ruralistyczny

Proponuje się wyłączenie z dotychczasowej ewidencji obiektów przebudowanych, które utraciły cechy zabytkowe m.in.

1. Jemielnica, dom, ul. Szkolna 5 (przebudowany)
2. Jemielnica, dom ul. 1 Maja 3 (przebudowany)
3. Piotrówka, dom, ul. Kościuszki 87 (rozebrany)
4. Piotrówka, dom ul. Kościuszki 149 (przebudowany)
5. Łaziska, dom, ul. Leśna 24 (przebudowany)

7.2 Źródła finansowania programu ochrony zabytków.

Ponieważ program jest zbiorem celów i zadań dla gminy, jako terytorium administracyjnego, a nie wyłącznie dla władz, także źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponuje gmina. Zakłada się zatem, że źródłem finansowania zadań wskazanych do realizacji w *Programie*, będą zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub w zasięgu gminy, jak również inne źródła (rządowe, prywatne, itp.), tj.:

- środki własne budżetowe UG w Jemielnicy
- dotacje podmiotowe dla instytucji kultury, których organizatorem jest samorząd województwa;
- środki Ministra właściwego ds. Kultury;
- środki znajdujące się w dyspozycji Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki;
- dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów niezaliczanych do sektora finansów publicznych;
- środki własne jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli;
- dochody własne instytucji kultury;
- środki Ministra Kultury w ramach programu "Promesa Ministra Kultury";
- środki prywatne;
- dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
- środki Unii Europejskiej;
- inne środki przewidziane prawem.

Obowiązek dbania o stan zabytków *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* nakłada na właścicieli i posiadaczy zabytków. Znaczącym wsparciem dla zadań z zakresu ochrony zabytków są także inne źródła dofinansowania, wśród których istotną rolę pełnią środki z budżetu państwa. Są to zarówno środki Generalnego Konserwatora Zabytków, jak i środki Wojewody Opolskiego (będące w dyspozycji Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków).

Odnośnie obiektów sakralnych finansowanie prac związanych z remontami i pracami konserwatorskimi pokrywane jest w znacznym stopniu ze środków własnych parafii. W przypadku obiektów sakralnych stosowane jest także dofinansowanie ze środków budżetu państwa. Dodatkową możliwość wsparcia prac przy zabytkach sakralnych daje Fundusz Kościelny. Jednym z celów funduszu jest dofinansowywanie remontów i konserwacji obiektów sakralnych o wartości zabytkowej, w tym podstawowe prace zabezpieczające obiekt. Należy tu zaznaczyć, że Fundusz nie finansuje konserwacji ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych.

W przypadku szczególnych projektów można też pozyskać środki z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Dotyczy to dofinansowania konserwacji zabytkowych parków wpisanych do rejestru zabytków oraz dofinansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Istotnym źródłem finansowym na realizację zadań ujętych w *Programie* powinno stać się wsparcie

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

ze środków UE realizowane przede wszystkim poprzez zasady określone w Zintegrowanym Programie Operacyjnym Rozwoju Regionalnego i Sektorowym Programie Operacyjnym.

7.3 Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Poszczególne jednostki samorządu terytorialnego, dbając o zrównoważony rozwój i spójną ochronę dziedzictwa kulturowego, mogą przeznaczać część swoich środków budżetowych na dotacje do prac przy zabytkach wpisanych do rejestru, a niebędących ich własnością. Finansowanie to może dotyczyć zarówno ekspertyz, prac projektowych, programów konserwatorskich, jak i remontów budowlanych, konserwacji i rewitalizacji. Zasady udzielania dotacji na prace remontowe, restauratorskie i konserwatorskie określone są w Uchwale Nr VIII/52/2007 Rady Gminy Jemielnica z dnia 22 czerwca 2007r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. § 2 Uchwały mówi, że dotacje z budżetu Gminy Jemielnica mogą być udzielone osobom fizycznym, prawnym, jednostkom samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku albo posiadającym taki zabytek w trwałym zarządzie i który spełnia poniższe warunki:

- znajduje się na stałe na obszarze Gminy Jemielnica
- posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe dla mieszkańców Gminy Jemielnica
- Natomiast § 4 mówi, że
- Dotacja może być udzielona w wysokości do 50 % nakładów koniecznych do wykonania prac lub robót przy zabytku, o których mowa w § 1. ust. 3. pkt. 1,2 i 3
- W przypadku, jeżeli sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych do wykonania.

W latach 2007-2010 gmina Jemielnica dofinansowała wiele działań dotyczących ochrony zabytków. Podstawowym celem była poprawa stanu technicznego obiektów zabytkowych, ich zabezpieczenie oraz konserwacja. Beneficjentem dotacji gminnych był kościół katolicki, gdyż większość prac dotyczyła budynków i wyposażenia wewnątrz kościelnych. Dotacje te stanowiły niewielki fragment całości kosztów prac, na które środki pozyskiwano także z innych źródeł.

Rok	Środki przeznaczone na dotacje	Beneficjent	Zadanie	Kwota dotacji
2007	20 000 zł	Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Jemielnicy	Remont XVIII w. zabytkowej bramy nr III w byłym kompleksie Cystersów w Jemielnicy	10 000
			Remont odcinka kamiennego muru przyległego do XIII w. bramy położonego w byłym kompleksie cystersów w Jemielnicy	10 000

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEMIELNICA

2008	25 000 zł	Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Jemielnicy	Konserwacja barokowego prospektu organowego oraz balustrady chóru z kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w Jemielnicy	25 000
2009	43 836,66 zł	Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Jemielnicy	Remont fragmentu ogrodzenia kamiennego zespołu klasztornego cystersów	43 836,66
2010	30 000	Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Jemielnicy	Konserwacja zabytkowej baszty w kompleksie klasztornym w Jemielnicy	15 000
			Wykonanie systemu monitoringu w kościele p.w. Wniebowzięcia NMP wraz z zabudowaniami klasztornymi oraz kościele cmentarnym p.w. Wszystkich Świętych	15 000

Razem

118 836, 66

Dotacje te przyznane zostały n/w/ uchwałami:

- Uchwała Nr IX/64/07 Rady Gminy Jemielnica z dnia 20 września 2007 r. w sprawie udzielenia z budżetu Gminy Jemielnica dotacji dla Rzymsko-katolickiej Parafii p.w. Wniebowzięcia NMP w Jemielnicy.
- Uchwała Nr XV/113/08 Rady Gminy Jemielnica z dnia 18 kwietnia 2008 r. w sprawie udzielenia z budżetu Gminy Jemielnica dotacji dla Rzymsko-katolickiej Parafii p.w. Wniebowzięcia NMP w Jemielnicy.
- Uchwała Nr XXVI/177/09 Rady Gminy Jemielnica z dnia 29 kwietnia 2009 r. w sprawie udzielenia z budżetu Gminy Jemielnica dotacji dla Rzymsko-katolickiej Parafii p.w. Wniebowzięcia NMP w Jemielnicy.
- Uchwała Nr XXXVII/249/10 Rady Gminy Jemielnica z dnia 23 czerwca 2010 r. w sprawie udzielenia z budżetu Gminy Jemielnica dotacji dla Rzymsko-katolickiej Parafii p.w. Wniebowzięcia NMP w Jemielnicy.

Ponadto w ramach zadań własnych ujętych w wieloletnim planie inwestycyjnym Gminy Jemielnica na 2007-2013 przewidziano finansowanie zadania pn.

- Rekonstrukcja zabytkowego centrum wsi w ramach kształtowania przestrzeni publicznej przy ul. Wiejskiej, planowany okres inwestycji 2008-2011
- Inwestycje związane z przebiegającym przez Gminę Południowo-zachodnim Szlakiem Cystersów w związku z realizacją Porozumienia zawartego 15 czerwca 2009 r. w sprawie przygotowania projektu pn. „Południowo-Zachodni Szlak Cystersów”. W ramach tego projektu w Jemielnicy ma powstać:
 - projekt i budowa parkingu wraz z toaletą i małą architekturą w zakresie swojej właściwości terytorialnej
 - oznakowanie i opis obiektów w zakresie swojej właściwości terytorialnej

- budowa punktu informacji turystycznej w zakresie swojej właściwości terytorialnej wraz z wyposażeniem

Inwestycja będzie realizowana zgodnie z podpisaną w dniu 30 września 2010 r. umową o dofinansowanie tego projektu ze środków unijnych, gdzie beneficjentem całej inwestycji jest województwo dolnośląskie.

- W trakcie realizacji jest projekt „Zagospodarowanie stawów wraz z infrastrukturą towarzyszącą w Jemielnicy. Inwestycja zostanie zakończona 31.05.2011 r.

8 INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zadania określone w Programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. prawnych – uwzględnianie zapisów niniejszego dokumentu przy tworzeniu prawa miejscowego i dokumentów strategicznych Gminy Jemielnica
2. finansowych – finansowanie prac remontowych i innych w obiektach będących własnością gminy, dotacje dla organizacji pozarządowych na zadania ujęte w niniejszym Programie itp.
3. koordynacji – uwzględnienie uwarunkowań projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego w niniejszym Programie, współpraca z gminami z terenu powiatu mińskiego i właścicielami zabytków w zakresie ochrony obiektów
4. społecznych – działania edukacyjne i promocyjne
5. kontrolnych – monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9 MONITORING

Zgodnie z art. 87. ust. 5 i 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami realizacja działań z zapisanych w Programie powinna być monitorowana. Rada Gminy powinna powołać w tym celu specjalistów w dziedzinach omawianych w Programie. Monitoring powinien objąć :

- monitoring rzeczowy, czyli obrazujący postęp we wdrażaniu działań w ramach przyjętych priorytetów
- monitoring finansowy, który dostarczy danych dotyczących finansowych aspektów realizacji programu.

Celem działań monitorujących jest zapewnienie zgodności przedsięwzięć z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami.

Zespół monitorujący co 2 lata składa sprawozdanie Radzie Gminy. W okresach czteroletnich Rada Gminy dokona oceny realizacji programu.

10. Wykorzystane dokumenty i materiały źródłowe

Dokumenty:

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dziennik Ustaw Nr 162. Poz. 1568) oraz Ustawa z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zmianie niektórych ustaw (Dziennik Ustaw Nr 75. Poz. 474)
2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 i uzupełnienie narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004-2020 (dokument wdrożeniowy: *Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2013”*).
3. Narodowy Program Kultury Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego na lata 2004-2013, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2004
4. Sektorowy Program Operacyjny: Rozwój kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami - tezy
6. Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego na lata 2000-2015, (uchwała XXXIX/350/2005 Sejmiku Województwa Opolskiego z 11.10.2005 r.)
7. Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego 2007-2013 przyjęty uchwałą Zarządu Województwa Opolskiego nr 57/2006 z dnia 20 grudnia 2006 r.
8. Program Opieki nad zabytkami woj. opolskiego na lata 2007-2010 został przyjęty uchwałą Nr XIV/158/2007 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 20 grudnia 2007 r.
9. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Opolskiego nr XLX/357/2002 z dnia 24.09.2002 r. (Dz. Urz. Woj. Opolskiego Nr 112, poz. 1448).
10. Strategia Rozwoju Gminy Jemielnica uchwalona uchwałą nr XXX/202/01 z dnia 28.12.2001 r.
11. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jemielnica przyjęte uchwałą nr VIII/51/07 Rady Gminy Jemielnica z dnia 22 czerwca 2007 roku
12. Program ochrony środowiska – Gmina Jemielnica
13. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla gminy Jemielnica.
14. Gminna Ewidencja Zabytków wykonana w 2006 r. znajdująca się w Urzędzie Gminy Jemielnica
15. Decyzje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpisie do rejestru zabytków
16. Karty stanowisk archeologicznych – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Opolu
17. Karty ewidencyjne cmentarzy – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Opolu
18. Karty ewidencyjne zabytków ruchomych – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Opolu
19. Karty ewidencyjne zabytków nieruchomych – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Opolu

Publikacje:

1. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce., pod red. J. Z. Łozińskiego i B. Wolff, Warszawa 1958

2. Triest, Topographisches Handbuch von Oberschlesien, Breslau 1865
3. J.G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien, Breslau 1845
4. H. Borek, Opolszczyzna w świetle nazw miejscowych, Opole, 1972
5. J.Rajman, Jemielnica. Wieś i klasztor cysterski na Górnym Śląsku, Katowice 1995
6. T.Chrzanowski, M.Kornecki, Sztuka Śląska Opolskiego od średniowiecza do końca XIX wieku. Kraków 1974
7. K.Kalinowski, Architektura barokowa na Śląsku w drugiej połowie XVII w. Wrocław 1974

Strony internetowe:

<http://www.kobidz.pl/>

<http://www.Jemielnica.pl>

<http://www.gasiorowice.pl/historia.htm>

<http://www.barut.ovh.org/historia.html>

<http://www.Centawa.org/historia.html>

Autor fotografii – art. plast.-fotografik mgr Wojciech Żurkowski